

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**POGLED NA RAZVEZO SKOZI
PROCES IN TRANSFORMACIJO RAZVEZE
PARTNERSKE ZVEZE PO MODELU
MARGARET ROBINSON**

Mentorica: as. dr. Nina Mešl

Mateja Ksenija Dular

LJUBLJANA 2011

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Mateja Ksenija Dular

Naslov naloge: Pogled na razvezo skozi proces in transformacijo razveze partnerske zveze po modelu Margaret Robinson

Kraj: Ljubljana

Leto: 2011

Št. strani: 140

Št. tabel: 6

Št. virov: 71

Št. prilog: 4

Mentorica: as.dr. Nina Mešl

Deskriptorji: partnerstvo, družina, vloga otroka, proces ločitve ali razveze, preoblikovanje družine skozi razvezo, socialno delo z družino, svetovalni razgovor pred razvezo zakonske zveze

Povzetek:

Razveza zakonske zveze in ločitev staršev je travmatičen in boleč dogodek za vso družino, saj spremeni obliko družinske skupnosti, ki mora preživeti dodatne faze v svojem življenjskem ciklusu, kar od vseh udeležениh zahteva, da se naučijo živeti drugače. V diplomski nalogi podrobneje analiziram proces ločevanja, dogajanje znotraj posameznih trinajstih faz preoblikovanja partnerske zveze, ki ga je razvila Margaret Robinson (1993) in prinaša socialnemu delu koncept možnega dobrega izida kompleksnega procesa transformacije družine in partnerjev po ločitvi ali razvezi. Zakonca morata pred pravno-formalno razvezo na sodišču opraviti svetovalni razgovor na centru za socialno delo, zato v nalogi tudi predstavim, kakšen je njegov namen, način dela svetovalnih delavk ter katere koncepte in metode socialnega dela uporabljajo pri svojem strokovnem delu.

Title:

View of separation through process and transformation of separation of parents-relationship
modelled by Margaret Robinson

Descriptors: partnership, family, child's role, the process of separation or divorce, family transformation through divorce, social work with family, counseling conversation before divorce

Summary:

Divorce of marriage and separation of parents are two very traumatic and painful experiences for entire family. Divorce changes the integrity form of family community, forcing the family to face and survive additional phases in their family-life circle, thus demanding a complete change of the former stable life-style of all the family members involved.

In this Diploma-work two aspects are thoroughly analyzed: the sole process of divorce separation and the happening that occurs within the frame of thirteen phases of transformation of partners-relationship, developed by Margaret Robinson (1993).

Integrated into the field of social work itself, both aspects bring to life the so-called "concept of possible good outcome and positive result" of a complex process of transformation of family as a unit and partners after divorce of marriage or separation.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**POGLED NA RAZVEZO SKOZI
PROCES IN TRANSFORMACIJO RAZVEZE
PARTNERSKE ZVEZE PO MODELU
MARGARET ROBINSON**

Mentorica: as. dr. Nina Mešl

Mateja Ksenija Dular

LJUBLJANA 2011

*Če sem pozoren na dobro,
dobrega zaradi tega ni nič več,
toda upanje vseh
se usmeri nanj.*

Elisabeth Lukas

PREDGOVOR

Družina in medgeneracijske družinske vezi so temeljno gibalno človekovega psihičnega razvoja. V družini posameznik razvija svojo identiteto, spoznava in išče svojo individualnost ter edinstvenost.

Včasih družinam zaradi različnih razlogov ne uspe ohraniti povezanosti in medsebojne naklonjenosti, zato se partnerja razvežeta. Razveza je praviloma boleča, stresna in žalostna izkušnja tako za starše kot za otroke, čeprav lahko za nekatere družine pomeni najboljšo alternativo, saj pomeni konec napetosti, preprirov in psihičnega ali celo fizičnega nasilja. Razveza je dolgotrajen proces prekinjanja skupnega odnosa, ki se ne konča z administrativnim in sodnim postopkom. Povezana je z veliko mero stiske, nemoči in jeze pri enem ali obeh partnerjih ter njunih otrocih. Potrebni so veliko sprememb in dogovorov, da bi vsi udeleženi lahko zaživel drugače, v reorganizirani obliki.

Osrednja tema moje diplomske naloge je razveza zakonske oziroma razpad partnerske zveze. V diplomski nalogi podrobneje analiziram dogajanje znotraj posameznih faz preoblikovanja partnerske zveze po modelu, ki ga je razvila Margaret Robinson (1993) in prinaša socialnemu delu koncept možnega dobrega izida kompleksnega procesa transformacije družine in partnerjev po ločitvi ali razvezi.

Stroki želim skozi zgodbe ljudi z izkušnjo razveze in njihove čustvene procese prikazati večjo razvidnost kompleksnih problemov, ki jih povzroči razpad partnerske zveze.

Prikazati želim tudi, da integriranost teoretskih konceptov in metod socialnega dela ter njihova uporaba v praksi omogočajo kompetentno strokovno delo in ravnanje. Zato del teoretičnega dela diplomske naloge namenjam pregledu konceptov in metod, ki se nanašajo na delo z družino ob razvezi partnerske zveze.

Da bi se izognila dvojnemu naštevanju in da bo naloga lažje berljiva, sem se odločila, da v diplomski nalogi uporabljam ženski spol – socialna delavka, svetovalna delavka.

Za nastanek diplomske naloge se zahvaljujem vsem anketiranim.

Toplo se zahvaljujem mentorici as. dr. Nini Mešl za strokovnost, usmerjanje in vsestransko pomoč pri nastajanju ter izdelavi diplomske naloge.

Iskrena hvala vsem mojim domačim. Hvala, da ste verjeli vame in mi stali ob strani, ko sem vas najbolj potrebovala. Hvala, da ste prenašali moje vznemirjenje pred vsakim izpitom in ga z menoj doživljali. Še posebej se zahvaljujem Lari in Luku, ker sta bila v času mojega študija marsikdaj prikrajšana za mojo naklonjenost ter pozornost. Oprostita mi, če sem zaradi poglobljenosti v študij spregledala trenutke, ko sta me potrebovala.

KAZALO

1	TEORETIČNI UVOD	10
1.1	Družinsko življenje v času postmoderne	10
1.1.1	Partnerstvo in starševstvo v postmoderni	11
1.1.1.1	Partnerstvo	11
1.1.1.2	Starševstvo	12
1.2	Opredelitve pojma družine in njene temeljne funkcije	13
1.2.1	Vloga družine	14
1.2.2	Družinska struktura	16
1.2.3	Meje in pravila	17
1.2.4	Hierarhija	17
1.2.5	Vloge v družini	18
1.2.6	Komunikacija v družini	19
1.2.7	Funkcionalna družina	20
1.3	Zakonski konflikt	22
1.4	Razveza zakonske zveze	23
1.4.1	Razveza kot značilnost postmoderne	23
1.4.2	Posledice razveze zakonske zveze ali partnerske skupnosti	29
1.4.3	Pravna ureditev in posledice prenehanja zakonske zveze	30
1.4.3.1	Pravne posledice razveze zakonske zveze v razmerju med zakoncema	32
1.4.3.2	Pravne posledice razveze zakonske zveze v razmerju staršev do otrok	32
1.4.3.3	Svetovalni razgovor	35
1.5	Teorija socialnega dela kot refleksija dejavnosti skozi svetovalni razgovor	36
1.6	Preoblikovanje družine skozi proces razveze po modelu Margaret Robinson	39
1.6.1	Reorganizacija družine	46
1.6.1.1	Dopolnjena družina	48
1.6.1.2	Enostarševska družina	49
2	PROBLEM	50
3	METODOLOGIJA	52
3.1	Vrsta raziskave	52
3.2	Merski instrumenti in viri podatkov	52
3.3	Populacija in vzorčenje	53
3.4	Zbiranje podatkov	53
3.5	Obdelava podatkov	54
3.5.1	Izbor relevantnih delov besedila in kodiranje izjav	54
3.5.2	Ureditev izjav po kodah in združevanje v kategorije	55
3.5.3	Definiranje pojmov	56
4	REZULTATI IN RAZPRAVA	58
4.1	Poglavje poskusne teorije	58
4.1.1	Proces razveze partnerske zveze po fazah Margaret Robinson v praksi	58
4.1.2	Svetovalni razgovor ob ločitvi ali razvezi v praksi	74
5	SKLEPI	80
6	PREDLOGI	83
7	LITERATURA	84
8	PRILOGE	89
9	POVZETEK	139

SEZNAM TABEL

Tabela 1: Podatki sklenjenih zakonskih zvez; razvez zakonskih zvez brez otrok; razvez zakonskih zvez z otroci v Sloveniji – v obdobju 196–2009	25
Tabela 2: Podatki razvez zakonskih zvez na 1000 prebivalcev; razvez na 1000 sklenjenih zakonskih zvez v Sloveniji v obdobju 1960–2009	26
Tabela 3 : Podatki trajanja zakonske zveze v Sloveniji v obdobju 1960–2009	27
Tabela 4: Podatki razvez zakonskih zvez glede na to, komu so bili dodeljeni otroci v Sloveniji v obdobju 1985–2009	28
Tabela 5: Osnovni podatki posameznic z izkušnjo razveze, s katerimi sem opravila intervju.....	53
Tabela 6: Primer kodiranja.....	54

1 TEORETIČNI UVOD

1.1 Družinsko življenje v času postmoderne

Današnji čas ustvarja družbo negotovosti, ki nam ponuja najrazličnejše vrednote in identifikacijske modele, ki pa so mnogokrat v medsebojnem konfliktu in nasprotju. Srečujemo se z globalno negotovostjo, tveganja postajajo del življenja vsakega posameznika.

Deinstitucionaliziranje družine danes razumemo kot proces zmanjševanja pomena zakona in družine kot institucije, da bi se odprl prostor za individualizacijo življenjskih potekov posameznih družinskih članov, nikakor pa ne izginjajo družine v svojem socialnem kontekstu (Ule, Kuhar 2003).

Kot poudarja Švab (2001:178), govorimo o družinskih spremembah kot postmoderni specifik, saj družinsko življenje danes bolj kot katero koli drugo področje življenja zaznamujejo raznolikost, kompleksnost in spremenljivost. Naraščanja razvez zakonskih zvez zato ne moremo interpretirati kot razpadanja družine, če hkrati ne upoštevamo njihovo vedno pogostejšega reorganizacijo.

Oblike družinskega življenja so se pluralizirale v velikem obsegu. Ob klasični jedrni družini pa se danes uveljavlja paleta družinskih oblik; neporočene, enostarševske, reorganizirane, razširjene, sestavljene, dopolnjene, adoptivne, istospolne, ki pa jih ne označujemo več kot »nepopolne« (Ule, Kuhar 2003).

Zvišuje se število reorganiziranih družin tako po deležu tistih, ki se v svojem življenjskem poteku reorganizirajo, kakor tudi po pogostosti reorganizacije, ko po razvezi nastanejo najprej enostarševske družine, pozneje pa se ponovno reorganizirajo v dvostarševske, kjer vsaj eden od partnerjev ponovno vzpostavi družinsko skupnost (*ibid*). Poleg biološkega starševstva se vedno bolj uveljavljajo tudi najrazličnejše oblike socialnega starševstva.

1.1.1 Partnerstvo in starševstvo v postmoderni

Čas postmoderne nam je prinesel veliko sprememb na vseh področjih našega življenja. Velike družbene spremembe se še posebej kažejo v našem zasebnem, intimnem življenju in so tesno povezane z ljubeznijo, medsebojnimi odnosi, partnerstvom in starševstvom.

1.1.1.1 Partnerstvo

Giddens (2000) ugotavlja, da poteka čas postmoderne na segmentih tveganosti, zaupanja, nejasnosti, negotovosti in globalizacije. Iz tega izhaja, da sta se pomembno preobrazila tudi intimnost in zasebnost. Predstavlja tezo o preobrazbi intimnosti v sodobnem svetu kot o procesu prestrukturiranja zasebnosti, v katerem ima osrednjo vlogo nova oblika osebnih odnosov, kar imenuje »čisto razmerje« [pure relationship].

Čisto razmerje obstaja le v primeru, če prinaša zadovoljstvo obema partnerjema. Partnerja sprejemata tovrstno razmerje kot nekaj, kar nudi obema dovolj, da se jima ga zdi vredno nadaljevati. Spolna ekskluzivnost je v tovrstnih razmerjih pomembna le toliko, kolikor je to za oba partnerja željeno in sprejemljivo.

Seksualnost in reproduktivnost sta strogo razmejeni. Ženska avtonomija in seksualna emancipacija prinašata aktivno ter pogojeno ljubezen in sta ločeni od romantične ljubezni. Romantično ljubezen Giddens (2000: 67) pogojuje s projekcijsko identifikacijo kot sredstvom, s katerim se partnerja privlačita in postaneta drug z drugim povezana, saj projekcija ustvarja občutek, da smo postali eno z drugim človekom.

Nekoč množično propagiranje romantične ljubezni kot motiva za večno življenjsko skupnost danes ne zadošča več, saj stopa v ospredje odnos dveh posameznikov in njuna individualnost.

Mladi ljudje zelo različno prehajajo v partnersko skupnost in lastno družino, kajti prehodi niso več usmerjeni vnaprej, niso več tako ritualizirani, ampak so vedno bolj individualizirani ter diferencirani (Ule, Kuhar 2003). Starševstvo in zakonska zveza za mlade danes nista več usoda ter zaveza, temveč skrbno pretehtana in načrtovana odločitev. »Skupaj do smrti,« je zamenjala zavezanost »skupaj bova tako dolgo, kot bodo stvari šle dobro«.

Po raziskavah (Ule, Kuhar 2003) se ustvarjajo nove topografije življenjskih področij izobraževanja, dela, družinskega življenja in odnosov. Tradicionalna jedrna družina ne bo izginila, postala pa bo manj običajna zaradi razvijanja in potreb novih družinskih oblik.

Sieder (1998) pravi, da osebna svoboda pri načrtovanju skupnega življenja postaja za oba spola splošno priznana maksima. Ob upadanju normativnih in zakonskih pravil se pričakuje, da si posameznik oblikuje svoj način življenja in starševstva v skladu s svojimi lastnimi predstavami in izkušnjami.

1.1.1.2 Starševstvo

Doba postmoderne prinaša na področju starševstva in določanja moških ter ženskih vlog velike spremembe. Da dva, ki se imata rada, tudi skleneta zakonsko zvezo, že nekaj časa ni samoumevno dejstvo. Prav tako ni samoumevno, da si tisti, ki se odločijo za skupno življenje ali zakonsko zvezo, želijo tudi otroke. Mnogi pari si težko predstavljajo družinsko srečo in širitev družine ob tako negotovi prihodnosti.

Zaposlovanje v pretežno nestabilnih zaposlitvah predstavlja socialno in psihološko ranljivost mladih, ki zahteva veliko življenjske prožnosti ter tveganja pri sprejemanju odločitev za konstituiranje družine in načrtovanja otrok. Kot navaja avtorica (Ule, Kuhar : 250), se od mladih odraslih danes pričakuje osebna trdnost, čustvena stabilnost in senzibilnost, sposobnost kritičnega razmišljanja ter moralne presoje. Zato ne preseneča dejstvo, da se lahko pri mladih porajajo dileme: zakaj rojevati otroke v svet, ki je postal tako negotov in neprijazen.

Seznam nujnosti, ki je vezan na predstavo o odgovornem starševstvu, je dolg: od otroških sob, igrač, šolskih potrebščin, jezikovnih in plesnih tečajev, vključevanja v dodatne športne dejavnosti in nenazadnje do vedno daljšega izobraževanja in podaljšane materialne skrbi za otroke (*ibid.*). Po drugi strani pa so si danes mnogi strokovnjaki edini, da je prišlo do pojava preveč odgovornega, protektivnega in celo posesivnega starševstva. Zdi se, da je postala vzgoja otrok znanost zase, saj se je ne učimo več prek tradicionalnih modelov dedkov in babic, temveč iz najrazličnejših priročnikov in drugih dostopnih medijev. »Otroštvo postaja vse bolj projekt, ki potrebuje skrben nadzor, stalen nadzor razvojnih stopenj in vedenja. Otrok postaja na nov način odvisno bitje, ki stalno potrebuje prisotnost odraslih oseb, ki definirajo, skrbijo, svetujejo, upravljajo s sedanjimi in prihodnjimi duševnimi in telesnimi potrebami otroka« (Ule, Kuhar 2003: 59).

Materinstvo danes ni več ekskluzivna ženska identiteta, saj so ženske vse bolj ujete v dilemi, kako kombinirati delo, kariero in družino. Res je izbirnost postmodernega človeka mogoče

sprva razumeti kot privilegij, kaj hitro pa se pokaže, da postaneta izbirnost in svoboda prej ovira in problem, kot pa prednost in polje odrlih, neizmernih možnosti.

Ljubezen je mogoča tudi brez zakona, zakon brez otrok je možen in enako sprejemljiv kakor starševstvo brez poroke ali materinstvo brez očetovstva ter obratno.

1.2 Opredelitve pojma družine in njene temeljne funkcije

V nadaljevanju naloge navajam nekaj definicij družine, ki jo različni avtorji vidijo skozi svojo perspektivo. Poznavanje definicij se mi zdi potrebno predvsem zato, ker je družina okolje, ki pomembno zaznamuje posameznikovo življenje. S tem želim prikazati raznolikost in pomembnost nalog ter funkcij, ki jih ima družina.

Družina kot najmanjša in osnovna celica družbe je v precejšnji meri izgubila svoj pomen, saj so postale oblike življenjskih skupnosti bolj odprte in svobodne. Kljub temu bi lahko rekli, da je družina pogoj in zagotovilo za reprodukcijo ter obstoj družbe, obenem pa temeljno gibalno posameznikovega psihičnega razvoja, kjer razvija svojo identiteto, spoznava in išče svojo individualnost ter edinstvenost.

Z vidika postmoderne se mi zdi zelo ustrezna definicija družine, ki jo Hartman in Laird (po Wise, v Mešl 2008: 94) definirata zelo odprto in široko: »Ko se dva ali več posameznikov odloči, da so družina, postanejo družina. Delijo si življenjski prostor, ki je lahko hiša ali veža, graščina ali zatočišče, na najvišjem nadstropju ali pod mostom. Na načine, ki jih poznajo, so se jih naučili ali si jih želijo, iščejo načine, da bi zadovoljili čustvene, fizične, duhovne, intelektualne, družbene, ekonomske in druge potrebe, ki izvirajo iz intimne bližine družinskega življenja. Razumejo in želijo izpolniti svoje vloge v svojih družinah z izvajanjem nalog, ki odsevajo te vloge.«

Z vidika socialnega dela pa tudi z zornega kota razveze menim, da je takšna definicija dobrodošla, ker je odprta in fleksibilna, saj ljudi ne utesnjuje, ampak jim omogoča, da lahko precej svobodno, manj zavezujoče in obremenjujoče, a kljub temu kakovostno, zaživijo kot družina.

Definicija družine kot male skupine s socialno-psihološkega vidika pa se glasi: »Družino tvorijo dva ali več posameznikov, imajo skupne motive in cilje; povezujejo jih skupna pravila, norme in vrednote; odnose v njej odraža in določa relativno trajna struktura statusov in vlog, v

družini se oblikujeta zanjo značilna struktura moči in način vodenja; izoblikuje se relativno trajna mreža komunikacij ter statusov in vlog posameznih družinskih članov; diferencirajo se vloge glede na delitev dela; razločijo se čustveni odnosi člani» (Čačinovič Vogrinčič 1998:130).

Družina kot mala skupina je v procesu razveze postavljena pred težko nalogo. Proces spreminjanja in reorganizacije poruši njeno stabilnost, meje, moč, komunikacijske vzorce in pravila. Partnerja prekinjata partnerski odnos, a hkrati stojita pred nalogo ohraniti povezanost starševskega odnosa.

Še naprej arhitekti družine ostajajo starši, kot jih opredeli Satir (1995:29), saj tudi v prihodnje ustvarjajo in kreirajo življenje svojih otrok ter družinsko življenje v spremenjeni obliki. Odrasli, ki so za družino zadolženi, so ustvarjalci ljudi tudi po razvezi.

Odrasli še vedno delujejo kot ekipa, ki je odkrita pri komunikaciji, jasno poudarja posameznika in drugega spoštuje ter osebno ceni. Partnerja drug drugega obravnavata kot enkratni osebnosti, zavedata se svoje enakosti, na njej gradita in rasteta ter se hkrati na svoji različnosti učita. Človek, ki živi človečno, je pripravljen tvegati, biti ustvarjalen, pokazati svojo primernost in se spreminjati, če to zahteva situacija. Pripravljen je prilagoditi se novemu in drugačnemu, ohraniti tisti del starega, ki je še koristen, in odložiti, kar ne služi več svojemu namenu (*ibid*:11).

Čačinovič Vogrinčič (1998) pravi, da je družina skupina z zgodovino. Družina na svoj poseben, edinstven način omogoči in obvlada neskončno raznolikost individualnih razlik med posamezniki ter ustvari skupino oziroma sistem, ki bo omogočil srečanje, soočenje in odgovornost za soočenje. Družina pomeni hkrati vzajemno odvisnost in težnjo po neodvisnosti; prostor zaščite, pomoči, solidarnosti in lojalnosti. Družina je prostor, kjer se človek mora naučiti preživeti.

1.2.1 Vloga družine

Vloga družine se v vsaki posamezni družbi dinamično spreminja in oblikuje.

Njena vloga se spreminja z gospodarskimi, tehnološkimi, kulturnimi in političnimi razmerami v posamezni družbi. Družina za posameznika ni pomembna le v njegovem razvojnem obdobju, svojo družino vsak posameznik nosi v sebi celo življenje. Nanjo je pripet in povezan z nevidnimi nitkami, v obliki ponotranjenih sporočil, ki jih je dobival o sebi in svetu in predstavljajo zanj osnovo za čustveni, bivanjski in vrednostni sistem (Tomori 1994). Mnoge

naloge, ki jih je družina zastavila v posamezniku, izpolnjuje celo življenje, ne da bi vedel, kdaj in prek katerih izkušenj je dobil zanje navodila. Njegove motive usmerjajo neizpolnjene želje njegove primarne družine. Pričakovanja družine so mnogokrat bolj zavezujoča in zahtevnejša od posameznikovih lastnih želja, so večja spodbuda ter hkrati lahko večja ovira pri njegovi ustvarjalnosti in prizadevanjih za doseganje zastavljenih ciljev (*ibid*).

Za posameznika je družina prvi socialni sistem, v katerem začne prepoznavati in poimenovati svoje potrebe (Čačinovič Vogrinčič 1992:109).

Naloga družine je, da na poseben in edinstven način obvlada neskončno raznolikost razlik med posamezniki in ustvari sistem oziroma skupino, ki bo omogočila srečanje, soočenje ter odgovornost. Posameznik si mora v družini zagotoviti zadovoljevanje temeljnih potreb, in sicer:

- Potrebe po avtonomiji, pri kateri gre za neskončno raznolikost individualnih razlik, da bi se posameznika slišalo in videlo, da bi smel in znal skrbeti zase.
- Potrebe po povezanosti, pri kateri je posameznik umeščen v skupino, z njo povezan in zna skrbeti tudi za druge (*ibid*).
- Potrebe po ljubezni – L'Abate v (*ibid.*) opozarja, da otrok skozi proces socializacije v družini razvije sposobnost za ljubezen, ki vsebuje dve komponenti: pripisovanje pomena sebi in drugim.
- Sposobnosti za pogajanje, ki omogoči posamezniku razvoj samostojnosti, avtonomije in povezanosti.
- Pravice do resničnosti (Braunmühl v *ibid.*) predstavlja temelj izgradnje občutka lastne vrednosti, ki se lahko gradi le na izkušnji, da si smel in mogel v družini izraziti svoja čustva, misli, želje, da si jih soočil v odnosih v družini, prevzel odgovornost zanje, se jih učil obvladati in spreminjati.

Constable in Lee (v Mešl 2007: 291) uvrščata med osnovne potrebe, ki jih poskuša vsak posameznik zadovoljiti v družini :

- Potrebo po varnosti : kjer je varnost, so člani družine zaščiteni in je pripadanje možno.
- Potrebo po pripadanju: kjer je pripadanje, je družina varna osnova za delovanje.
- Sposobnost za komunikacijo: kjer je komunikacija, se družinski člani odzivajo na čustva, misli in želje drugih.

- Sposobnost za izbor v odnosnem in etičnem okvirju: sposobnost in spoštovanje lastnega dostojanstva in dostojanstva drugih.
- Sposobnost za osebno rast, interakcije, skrb in za ljubezen: osebna rast se razvija v kontekstu interakcije, skrbi za lastne potrebe in potrebe drugih ter diferenciacije vlog znotraj družinskega sistema in ljubezen.

1.2.2 Družinska struktura

Družina potrebuje strukturo, da bi se ohranila, prilagajala in hkrati tvegala spremembe. Še posebej velja to v primeru razveze, ko se partnerja, njuni otroci in celotna družina soočajo z velikimi spremembami in težavami.

Vsaka družina potrebuje za funkcionalno delovanje strukturo, da bi lahko dosegla svoje cilje in izpolnjevala potrebe posameznikov znotraj družinskega sistema.

Strukturne značilnosti vsebujejo protislovje med težnjami oziroma potrebami družine, da vzdržuje ravnotežje v nespreminjanju, in potrebami po prilagajanju. Katerikoli element strukture izločimo, hkrati najdemo tisto, kar je trajno in tisto, kar je v družini možno spremeniti.

Moč družinskega sistema se kaže v njegovi sposobnosti, da aktivira transakcijske vzorce, kadar zunanji ali notranji pogoji od družine zahtevajo preoblikovanje. Vsako obdobje življenjskega ciklusa zahteva prestrukturiranje, a takšno, ki hkrati ohranja kontinuiteto družine (Čačinovič Vogrinčič 1998: 153–156).

Ne glede na razvojne sile posameznih članov družine in vitalnost celotnega družinskega sistema je vsako prehajanje iz enega razvojnega obdobja v drugo mnogokrat težaven in zahteven proces, kar še posebej velja v primeru razveze, ko odhod enega od partnerjev povzroči mnoge spremembe v funkcioniranju družine.

Razpad zakonske skupnosti prizadene vse družinske člane in od njih zahteva reorganizacijo družinskih odnosov, prilagoditev na ločitev in izgubo, redefiniranje starih odnosov ter odkrivanje možnosti za nove. Vsakdo izmed članov družine se mora prilagoditi novim razmeram in pri tem krmariti med še nepoznanimi občutki samostojnosti in neodvisnosti, a hkrati povezanosti in pripadnosti.

Kantor, Lehr (ibid.: 174) pravita: »Notranje strukture v družini niso nikoli trajne strukture. Ko družina raste in zori, so njene strukture pogosto ogrožene, ukinjene in na novo

vzpostavljene« Družinska struktura, določa meje in pravila, razdelitev vlog, hierarhijo in moč družinskih članov ter komunikacijo med njimi«.

1.2.3 Meje in pravila

Skyner (v Čačinovič Vogrinčič, 1998 167–169) definira mejo kot območje na zunanjem robu podsistema, kot točko prehoda, kjer se značilnosti sistema spremenijo. Poudarek je na razmejenosti. Funkcionalna družina omogoči posamezniku, da odkrije svoje meje, da se identificira znotraj teh meja in se razmeji od drugih podsistemov. Otrok lahko spozna in vzpostavi svoje meje le, če so jasne tudi meje podsistema staršev. Starši, ki imajo lastne razmejitve jasno določene, s tem avtomatično ponudijo otroku odnos, do katerega se lahko tudi sam jasno opredeli.

Minuchin (*op.cit.*) izenačuje meje s pravili. Meje podsistemov so pravila, ki določajo, kdo v podsistemu sodeluje in na kakšen način. Avtor govori o jasnih, togih in nejasnih mejah.

Meje oziroma pravila določajo, kako uspešno in na kakšen način se družina prilagaja spremembam, kajti le jasne meje omogočajo dovolj varnosti za spreminjanje. Toge in nepovezane meje onemogočajo komunikacijo v družinskem sistemu, saj jih člani lahko prestopijo le v močni stresni situaciji, sicer pa so nepovezani.

V družinah, kjer so meje med podsistemi nejasne, se konflikt ali stres posameznika hitro prenese na celoten sistem in zavira razvoj avtonomije ter neodvisnost posameznikov.

Satir (1995:96) družinska pravila predstavi kot življenjsko, dinamično in izjemno vplivno silo v življenju družine. Pravila odločajo o tem, kaj bi lahko storili in česa ne. So neke vrste gesla, ki postanejo pomembna takoj, ko dva ali več ljudi začne živeti skupaj. Mnogokrat se v družini ravnamo po pravilih, a se jih sploh ne zavedamo.

1.2.4 Hierarhija

Haley, Minuchin, Skynner (Čačinovič Vogrinčič 1998:167) in drugi pripisujejo hierarhiji moči v družini osrednjo in najpomembnejšo vlogo. Jasna in trdna hierarhična organiziranost je pogoj za vzpostavljanje jasnih meja med družinskim sistemom ter njegovimi podsistemi.

Skynner (v Čačinovič Vogrinčič 1998: 78) poudarja, da potrebuje vsaka družina jasno izdelano hierarhijo moči, kar pomeni dominacijo očeta ali matere oziroma zadovoljiv sistem, ki uravnava sodelovanje med starši bodisi tako, da določa delitev moči, ali da jasno definira

obe vlogi. Otrok se bo v družino vključil le, če bo njegova vloga v njej jasno opredeljena in če bodo meje moči jasno zarisane. Otrok lahko vzpostavi svoje meje le, če so staršem jasne lastne meje.

Koncept hierarhije se nanaša zlasti na razmejitve, ki ločijo vodstveni podsistem od ostalih članov družine. Za funkcionalno delovanje družine, še posebej za reševanje problemov, mora starševski podsistem prevzeti proces odločanja in odgovornosti.

Vprašanje jasne hierarhije moči Skynner (*ibid.*) povezuje s konsistentnostjo meja, ki jih potrebuje otrok. Meni, da se mora otrok spoprijeti s trdno hierarhijo, ker mu lahko le ta omogoča dovolj varnosti, da se z vso močjo zaletava vanjo in jo preizkuša. Otrok si mora pridobiti ustrezne socialne informacije, ki mu omogočajo dovolj svobode, da se preizkuša ob jasnih zahtevah in omejitvah hkrati.

Avtor (*op.cit.*: 191) pravi, da družina potrebuje jasno strukturo moči, če tvega demokracijo. V odprti ali demokratični družini se je mogoče naučiti sodelovanja, ki temelji na spoznavanju sebe in drugih članov družine. Družinska stvarnost se vedno na novo testira in definira, saj se morajo člani naučiti družinski sistem hkrati spreminjati ter vzdrževati. Demokratična družina je družina dogovarjanja, sodelovanja in sodelovanosti.

L'Abate (*ibid.*) pravi, da posamezniki, ki imajo dovolj občutka lastne vrednosti, lahko vzpostavijo odnose v družini, kjer so vsi enako pomembni in lahko tvegajo, da drugače, vendar ponovno relativno trajno, postavijo strukturo moči. Sposobnost za pogajanje zato lahko prinaša v vsakodnevno življenje družine možnost alternative neskončne raznolikosti, razumevanja sprememb in soustvarjanja novih dogovorov ter zgodb.

1.2.5 Vloge v družini

Vsaka družina ima svoja pravila, ki urejajo in vodijo vloge v družini.

Vloge v družini so relativno trajne, oblikujejo pa se glede na delitev dela, distribucijo moči, glede na čustveno povezanost med posameznimi člani družine in njihove komunikacijske vzorce. Izoblikujejo se v zgodovini posamezne družine glede na potrebe in pričakovanja posameznega družinskega sistema, ki ga narekuje določeno obdobje v življenju družine. Vsak član družine ima svoje mesto in svojo specifično vlogo v družini.

»Vloge v družini se vedno oblikujejo tako, da sleherni član prispeva svoj delež k ohranitvi družine« (Čačinovič Vogrinčič 1998: 15). Vloge so jasno opredeljene v medsebojnih odnosih, odrasti v družini, pomeni odrasti v neki vlogi, v neki delegaciji.

Richter (v Čačinovič Vogrinčič 1998: 58) definira vloge kot celoto zavestnih in podzavestnih pričakovanj, vključno s konceptom vloge razbremenjevalca konfliktov v družini. Vloge pogosto služijo obrambnim procesom in razbremenjevanju notranjih konfliktov. Gre za procese sprejemanja in dodeljevanja vlog, ki imajo obrambno funkcijo posameznih članov družine. Namesto da bi se starši z osebnimi konflikti spoprijeli, jih vnašajo v medsebojne odnose s partnerjem ali otrokom in ga uporabljajo kot nadomestek svoje zadovoljitve.

Starši smejo biti odvisni drug od drugega, ne smejo pa biti odvisni od svojih otrok. Otrok potrebuje svojo odvisnost od staršev, da bi se počutil varnega in mobiliziral vse svoje moči za lasten razvoj.

Starševstvo je potrebno ob razvezi na novo definirati, kar je težka naloga, vendar rešljiva, če se je starši lotijo na temelju jasnega razločevanja starševstva od zakona.

Vloga staršev je, da otroku ustvarijo varno okolje, občutek sprejetosti in ljubljenosti, da mu prikažejo model moškosti in ženskosti, očetovstva in materinstva, način, kako izražati čustva, želje in zahteve ter kako uravnavati in razreševati konflikte.

Otrok si mora v družini pridobiti izkušnjo, da lahko čuti tisto, kar čuti, da si čustva pojasni in jih skupaj z družinskimi člani predela. Če začne otrok čustva in misli skrivati pred družino, jih bo moral kmalu skrivati pred samim seboj, zato ne bo zmožel več razbrati lastnih čustev in se z njimi spoprijeti tudi kasneje v življenju (Čačinovič Vogrinčič 1998).

1.2.6 Komunikacija v družini

»Komunikacijo definiramo kot izmenjavo informacij v procesu interakcije, pri tem je sleherna interakcija tudi komunikacija« (Čačinovič Vogrinčič 1998: 198).

Satir (*op.cit.*: 206) pravi: »Komunikacija je merilo, s katerim dva človeka merita stopnjo lastne vrednosti, in hkrati orodje, s katerim je to stopnjo mogoče spremeniti«. Avtorica (*op.cit.*: 207) navaja štiri obrambne komunikacijske vzorce, ki družini zagotavljajo dovolj varnosti, »več istega« :

- Pomirjanje – sporočilo, ki preprečuje jezo, napad.
- Obtoževanje – demonstracija moči skuša ustrahovati sogovornika.
- Racionaliziranje – ponuja stvarno razpravo, navajanje argumentov stroke namesto osebnih doživetij.

- Odvrčanje pozornosti – sporočilo pomeni »ne obstajam, nikomur nič ne pomenim«.

Tomori (1994) navaja, da vsaka družina razvije svoj način sporazumevanja, ki posledično vpliva na razvoj osebnosti posameznih družinskih članov. Poudarja, da je način sporazumevanja lasten vsaki družini, ker izhaja iz skupnih izkušenj. Največja razlika med družinami je prav v načinu medsebojnega sporazumevanja, saj se v njem najbolj kaže družinski vrednostni sistem, medsebojna bližina, vsakodnevne navade in osebnost posameznih članov družine, zato je komunikacija tako tesno povezana z vsebino in naravo odnosov med družinskimi člani (*ibid*).

Skyner (v Čačinovič Vogrinčič 1998: 203) opisuje značilnosti komunikacije v tako imenovani »zdravi« družini (zdravi glede na funkcioniranje otroka). Komunikacija je jasna, odprta, neposredna, iskrena, živa in spontana, družina je sprejemljiva za nove ideje in se nanje odziva.

Komunikacijo Satir (1995) opredeli kot temeljni dejavnik, ki odloča o vrsti medsebojnih odnosov o vseh osebah, ki so vpletene v te odnose in o tem, kaj oziroma kako se bomo vživeli. Posameznik se v družini nauči komunicirati, kar pomeni, da zna govoriti in hkrati poslušati.

Komunikacija med partnerjema zahteva mnogo več kot le romantično ljubezen, določa kakovost in zrelost njune partnerske skupnosti. Od kakovosti medsebojne komunikacije in njune komplementarnosti je odvisen njun odnos. Ohranjanje različnosti posameznika in hkrati njuna komplementarna povezanost lahko vodi v trdno ter uspešno partnerstvo.

1.2.7 Funkcionalna družina

Za Ackermann (v Čačinovič Vogrinčič 1998: 49) je funkcionalna družina tista, ki uresniči biološke potenciale odnosa starši – otrok in mož – žena, zagotovi zaščito pred nevarnostmi in materialni obstoj. Pripadati mora skupnosti in biti vanjo integrirana navznoter ter enotna in fleksibilna za spremembe. Imeti mora uresničljive cilje in vrednote. Vzgoja mora upoštevati telesne in duševne potrebe otroka in preprečiti rivalstvo med potrebami staršev in potrebami otrok. Družinske vloge morajo biti jasno definirane in omogočati zadovoljevanje temeljnih

potreb njenih članov. Zagotoviti mora vzdušje, v katerem se bo identiteta njenih članov uskladila z identiteto družinske skupine tako, da bo omogočila individualizacijo. Sprejemanje identitete posameznika in družine ustvarja možnosti za individualno avtonomijo in ustvarjalnost. Če pride do konfliktov, se z njimi sooči in razreši.

»Pokazatelj zdravih družinskih odnosov je ustvarjalna komplementarnost v vlogah mož – žena, starš – otrok, ne pa odsotnost konfliktov« (*ibid*: 50).

Za Skynnerja (v Čačinovič Vogrinčič 1998: 226) so značilnosti funkcionalne družin, glede na vrstni red pomembnosti, naslednje:

1. Temeljna pozitivna, odprta zaupajoča naravnost do sočloveka.
2. Visoko spoštovanje ločenosti, individualnosti, avtonomije, zasebnosti.
3. Odprta, jasna, iskrena komunikacija.
4. Trdna starševska koalicija, enakopravnost, delitev moči med staršema.
5. Fleksibilna kontrola na osnovi dogovarjanja v temeljni hierarhiji starš – otrok.
6. Visoko spontana interakcija, humor, duhovitost.
7. Visoka raven iniciativnosti.
8. Podpiranje in spoštovanje razlik.

Uspešne družine so tiste (Satir 1995), v katerih veljajo naslednje značilnosti: visoka stopnja samovrednotenja posameznih članov, neposredna in jasna komunikacija, prilagodljiva človeška pravila, ki ustrezajo trenutnim potrebam in dani situaciji, odprta in zaupljiva povezava z družbo, ki temelji na izbiri.

Funkcionalne družine imajo meje in pravila, ki so fleksibilna, a kljub temu trdna in predvidljiva, so smiselno prilagojena času, objektivnim razmeram, družinskemu razvojnemu obdobju ter potrebam posameznih družinskih članov in celotnega družinskega sistema.

Funkcionalne družine znajo jasno razlikovati med problemi moči v družini, ki so predmet pogajanja, in problemi, ki so povezani z ljubeznijo in intimnostjo, ki ne smejo biti predmet pogajanj. Funkcionalne družine so tiste, v katerih vsakdo želi zmagati, a ne na račun drugega.

1.3 Zakonski konflikt

Konflikti in negotovosti spremljajo iskanje novih poti, predstavljajo možnost individualnega in partnerskega razvoja, lahko pa pomenijo tudi pot v razvezo – odvisno, kako se partnerja z njimi spoprijemata, zato se v nadaljevanju dotaknem tudi te teme.

Večina ljudi vstopa v zakon ali zunajzakonsko skupnost s prepričanjem, da je skupni odnos nekaj statičnega, nekaj kar ostane oziroma mora ostati skozi leta enako in nespremenjeno. Toda precej hitro lahko spoznamo, da življenje v skupnosti ni stanje, temveč razvojni proces. Stabilnost h kateri partnerja težita, ni trajna ali enaka, ker se zakon in družina neprestano spreminjata. Govorimo o dinamičnem ravnotežju, ki se vedno znova ruši in vzpostavlja. Prav tako je zakon ali partnerski odnos v stalnem spreminjanju že zato, ker se spreminjata partnerja kot posameznika ter socialni pogoji in okoliščine v katerih živita. Vsaka oseba na svoj način rešuje medsebojne konflikte in spore.

»Sposobnost za konflikt pomeni pridobljeno, naučeno sposobnost posameznika, da zazna konflikt za motenimi interakcijami in komunikacijami, ga prepozna in se z njim sooči, da bi ga bodisi začel reševati bodisi zmoget živeti z njim. Gre za sposobnost posameznika, da v interakciji in komunikaciji zazna konfliktne vsebine in jih metakomunicira« (Čačinovič Vogrinčič 1998 :228).

O konfliktih govorimo predvsem tedaj, kadar eden ali oba partnerja v odnosu čuti, da ne more uresničiti ali zadovoljiti kakšne od svojih potreb, želja ali zamisli, kadar odnosi niso iskreni, kadar namesto dogovorov stopi v ospredje manipulacija z odnosi in partnerjem. To pomeni, da namere in dejanja partnerjev niso usklajeni med seboj, ali pa ni možno doseči takšne skupne rešitve, ki bi bila sprejemljiva za oba partnerja (Ule 2005).

Mnogi konflikti nastanejo prav zato, ker se partnerja ne zmoreta prilagoditi skupnemu razvojnemu procesu in novim življenjskim situacijam, ampak se raje oklepata starih, utečenih oblik vedenja, ki pa v novonastalih situacijah niso več uporabne in konstruktivne.

Čim bolj je odnos intimen, tem večja je možnost za nastanek konflikta. Konflikti v intimnem odnosu so ponavadi tudi bolj afektivni in čustveno ogrožajoči (*ibid.*).

Mnogokrat se nerealna romantična pričakovanja med partnerjema ne uresničijo, kar privede do številnih razočaranj, neizrečenih očitkov in kasneje do vedno težje obvladljivih medsebojnih konfliktov.

Konstruktivno soočanje in razreševanje konfliktov je tem bolj uspešno, kot pravi (Musek 201:219), čim bolj je usmerjeno k premagovanju problema in k temu, da bi dosegli zastavljeni cilj. Neuspešno pa je takrat, kadar vse preveč prevlada čustvena napetost, naša

osredotočenost pa je usmerjena le k neposredni razbremenitvi napetosti. Vedenja, ki nas ne pripeljejo k rešitvi, predstavljajo nekonstruktivne reakcije. Takšna vedenja so: agresivni izbruhi, beg pred oviro, prehitra vdaja, regresivno vedenje, potlačitev ... Nekonstruktivni odzivi sicer prinesejo olajšanje, ki pa je le začasno in ponavadi kratkotrajno, trenutno se zmanjšajo predvsem negativna čustva, potreba pa kljub temu ni zadovoljena.

Kot ugotavlja Ule (2005), se soočenju s konflikti v glavnem izogibamo zato, ker se bojimo negativnih čustev, napetosti in agresije, ki pogosto spremljata razreševanje konfliktnih situacij. Negativna čustva, prepiri, zmerjanje privedejo do stopnjevanja konfliktov, razširjanje konfliktnih situacij na druga področja in druge osebe. Verjetnost, da bo do takšnih stopnjevanj prišlo, pa je precej večja, če konfliktov ne rešujemo sproti ter jim omogočamo, da se kopičijo v neobvladljivo maso nezadovoljstva.

Ule (*ibid.*) meni, da neustrezna pričakovanja nujno vodijo do bolečih soočenj, nesoglasij in konfliktov, ki jih ne znajo ali zmorejo rešiti, ker niso opremljeni z ustrezno toleranco do alternativnih modelov spolnih vlog. Zato se sporov v takšnih zvezah ne rešuje razumno in v skupno zadovoljstvo partnerjev, ampak se z najrazličnejšimi oblikami obrambnih mehanizmov potiskajo v nezavedno. Lahko se spreminjajo v prepogoste konflikte med različnimi zahtevami in željami partnerjev ter puščajo za seboj nenehno sled nezadovoljstva in napetosti. Takšnemu nefunkcionalnemu modelu reševanja konfliktov pogosto sledi medsebojno odtujevanje, ki lahko vodi v neustrezne in celo nasilne obračune.

Konflikti so sestavni del družinskega življenja. Kadar družina ne zmore opravljati s konflikti, lahko sledi tudi razveza, zato naslednje poglavje namenim razvezi zakonske zveze.

1.4 Razveza zakonske zveze

Razveza zakonske zveze pomeni prekinitev intimnega partnerskega odnosa oziroma odločitev partnerjev, da ne bosta več živela skupaj.

1.4.1 Razveza kot značilnost postmoderne

Naraščanje števila razvez in nestabilnost partnerskih zvez sta tista dejavnika, ki najbolj določata značilnosti poteka življenja v postmoderni. Vzroke za povečano število razvez po

letu 1965 ne moremo pripisati ekonomski neodvisnosti in emancipaciji žensk, temveč temu, da postaja institucija razveze zakonske zveze normaliziran družbeni vzorec, k čemur je prispevala njegova razširjenost ter pogostost.

Švab (2001) prav tako ugotavlja, da je bilo sprva povečano število razvez zakonskih zvez verjetno odziv na družbeni trk med okostenelimi normami in vrednotami tradicionalne družine (poroka za vedno) ter vrednotami svobode in individualizma.

Razveza oziroma prekinitev partnerskega razmerja je postala danes običajen del družinskega poteka (Švab v Rener et al. 2006: 66). Lažja razvezljivost zakona ima vsekakor ekonomske in psihosocialne posledice. Družbeni pritisk in stigmatizacija ločencev sta drastično upadla, zato je med številnimi pari vse manj takšnih, ki bi bili pripravljeni vztrajati v konfliktni zvezi oziroma v odnosu, iz katerega je izginila ljubezen.

Po navedbah ločenih parov so razlogi, ki imajo ključno vlogo pri odločitvi za razvezo, težave v komunikaciji, splošno medsebojno neujemanje, nasilje, odvisnosti, nezvestoba, premalo skupaj preživetega časa, nestrinjanje glede finančnih zadev, Amato, Rogers (v Simonič, Poljanec 2008: 250).

Praksa na področju partnerskih zvez potrjuje dejstvo, da je v zakon lahko stopiti, v njem je mnogokrat zelo težko vztrajati in najtežje je iz njega oditi.

Največ razvez naj bi bilo med mlajšimi odraslimi pari z majhnimi otroki, ki se razvežejo že v prvih letih zakonske zveze. Razvezam, zlasti tistim, ki se zgodijo zgodaj v življenjskem poteku, pogosteje sledi reorganiziranje družin in velik delež otrok bo doživel ponovno poroko vsaj enega od staršev, če že ne obeh. (Gibson, Robinson v Švab 2001).

Tabela 1: Podatki sklenjenih zakonskih zvez,
razvez zakonskih zvez brez otrok,
razvez zakonskih zvez z otroki v Sloveniji v obdobju 1960–2009.

LETO	ŠTEVILO SKLENITEV ZAKONSKIH ZVEZ	ŠTEVILO RAZVEZ ZAKONSKIH ZVEZ BREZ OTROK	ŠTEVILO RAZVEZ ZAKONSKIH ZVEZ Z OTROKI
1960	14 013	548	992
1965	15 121	541	1 300
1970	14 281	640	1 273
1975	15 369	699	1 506
1980	12 377	735	1 547
1985	10 579	674	1 873
1990	8 517	526	1 332
1995	8 245	530	1 055
2000	7 201	785	1 340
2001	6 935	856	1 418
2002	7 064	975	1 482
2003	6 756	985	1 476
2004	6 558	1 047	1 364
2005	5 769	1 147	1 500
2006	6 398	1 033	1 301
2007	6 373	1 269	1 348
2008	6 703	987	1 259
2009	6 542	989	1 308

Vir: Statistični urad Republike Slovenije

Po statističnih podatkih Republike Slovenije (Statistični urad RS) smo v obdobju od 1960– 2009 v Sloveniji dosegli vrhunec števila razvez v letu 2005, ko se je razvezalo kar 2647 parov, in hkrati beležili najnižje število sklenjenih zakonskih zvez, in sicer 5759.

Prvič se je poročilo 92,7 % nevest in 90,8 % ženinov.

Leta 2005 je bila povprečna starost ženina 30,6 let, neveste pa 28,2 leti.

Čeprav je v Sloveniji število razvez v primerjavi s številom sklenitev zakonskih zvez visoko, je bilo po podatkih Eurostata leta 2005 eno najnižjih med državami Evropske unije. Koeficient razvezanosti na 1000 prebivalcev se je leta 2005 v državah Evropske unije gibal med 0,8 in 3,3. Nižji kot v Sloveniji (1,3) je bil v istem letu le v Italiji, na Irskem (0,8) in Grčiji (1,2). Najvišji je bil v Litvi (3,3), sledili sta Češka (3,1) in Estonija (3,0).

V štirinajstih državah EU območja se je gibal med 2,0 in 2,9. Najnižje pa se je gibal med 1,5 in 1,9 (Poljska, Španija, Romunija Bolgarija).

Kot kaže tabela, se je število razvez zakonskih zvez po znižanju v letu 2006 v naslednjem letu ponovno dvignilo. Zabeleženih je bilo 2 617 razvez zakonskih zvez ali nekaj več kot 12 % več kot leta 2006. Koeficient razvezanosti na 1000 prebivalcev je leta 2007 znašal 1,3, leto prej pa 1,2. Na 1000 sklenjenih zakonskih zvez je bilo 411 razvez zakonskih zvez. Zakonska zveza razvezanih zakoncev je v tem letu znašala 13,5 leta. V letu 2008 in 2009 beležimo ponovni upad razvez zakonskih zvez.

Tabela 2: Podatki razvez zakonskih zvez na 1000 prebivalcev, razvez na 1000 sklenjenih zakonskih zvez v Sloveniji v obdobju 1960–2009.

LETO	RAZVEZE SKUPAJ	RAZVEZE NA 1000 PREBIVALCEV	RAZVEZE NA 1000 SKLENJENIH ZAKONSKIH ZVEZ
1960	1 540	1,0	109,9
1965	1 841	1,1	121,8
1970	1 913	1,1	134,0
1975	2 205	1,2	143,4
1980	2 309	1,2	186,6
1985	2 547	1,3	239,8
1990	1 885	0,9	218,2
1995	1 585	0,8	192,0
2000	2 125	1,1	295,1
2001	2 274	1,1	327,9
2002	2 457	1,2	347,8
2003	2 461	1,2	364,3
2004	2 411	1,2	367,6
2005	2 547	1,3	458,8
2006	2 334	1,2	366,5
2007	2 617	1,3	411,0
2008	2 246	1,1	335,1
2009	2 297	1,1	351,1

Vir: Statistični podatki Republike Slovenije

Tabela 3: Podatki trajanja zakonske zveze v Slovenji v obdobju 1960–2009.

TRAJANJE ZAKONSKE ZVEZE				
LETO	1–4 LETA	5–9 LET	10–14 LET	NAD 15 LET
1960	427	450	325	274
1965	547	494	299	434
1970	589	530	311	432
1975	733	567	358	470
1980	705	658	362	542
1985	638	771	467	625
1990	365	479	394	592
1995	225	332	323	693
2000	268	426	384	1 016
2001	292	418	424	1 123
2002	343	487	404	1 194
2003	329	439	434	1 240
2004	330	437	402	1 211
2005	345	506	416	1 351
2006	313	433	349	1 216
2007	380	487	417	1 303
2008	326	419	352	1 124
2009	342	455	385	1 098

Vir: Statistični urad Republike Slovenije

Iz tabele je razvidno, da se trajanje zakonske podaljšuje. S podaljševanjem trajanja zakonske zveze pa se zmanjšuje tudi število razvez zakonskih zvez z vzdrževanimi družinskimi člani. Pred tremi desetletji je bilo med vsemi razvezanimi zakonskimi zvezami več kot tretjina takih, ki so bile razvezane v prvih štirih letih zakona, več kot četrtna takih, ki so pred razvezo trajale 5 do 9 let in okoli 12 % je takih, ki so bile razvezane po več kot 20 letih zakona (Šter, Ilič 2006, Statistični urad Republike Slovenije).

Leta 2005, ko smo zabeležili največ razvez zakonskih zvez. Zakonske zveze, razvezane v tem letu, so trajale povprečno 16,1 let.

Koeficient razvezanosti na 1000 prebivalcev je znašal 1,3.

Razvez na 1000 sklenjenih zakonskih zvez pa je bilo 458,8.

Tabela 4: Podatki razvez zakonskih zvez glede na to, komu so bili dodeljeni otroci v Sloveniji v obdobju 1985–2009.

LETO	OTROCI DODELJENI OČETU	OTROCI DODELJENI MATERI	OTROCI DODELJENI OČETU IN MATERI	DRUGE MOŽNOSTI
1985	105	1 697	45	26
1990	86	1 204	38	4
1995	76	933	34	12
2000	82	1 215	39	4
2001	125	1 213	64	16
2002	107	1 281	69	25
2003	100	1 294	75	7
2004	101	1 196	91	3
2005	109	1 208	162	21
2006	110	1 055	133	3
2007	83	1 101	158	6
2008	102	1 002	146	9
2009	99	1 035	154	20

Vir: Statistični urad Republike Slovenije

Všteti so samo vzdrževani otroci, rojeni v zadnji zakonski zvezi.

Kot je razvidno iz tabele, po razvezi zakonske zveze v glavnem skrb za vzdrževanje in vzgojo otrok prevzamejo matere. Delež očetov, ki zahtevajo skrbništvo ali se odločajo za skupno skrbništvo in se aktivno vključuje v starševstvo po razvezi, sicer počasi narašča, kar je verjetno pripisati dejstvu, da se očetje vedno bolj zavedajo svoje družinske vloge in odgovornosti.

1.4.2 Posledice razveze zakonske zveze ali partnerske skupnosti

Razveza je dolgotrajen proces prekinitve skupnega odnosa, ki se ne konča z administrativnim in sodnim postopkom. Ponavadi je povezan z mnogimi težavami in stiskami, ko se mora družina soočiti s potrebnimi spremembami in dogovori, da bi lahko ponovno zaživela v drugačni, reorganizirani obliki.

V kolikor postaneta partnerja ujetnika medsebojno nerazrešljivih, zapletenih konfliktnih stanj, očitkov in obtoževanj je ločitev ali razveza partnerske zveze edini možen korak za njuno osvoboditev. Za večino družin pomeni ločitev ali razveza partnerske skupnosti boleč in travmatičen dogodek. Za družine, v katerih vladajo napetosti, nasilje in najrazličnejše zlorabe, pa ločitev predstavlja veliko olajšanje.

Kot meni Sieder (1998), je razveza skrajna točka razvoja odnosov med partnerjema, običajno pa poteka pred njo daljši proces krhanja in odtujevanja.

Skygger (1994) pravi, da je razveza odločitev, dogodek, proces, ki vse udeležence izpostavi stresu in neizbežnemu soočenju z vrsto dogodkov ter čustvovanj, ki jim sicer v življenju ne bi bili izpostavljeni.

Raziskave kažejo Bohannon et al. (v Simonič, Poljanec 2008), da je ločitev oziroma razveza partnerske zveze med najbolj stresnimi in psihično napornimi preizkušnjami, ki jih lahko doživimo v življenju, saj grobo poseže v ustaljeni ritem življenja ter poruši naša pričakovanja. Ločitev ali razveza ni samo izguba partnerja, temveč tudi izguba socialnega statusa, finančne varnosti, družine, doma in pretrganje vezi v socialni mreži (*ibid*).

Ločitev ali razveza je velika preizkušnja tudi za najbolj funkcionalne posameznike, saj občutijo vesplošno izgubo; izgubili so partnerja, identiteto poročene ali vezane osebe, družino, dom in prijatelje (Kessler v *ibid*.)

Razveza partnerske skupnosti je ponavadi zelo boleča, stresna in žalostna izkušnja tako za starše kot za otroke, pa vendar lahko za nekatere družine pomeni najboljšo alternativo, saj predstavlja konec konfliktov, preprirov, psihičnega ali celo fizičnega izsiljevanja. V takšnih družinah je razveza dobro pretehtano dejanje, ki konča strah, napetosti in tesnobo.

Odločitev partnerjev za razvezo praviloma ni prenapljena in sprejeta neodgovorno.

Argument, ki ga mnogokrat navajajo (*ibid*.), da razveza krši pravico otrok do mirne in varne socializacije, drži po eni strani predvsem zato, ker mnogi starši, ki so razvezani ali živijo

ločeno, tudi po razvezi nezrelo razrešujejo konflikte in izvajajo manipulacije prek lastnih otrok.

Razveza zakonske zveze osvobaja le uničen partnerski odnos, ne osvobaja pa staršev njihove roditeljske oziroma starševske dolžnosti. Vsi udeleženi se morajo soočiti z mnogimi stresnimi situacijami in spremembami. Vsak odnos ima svojo zgodovino, ki bo tesno spremljala postopek in proces razveze partnerske skupnosti.

Ljudje ne žalujejo samo za tem, da se je odnos končal in je partner odšel, temveč tudi za izgubljenimi sanjami, pričakovanji in prepričanji, na katerih je temeljilo njihovo življenje (Becvar, v Simonič, Poljanec, 2008: 251).

Čeprav je bolečina zaradi smrti lahko bolj intenzivna, še posebej, če je nenadna, pa je bolečina zaradi ločitve bolj grenka (Newman, Newman *ibid.*)

1.4.3 Pravna ureditev in posledice prenehanja zakonske zveze

Sklenitev in razveza zakonske zveze je opredeljena v Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR Ur.l. RS, št. 69/2004 – UPB).

»Zakonska zveza preneha s smrtjo enega zakonca, z razglasitvijo enega zakonca za mrtvega in z razvezo zakonske zveze.« (ZZZDR 63.čl. (Ur. L. RS, št. 69/2004 – UPB))

ZZZDR pozna samo en razvezni razlog: nevzdržnost zakonske zveze.

➤ Nevzdržnost zakonske zveze

Če je zakonska zveza iz kateregakoli vzroka nevzdržna, sme eden ali drugi zakonec s tožbo zahtevati razvezo (čl. 65). Pojem nevzdržnosti zakonske zveze v ZZZDR ni opredeljen, saj gre za t.i. pravni pojem. Sodišče mora v razveznem postopku ugotoviti nevzdržnost, zato mora v vsakem posamičnem primeru raziskati celovito stanje v zakonu, da bi lahko ugotovilo, ali naj zakonsko zvezo razveže (Zupančič 1999: 83). Za nevzdržno se šteje zakonska zveza tedaj, ko odnosi med zakoncema niso samo prehodno skaljeni, temveč so zaradi resnih vzrokov trajno in globoko omajani (*ibid.*) V takem primeru jo je treba razvezati, ne glede na odgovornost za nevzdržnost, zato se lahko zakonsko zvezo razveže tudi na zahtevo zakonca, ki je kriv za tako stanje v zakonski zvezi. Vprašanje krivde se ne postavlja, sodišče jo le ugotavlja.

Zupančič (*ibid.*) navaja vzroke za nevzdržnost, ki so se pokazali in oblikovali v sodni praksi.

Vzrok je lahko v ravnanju posameznega zakonca (neskladnost osebnosti zakoncev, nespoštovanje pravic drugega zakonca, neizpolnjevanje dolžnosti) in okoliščinah, lastnostih in stanjih (grdo ravnanje, hude žalitve, zlobna zapustitev, nezdrava duševna bolezen idr.).

Ko se zakonec oziroma zakonca odloči/-ta za razvezo zakonske zveze, je potrebno sodišču predložiti predlog za sporazumno razvezo oziroma tožbo za razvezo.

➤ **Sporazumna razveza zakonske zveze**

ZZZZDR (64. čl) določa, da pristojno sodišče razveže zakonsko zvezo na podlagi sporazuma zakoncev, če sta se sporazumela o varstvu, vzgoji, stikih in preživljanju skupnih otrok v skladu s koristjo otrok, ki poleg zakona uživajo posebno varstvo in skrb že po 56. členu Ustave RS, Evropski konvenciji o uresničevanju otrokovih pravic in Konvenciji o otrokovih pravicah. Sodišče je tako zavezano, da si pridobi mnenje centra za socialno delo, preden izda kakršnokoli uradno odločitev. Sodišče upošteva tudi otrokovo mnenje, če ga je otrok izrazil sam ali po osebi, ki ji zaupa in jo je izbral sam ter je sposoben razumeti njegov pomen in posledice.

Zakonca se morata sporazumeti tudi o preživljanju nepreskrbljenega zakonca, ki nima sredstev za življenje in je nesposoben za delo ali je nezaposlen oz. se ne more zaposliti.

Prav tako sta se zakonca dolžna sporazumeti o delitvi skupnega premoženja in o tem, kdo ostane ali postane najemnik stanovanja. Sporazum se predloži v obliki izvršljivega notarskega zapisa. V kolikor se zakonca sama ne moreta sporazumeti, jima pri sklenitvi sporazuma lahko pomaga tudi center za socialno delo.

➤ **Razveza s tožbo**

V primeru, da se partnerja ne moreta sporazumeti o spornih vprašanjih, odloča o tem sodišče v pravdnem postopku. Sodišču mora biti za odločitev o spornem vprašanju s področja varstva, vzgoje, preživljanju in stikih otrok priloženo dokazilo centra za socialno delo, da sta se starša ob njegovi pomoči skušala sporazumeti o spornem vprašanju (ZZZDR 105., 105. a, 106. čl.). Za prenehanje zakonske zveze ne more biti odločilna volja posameznega zakonca, temveč objektivno dejstvo, da je zakonska zveza izgubila smisel in pomen.

1.4.3.1 Pravne posledice razveze zakonske zveze v razmerju med zakoncema

Zakonca morata ob ali po razvezi urediti medsebojna premoženjska razmerja.

Po želji lahko zakonca po razvezi spremenita tudi priimek.

➤ Premoženjska razmerja med zakoncema

Skupno premoženje se razdeli, če zakonska zveza preneha ali se razveljavi. Pri tem se šteje, da sta deleža zakoncev na skupnem premoženju enaka, zakonca pa lahko dokažeta, da sta prispevala k skupnem premoženju tudi drugače (ZZZDR 58, 59.čl.). Zakonca se lahko sama sporazumeta o višini deležev na skupnem premoženju ali pa o njih odloča sodišče po pravilih, ki veljajo za delitev solastnine. Pri tem se upošteva osebni dohodek, opravljanje domačih del, medsebojna pomoč, varstvo in vzgoja otrok (ZZZDR 60. čl). Darila, zlasti tista, ki niso sorazmerna premoženjskemu stanju darovalca, se morajo vrniti v stanju, v katerem so bila v trenutku, ko je nastal vzrok za razvezo.

➤ Sprememba priimka zakonca

Zakon o osebnem imenu (17. čl.) določa, da lahko v primeru razveze vsak bivši zakonec obdrži svoj tedanji priimek, lahko pa pri pristojnem organu zahteva spremembo priimka v šestih mesecih po pravnomočnosti sodbe o razvezi, lahko pa tudi pozneje kot vsi državljani. Sprememba priimka po razvezi je izključno stvar volje razvezane žene, enako velja za moža, če je ob sklenitvi zakonske zveze spremenil svoj priimek.

1.4.3.2 Pravne posledice razveze zakonske zveze v razmerju staršev do otrok

Ob razvezi zakonske zveze morata starša urediti vsa razmerja, ki so vezana na njune otroke.

Dogovoriti se morata o vzgoji in varstvu skupnih otrok, njihovem preživljanju in stikih, skladno s koristjo otrok.

➤ Zaupanje otrok v varstvo in vzgojo

Korist otroka zahteva, da starši ob izbiri ločenega življenja rešijo vsa bistvena vprašanja o varstvu in vzgoji, določanju stikov in preživljanju skupnih otrok.

Sodišče je ob odločanju dolžno upoštevati ne le materialnih dobrin, ki jih lahko starši zagotovijo otroku, pač pa tudi njuno osebnostno primernost oziroma sposobnost, da nudita

otroku kar se da najboljše pogoje za zdrav psihični in fizični razvoj. Upoštevati mora okolje, v katerem bo otrok živel, s kakšnim partnerjem bo živel tisti od staršev, ki mu bo sodišče dodelilo otroke, ali bo sposoben skrbeti ne samo za osnovne potrebe, ampak tudi za šolanje in otrokov osebnostni razvoj, torej vse kar 4. čl. ZZZDR nalaga staršem. Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic, še posebej poudarja pomen, cilje in priznavanje otrokovih pravic mlajših od 18 let ter možnost njihovega sodelovanja pri sodnih postopkih, v katerih so kakorkoli udeleženi. Pri odločanju sodišče vodijo le koristi otroka. Sodišče mora upoštevati otrokovo mnenje, če ga je otrok izrazil in če je sposoben razumeti njegov pomen in posledice. Otrokovo mnenje lahko pomaga izraziti tudi otrokov zastopnik, ki si ga izbere otrok sam (Zupančič, Novak 2008).

Kadar starši živijo ločeno, izvršuje roditeljsko pravico tisti izmed njih, pri katerem otrok živi. Kadar se zakon razveže ali razveljavi, izvršuje roditeljsko pravico roditelj, kateremu je otrok dan v varstvo in vzgojo. Kadar gre za odločitve, ki bistveno vplivajo na otrokov bodoči razvoj, odločata sporazumno oba roditelja, tudi tisti roditelj, pri katerem otrok ne živi, če izpolnjuje svoje dolžnosti do otrok. Gre za odločitve o zdravljenju bolezni, nadaljnjem šolanju, verski vzgoji, spremembi otrokovega imena, državljanstva ... Če se roditelja ne moreta sporazumeti, odloči center za socialno delo. Tistemu od staršev, ki otrok ni dodeljen, ni odvzeta roditeljska pravica, ampak je le v znatni meri omejen v njenem izvrševanju. Bistvenega pomena je, da se starši zavedajo roditeljske vloge, ki traja celo življenje.

➤ **Preživljanje skupnih otrok**

Po razvezi predstavljajo preživnine enega izmed osrednjih problemov pri urejanju odnosov staršev do otrok. Oba roditelja sta dolžna preživljati svoje otroke ZZZDR (123. čl). Sodišče v primeru predloga sporazumne razveze ali tožbe na razvezo zakonske zveze odloča o preživljanju skupnih otrok. Sodišče določi višino preživnine v sorazmerju z možnostmi vsakega izmed staršev in otrokovimi potrebami. Višina preživnine mora biti primerna za uspešen celostni razvoj otroka. Otrokova korist terja, da se preživnina odmerja glede na potrebe posameznega otroka in ne na izdatke otroka določene starosti (Zupančič, Novak, 2008: 119). Zajemati mora stroške življenjskih potreb otroka, zlasti stroške bivanja, hrane, oblačil, obutve, varstva, izobraževanja, vzgoje, oddiha, razvedrila in drugih posebnih potreb otroka (ZZZDR 129.a čl.).

Polnoletne otroke so starši dolžni preživljati tako dolgo, dokler se šolajo oziroma najkasneje do otrokovega dopolnjenega šestindvajsetega leta. Pri tem formalni status otroka pri šolanju za preživninsko dolžnost ni odločilen, pomembno je, da vodi do javno veljavne izobrazbe.

Sodišče lahko na zahtevo zavezanca ali upravičenca določeno preživnino zviša, zniža ali odpravi, če se spremenijo potrebe upravičenca ali zmožnosti zavezanca, na podlagi katerih je bila preživnina določena (ZZZDR 132. čl.).

Zakon o Jamstvenem in preživninskem skladu RS (ZJSRS 21a, b, c, č, d, e čl.) govori o pravicah otrok v primeru neplačevanja preživnin. Ta zakon mladoletnim upravičencem do preživnin omogoča, da pridobijo vsaj del prejemka, ki ga preživninski zavezanci ne izplačujejo redno oziroma ga sploh ne izplačujejo. Pravico do nadomestila preživnin s strani jamstvenega in preživninskega sklada RS imajo tisti otroci, ki jim je s pravnomočno sodbo ali začasno odredbo sodišča določena preživnina, a je zavezanec ne plačuje. Upravičenec je vsak otrok do 18. leta starosti, ki je državljan RS in ima stalno prebivališče v RS, lahko pa tudi tujec, ki ima stalno prebivališče v Sloveniji, če je tako določeno z mednarodnim sporazumom. Po zakonu se šteje, da zavezanec ne plačuje preživnine, če preživnina ni plačana zaporedoma tri mesece ali če jo plačuje neredno.

➤ **Pravica do stikov**

Konvencija ZN o otrokovih pravicah (Zupančič 1999) določa, da ima otrok, ki je ločen od enega ali obeh staršev, pravico redno vzdrževati osebne stike, razen če je to v nasprotju z njegovimi koristmi (čl. 9/3). Upoštevajoč otrokovo korist sta starša zavezana k obojestranskemu lojalnemu obnašanju pri uresničevanju pravice do otrokovih stikov. Tisti od staršev, pri katerem je otrok v varstvu in vzgoji (oziroma tretja oseba, pri kateri otrok živi), mora opustiti vse, kar drugemu od staršev otežuje stike, vključno takšno vplivanje na otroka, ki povzroča otrokovo miselno zmedo, njegov psihični odpor proti stikom ali njegov odpor proti stikom nasploh (Zupančič, Novak, 2008: 66). Stiki med otroki in starši niso le pravica staršev, ampak tudi pravica otrok. (Zupančič, Novak 2008).

Konvencija o otrokovih stikih (Convention on contact concerning children, v Zupančič, Novak, 2008) še posebej poudarja, da ima otrok poleg stikov s starši pravico tudi do stikov z drugimi osebami, s katerimi je kakorkoli povezan in nanje osebno navezan, razen če je to v nasprotju z otrokovo koristjo. Te osebe so zlasti njegovi stari starši, bratje, sestre, polbratje, polsestre, nekdanji rejniki, prejšnji ali sedanji zakonec oziroma zunajzakonski partner staršev. V primeru spora jim pri sklenitvi sporazuma pomaga center za socialno delo, odloča pa sodišče, in sicer na osnovi mnenja, ki ga pridobi od pristojnega centra za socialno delo.

Predlog za stike lahko poda tudi otrok, ki je dopolnil 15 let, ali center za socialno delo (106. a čl.). Sodišče pri odločanju o družinskih razmerjih upošteva tudi otrokovo mnenje, če ga je otrok izrazil sam ali po osebi, ki ji zaupa (78. čl.). Sodnik povabi otroka na neformalen pogovor na sodišče ali zunaj sodišča s posredovanjem centra za socialno delo ali šolskega svetovalnega delavca (41.čl. ZPP), če je ta sposoben razumeti pomen in posledice njegove izjave. Ker so obiski otroka na sodišču zanj zelo obremenjujoči, poteka pri Varuhinji človekovih pravic RS že od leta 2007 pilotski projekt Zagovornik – glas otroka z namenom okrepitve otrok. O otrokovih izjavah na sodišču priča njegov zagovornik.

1.4.3.3 Svetovalni razgovor

Namen svetovalnega procesa je, da se rešijo vsa pomembna vprašanja, ki so povezana z mladoletnimi otroki in zakoncema.

Centri za socialno delo so pri odločanju v pomoč in svetovanje tako staršem kot sodišču, v kolikor med staršema ne pride do dogovora. Ko sodišče prejme predlog oziroma tožbo, ga pred vročitvijo toženemu zakoncu posreduje centru za socialno delo, da opravi svetovalni razgovor.

Svetovalni razgovor se ne opravi, če je eden izmed zakoncev »duševno bolan« ali »nesposoben za razsojanje« – zakonec s težavami v duševnem zdravju, če živi zakonec ali oba v tujini, če se zahteva razveza zaradi tega, ker je zakonec pogrešan, če zakonca nimata skupnih otrok, nad katerimi se izvaja roditeljska pravica.

Roditeljska pravica zajema vzgojo in varstvo skupnih otrok, preživljanje, zastopanje in upravljanje otrokovega premoženja, za katerega je ob odsvojitvi ali obremenitvi potrebno pridobiti soglasje centra za socialno delo.

Pomembno je, da se zakonca svetovalnega razgovora udeležita brez pooblaščenecv (ZZZDR 70.čl.).

Center za socialno delo skuša v svetovalnem razgovoru starše odvrniti od sodnega postopka, ne sme pa jih siliti v sporazum (Pravilnik o postopku in vsebini izvajanja svetovalnega razgovora). Na svetovalnem razgovoru se strokovni delavec in zakonca seznani z razlogi in željami po razvezi, strokovni delavec pa ju seznani s posledicami, ki nastanejo z razvezo zakonske zveze zanju in ostale. Če strokovni delavec ugotovi, da zakonca ne želita več živeti skupaj, jima svetuje oziroma jima je v oporo, da skupaj raziščejo najboljše možnosti za rešitev zakonskih konfliktov in težav. Predvsem si je strokovna delavka dolžna prizadevati, da

zakonca uredita medsebojna razmerja do skupnih otrok in v korist otrok. Pojem »korist otrok« je opredeljen negativno v primerih, ko stiki niso v otrokovo korist, če pomenijo za otroka psihično obremenitev in če je z njimi ogrožen otrokov telesni ter duševni razvoj (Zupančič, Novak 2008). Ob koncu svetovalnega razgovora center za socialno delo sestavi poročilo, ki ga pošlje sodišču.

Če se zakonca ne udeležita razgovora oziroma se ga ne udeleži tisti izmed zakoncev, ki je vložil tožbo za razvezo, se šteje, da je predlog oziroma tožba za razvezo umaknjena (ZZZDR 71.čl.).

Svetovalni razgovor je tudi priložnost, ko strokovna delavka ob prepoznavanju stisk in težav poskuša vzpostaviti izvirni delovni projekt pomoči, s katerim prične delovati skladno s teorijo, metodičnimi načeli in koncepti socialnega dela, ki jih podrobneje prikažem v naslednjem poglavju.

1.5 Teorija socialnega dela kot refleksija dejavnosti skozi svetovalni razgovor

Socialno delo z družino ob razvezi skozi svetovalni razgovor obsega širok spekter znanj in ravnanj, ki zakoncema pomagajo pri razreševanju njunih nastalih težav.

Gre za edinstven delovni projekt sodelovanja, ki ga soustvarimo na sporazumevanju, dogovarjanju in skupnem oblikovanju rešitev, da bi udeleženi v problemu postali udeleženi v rešitvi (Čačinovič Vogrinčič 2005).

Menim, da za kompetentno ravnanje in dobro prakso v socialnem delu, še posebej na občutljivem področju razveze družine, potrebujemo teoretična znanja in koncepte, potrebujemo besede, da bi lahko skozi proces podpore in pomoči v empatičnem razumevanju, reflektiranju in dogovarjanju z uporabniki sooblikovali njihove želene cilje in uresničljive izide.

Strinjam se z Mešl (207: 294), ko pravi: »Socialni delavci moramo biti opremljeni, moramo vedeti, kako vzpostaviti osebni stik, kako vzpostaviti delovni odnos, kako voditi proces pomoči, za kar smo odgovorni«. Vzpostavljanje in vzdrževanje delovnega odnosa v procesu pomoči družini ob razvezi, pomeni temelj soustvarjanja novih rešitev, novih zgodb, zelenih in uresničljivih izidov, ki temeljijo na etiki udeležnosti in konceptu moči (Čačinovič Vogrinčič 2006).

Dogovor o sodelovanju je pomemben uvodni ritual, ker postavi socialnodelovni okvir, ki že vsebuje koncept »biti udeležen v definiciji problema in sooblikovanju rešitev« in sporočilo, da je pomembno v sedanjosti, tukaj in sedaj, začeti proces soustvarjanja rešitev (Čačinovič Vogrinčič et al. 2005).

Naloga strokovne delavke, ki vodi svetovalni razgovor, je, da skozi izvirni delovni projekt pomoči vzpostavi koncept delovnega odnosa, ki strokovne delavce definira kot sopotnike oziroma sodelavce v skupnem projektu, ki imajo nalogo, da sooblikujejo deleže pri rešitvi (Čačinovič Vogrinčič 2006: 17).

Elementi delovnega odnosa, ki ga sestavljajo, dogovor o sodelovanju, osebno vodenje (Bouwkamp, Vries *ibid.*) in instrumentalna definicija problema (Lüssi *ibid.*), omogočajo, da strokovna delavka z obema udeleženima zakoncema oziroma partnerjema dela v iskanju rešitev, ki bi bile sprejemljive za vse udeležene v problemu. S tem se udeleženi v problemu preobrazijo v udeležene v rešitvi. Instrumentalna definicija problema določa cilje in prve možne korake, ki so uresničljivi za vsakega udeleženega na poti k želenemu cilju. Partnerjema daje izkušnjo o lastni odgovornosti in kompetentnosti. Problemi družin z izkušnjo razveze so praviloma kompleksni, stresni, obremenjujoči, povezani z občutki ujetosti in nemoči, zato je nujno najti prvi možen korak, ki bo prinesel udeležnim pozitivno spremembo.

Strokovna delavka mora upoštevati načelo vsestranske koristnosti in spremljati, kaj je koristno za vsakega udeleženega v problemu in biti pozorna, da ni nihče spregledan. Kar pomeni, da dogovorjena rešitev prinese vsem udeležnim uresničljivo korist.

Če želi strokovna delavka ohraniti tako opredeljen delovni odnos, se mora opreti še na naslednje pomembne sodobne koncepte socialnega dela: Perspektiva moči (Saleebey), Etika udeležnosti (Hoffman), Znanje za ravnanje (Rosenfeld, Čačinovič Vogrinčič) in Ravnanje s sedanjostjo ali koncept so-prisotnosti (Andersen).

Čačinovič Vogrinčič (2005: 12) v konceptu delovnega odnosa poudarja, da je upoštevanje perspektive moči eden pomembnejših paradigmatskih premikov sodobnega socialnega dela, saj strokovne delavke usmerja v to, da v prispevku uporabnikov spoštljivo iščejo njihovo moč in vire. Saleebey, ki ga navaja Čačinovič Vogrinčič (*ibid*), pravi: »Praksa, ki temelji na perspektivi moči, pomeni, da bo vse, kar delaš kot socialni delavec, utemeljeno s tem, da pomagaš odkriti, olepšati, raziskati in izkoristiti klientovo moč in vire, ko mu pomagaš, da doseže svoje cilje, uresniči svoje sanje in razbije okove ovir in nesreč.«

Z empatičnim odnosom in zavzeto ter odkrito komunikacijo vzpostavlja strokovna delavka neposreden stik z udeleženi. Komunikacija in sodelovanje tukaj in sedaj omogočata večjo razvidnost družine – kje je in kam želi priti. Dialog in sodelovanje nudi osnovno orodje za povezanost med strokovnimi delavkami in zakoncema oziroma partnerjema. Gre za etiko participacije v sooblikovanju nove življenjske zgodbe, do katere lahko pride le na osnovi medsebojnega razumevanja, sodelovanja. Gre za kompleksne procese in zahtevno reorganizacijo življenja posameznih družinskih članov ob razpadu družine.

Skozi načelo interpozicije je med vsemi udeleženi v problemu definirana tudi vloga strokovne delavke, ki omogoča spreminjanje oddaljenosti in bližine, sočutje in strokovno distanco, potrebno za kakovostno nudenje podpore ter pomoči na poti k želenim in uresničljivim ciljem.

Tako nastopa strokovna delavka v vlogi katalizatorja, strukturira delovni odnos, povezuje in spodbuja partnerja k aktivnemu reševanju problemov. Z udeleženi v problemu podeli tudi svoje lastne izkušnje, ideje in možne alternative.

Načelo pogajanja je po Lüssiju eno najpomembnejših, saj pomeni možnost za reševanje mnogih zapletenih konfliktov in problemov. Pogajanje vnese v sodelovanje pri rešitvi dragoceno izkušnjo kompetentnosti (Čačinivič Vogrinčič 2006: 54). S tem načelom si pridobi strokovna delavka vlogo posrednika med vsemi udeleženi v problemu. Vsi vpleteni morajo imeti izkušnjo, da se jih obravnava resno, da so v delovnem odnosu, s katerim jim želi strokovna delavka nuditi podporo in pomoč.

Vloga strokovne delavke je aktivna. Partnerjema pomaga osmisлити njune predloge, prispeva svoje predloge, povzema zaključke in jih vedno znova redefinira, kadar je potrebno. Pomembno je, da doseže z zakoncema oziroma partnerjema dogovor, ki je sprejemljiv za vse udeležene. Pogajanja se končajo z napisanim dogovorom, ki ga podpišejo vsi udeleženi. Takšno delo omogoča jasnost in razvidnost, a hkrati trdo ter večinoma počasno delo.

Socialno-ekološko načelo omogoča maksimalno aktiviranje naravne socialne mreže ob minimalnem poseganju strokovnih služb v družino, ki se razvezuje.

Naloga strokovne delavke je, da maksimalno aktivira moč posameznih članov družine, sorodnikov, prijatelje in ljudi iz svojega socialnega okolja. Na ta način se lahko ohranjajo dragocene vezi med družinskimi člani.

Osnovno orodje v stroki socialnega dela so besede, ki imajo moč, ki vključujejo sodelovanje in sooblikovanje procesov, ki vodijo k dobrim ter želenim izidom. To so besede, ki vključujejo, opogumljajo in dodajajo moč.

Bass, Dosser, Powel (v Čačinovič Vogrinčič 2006: 54), pravijo, da z «novimi besedami» opišemo šest pomembnih korakov, šest pomembnih dejanj, ki podpirajo proces pomoči: pridruževanje, odkrivanje, spreminjanje, proslavljanje, reflektiranje, ločitev.

Vodenje svetovalnega razgovora je pomembna in odgovorna naloga strokovne delavke, ki z metodičnimi načeli ter koncepti socialnega dela vodi zakonca oziroma partnerja na poti, da bi se dogovorila o vseh pomembnih vprašanjih, ki so vezana na njune otroke, da bi lažje odgovorno definirala vsebino njunega odnosa v prihodnje in poskuša vnesti perspektivo drugega reda, ki jo M. Robinson formulira kot razmišljanje o dobrih izidih ter zaželenih razpletih za otroke in starše.

1.6 Preoblikovanje družine skozi proces razveze po modelu Margaret Robinson

Razveza je dolgotrajen in pogosto zelo mučen proces prekinjanja skupnega odnosa, ki se ne konča z administrativnim in sodnim postopkom. V diplomski nalogi podrobneje analiziram dogajanje znotraj posameznih faz preoblikovanja partnerske zveze, ki ga je razvila Margaret Robinson (1993) in prinaša socialnemu delu koncept možnega dobrega izida kompleksnega procesa transformacije družine in partnerjev po ločitvi ali razvezi.

Proces sprememb družine vključuje tudi čustvene procese v tranziciji para in potrebne spremembe drugega reda, ki ga predstavlja tudi Čačinovič Vogrinčič (2006: 79–85).

Za socialno delavko in za vse udeležene v procesu razveze je zelo pomembno, da pozna strokovnjak, dobre poti in najboljše možne izide, ki predstavljajo kompleksne spremembe sistema kot celote in pomenijo novo organizacijo odnosov.

Člani družinskega sistema so preživeli veliko stresih, travmatičnih dogodkov, za seboj imajo izkušnjo razočaranja, bolečine, izigranosti in zmedenosti. Odhod enega od partnerjev povzroči mnoge spremembe v funkcioniranju družine, nastane praznina, ki jo je potrebno počasi sprejeti in integrirati v življenje. Stabilnost, pravila, vloge, naloge, meje, moč in hierarhija se porušijo, zato jih je potrebno definirati na novo ter se o njih dogovoriti.

Eden izmed ciljev diplomske naloge je prikazati, kako se lahko v prakso socialnega dela vnese znanje o dobrih izidih zahtevnega procesa razveze in kompleksnih spremembah v preoblikovanju družine po razpadu partnerske zveze.

Robinson (1993) predstavlja, kako je mogoče zastaviti dolgoročen življenjski projekt starševstva, ki ostaja za celo življenje, kajti otroci se nikoli ne razvežejo od svojih staršev.

Zelo pomembno je prepoznati občutke in misli, ki jih ima posameznik v prvih fazah razveze, kajti iz te bolečine, iz navidez neskončnega obupa, dvoma ter strahu, se začne preobrazba, ki mu omogoči, da se sooči s seboj in preživi to pomembno spremembo življenjske smeri (*ibid.*)

Spremembe v strukturi družine, ko prehaja iz popolne v preoblikovano, so v večini primerov zelo stresne in dramatične. Nič ni več tako, kot je bilo prej. Otrokom je potrebno omogočiti in zagotoviti starševstvo v novi, fleksibilni obliki, ki pa od staršev in vseh udeleženih zahteva, da se naučijo živeti drugače.

Trinajst stopenj transformacije seže mnogo globlje od običajnih vsebin urejanja stikov z odsotnim staršem. Gre za sprejemanje življenjskih okoliščin in postopno, vendar aktivno, spreminjanje osebne in starševske naravnosti. V vsaki fazi sta ubesedena dva procesa:

- čustveni proces tranzicije para,
- spremembe drugega reda, ki so družini potrebne, da bi se lahko razvoj nadaljeval.

Prva faza: priznanje zloma zakona ali partnerstva

Čustveni procesi v tranziciji para: sodelovanje pri odločitvi ali ponovno sprejetje obveze za nadaljevanje razmerja. Na začetku se zakonec oziroma partner sam spopada z idejo in možnostjo razveze kot možne rešitve zaradi nezadovoljstva s partnerskim odnosom. Sam se sooča z zlomom zakona in se še trudi, da bi izboljšal odnos, zato poskuša sodelovati z drugim partnerjem, da bi zvezo rešila.

Potrebne spremembe drugega reda: vzajemno sprejemanje lastnega deleža in deleža drugega pri zlomu zakona. Pomembno je, da tukaj ne govorimo o krivdi, ne tehtamo, kdo je bolj ali manj kriv. V tej fazi doživlja večji stres tisti partner, ki je pobudnik razveze, medtem ko »prizadeti« partner doživlja večji stres po razvezi. Tukaj je vstopna točka za socialnega delavca, izhodišče za spremembe, ki temeljijo na novih dogovorih, ki smo jih skupaj z uporabniki na novo soustvarili in definirali.

Druga faza: odločitev za ločitev ali razvezo

Čustveni procesi v tranziciji para: spoznanje enega od partnerjev ali obeh, da ni mogoče razrešiti napetosti do takšne mere, da bi lahko ostala zakonca. Konec je upanja za tistega, ki upa. Običajno se proces psihične in čustvene ločitve v večini parov začne prej pri enem partnerju kot pri drugem, zato si tudi en partner bolj želi razvezo. Ni pa nujno, da tudi ta partner vloži vlogo za razvezo (Robinson 1993). Od odločitve do dejanske ločitve morata partnerja narediti še precej napornih korakov. Prvi je gotovo seznanitev družine, ki povzroči veliko žalosti in trpljenja vseh družinskih članov (*ibid.*: 80).

Potrebne spremembe drugega reda: obojestransko sprejetje neuspeha zakona oziroma partnerstva; dogovor, da se zakon konča z ločitvijo ali razvezo; proučevanje in upoštevanje otrokovih potreb.

Kot socialne delavke se pridružimo čustvenemu procesu družine, odgovorne pa smo zato, da bodo spremembe delovale tako v korist otrok kakor tudi vseh udeleženi.

Tretja faza: priprava in načrtovanje izida

Čustveni procesi v tranziciji para: prizadevanje, da bi zmogla deliti odgovornost sedaj in tudi v prihodnosti.

Potrebne spremembe drugega reda: sodelovanje pri problemih, kako povedati otrokom, dogovor o stikih. Pomembno je, da starša skupaj seznanita otroke z razvezo. Pomembno sporočilo, ki ga morajo dobiti otroci, je: »Imava te rada. Vedno bova tvoja starša. Oba boš imel vedno. Ti nisi ničesar kriv. V najinem odnosu se je nekaj zgodilo, kar ni več dobro, vendar bova poskušala narediti vse, da te bova obvarovala, da ti ne bo težko.«

Robinson (1993: 85) navaja, da otroci v večini primerov že čutijo in vejo, da se v družini dogaja nekaj neprijetnega, saj včasih slišijo prepire, opazijo odsotnost očeta ali pa najdejo jokajočo mater. Pogovoriti se morata o težavah z razširjeno družino, prijatelji in znanci. Zakonca se dogovarjata o ravnanjih in razpadu socialno-ekološke mreže. Postavlja se vprašanje, ali si bosta razdelila tudi skupne prijatelje in kakšen odnos bosta ohranila s posameznimi člani socialne mreže. Dolgoročno ni v korist otroka, da ostane socialna mreža enaka, vendar je ne smemo skrčiti zaradi svoje lastne bolečine, za ceno umora otrokove duše. Potrebujemo dovolj časa za varen proces.

Četrta faza: ločitev

Čustveni procesi v tranziciji: postopno zmanjševanje navezanost na zakonca, krepitev sostarševskih odnosov in ubesediljenje vsega skupaj; začeti žalovanje zaradi izgube nedotaknjene družine; podpirati otrokovo navezanost, predvsem na čustveni ravni na drugega izmed staršev; prepustiti se procesu in prevzeti odgovornost za lastno življenje, si pridobiti občutek lastne vrednosti, začutiti lastne korenine ter počasi odžalovati izgubo.

Potrebne spremembe drugega reda: restrukturiranje zakonskega odnosa in odnosa starši – otrok. Odnos sostarševstva mora biti postavljen v središču. »Ta faza ponavadi vključuje odselitev partnerja, ki zaživi sam, ali pa zaživi skupaj z novim partnerjem, medtem ko drugi partner ostane z otroki v domačem okolju« (Robinson 1993: 83). Pomembno je, da so otroci seznanjeni, kje bo novo prebivališče odhajajočega starša. Pomembno je, da starša otrok ne zavajata, kajti neresnične obljube in trditve otroke zmedejo in spodkopljejo zaupanje vanje. Več resničnih in otrokovi starosti primernih informacij bodo otroci imeli o obeh starših, zlasti o tistem, ki je odšel, lažje bodo sprejeli novo nastalo situacijo in ponovno vzpostavili odkrit ter zaupljiv odnos. Najpomembnejše pa je zagotovilo, da otroci niso krivi za razvezo in da jih imajo starši radi kljub razvezi.

Kot pravi Robinson (1993: 264) bi se morala starša že med postopkom razveze dogovoriti o vzdrževanju rednih in stalnih stikov med otrokom in odhajajočim staršem, saj ti nudijo otrokom veliko prednosti.

- Vzdržujejo navezanost otrok na tistega od staršev, ki ne živi več z njim in tako doprinesejo k temu, da otrok ne občuti zavrnitve in zapuščenosti.
- Zmanjšujejo pojavljanje fantazij, ki se razvijejo kot posledica strahu pred izgubo enega od staršev.
- Pomagajo zmanjšati občutke otrok, da so oni odgovorni za ločitev staršev.
- Dajo priložnost, da otroci dobijo izkušnjo, da je možno partnersko razmerje končati na razumen način in jim omogočijo, da v njihovem življenju še vedno ostaneta modela matere in očeta.
- Redni stiki onemogočajo možnosti, da bi otrok v prihodnosti obtoževal enega od staršev, s katerim živi, da je kriv za pretrganje odnosov med njim in staršem, ki je odšel.
- Otroku omogočajo, da ostane povezan tudi s sorodniki odsotnega starša in ni prikrajšani za sike z dedkom, babico, tetami, strici, bratranci, sestričnimi ...
- Objava odločitve o razvezi razširjeni družini in drugim v skupnosti.

Peta faza: razveza, pravni postopek

Čustveni procesi v tranziciji para: odpoved fantazijam o ponovni združitvi družine; razreševanje bolečine, jeze, grenkobe, nemoči skozi proces žalovanja in pridobivanje dela sebe, ki je bil čustveno investiran v zakonsko zvezo; » Javno sklepno dejanje, ki zaključuje razvezo, je ponavadi razglasitev razveze na formalen način. S tem se družina spremeni za zmeraj. Starša nista več mož in žena, vendar za vedno ostajata starša svojim otrokom. Ti bodo primarno živeli pri tistem od staršev, ki dobi skrbništvo in kontrolo z dogovorom ali s presojo sodišča« (Robinson 1993: 96). Vloge v spremenjenem družinskem sistemu se morajo formirati na novo. Tisti od staršev, pri katerem so otroci ostali, mora prevzeti del nalog drugega, ki je odšel, otroci pa morajo prevzeti naloge, ki jih sicer še ne bi. Pomembno je, da otrok ne zasede izpraznjenega mesta enega od staršev, ki je odšel, kajti to zanj pomeni težko psihično obremenitev in hudo notranjo stisko.

Potrebne spremembe drugega reda: preveriti odločitve o razvezi na pravnem, finančnem, psihičnem in sostarševskem področju ter v skupnosti. Zakoncema je v veliko pomoč, da ostaneta povezana z razširjenima družinama in drugimi zanju in za otroke pomembnimi posamezniki v skupnosti.

Šesta faza: družina po razvezi

Čustveni procesi v tranziciji para: zmožnost ohranjanja stikov z bivšim zakoncem in razvijanje starševskih odnosov; spoznanje, da se otroci ne razvežejo od staršev in zato opogumljanje otrokovih odnosov z drugim izmed staršev. Zadnja faza vključuje ponovno stabilizacijo in investicijo v lastno avtonomijo ter samostojnost. Med procesom ločitve si vsak partner prizadeva za čustveno ločitev neuspelega zakona, za drugačno dožemanje sebe in sveta, da bi lahko ponovno polno zaživel (Robinson 1993: 103). Priznati si je treba, da lahko bivši zakonec vzpostavi novo zvezo, ki pripelje do ponovne poroke ali izvenzakonske skupnosti.

Potrebne spremembe drugega reda: oblikovanje bolj prožnih odnosov, v katerih so stiki možni z minimalnimi konflikti. Partnerja si morata priznati in dopustiti, da si lahko vsak izmed njiju ustvari novo družino.

Brown (v Robinson 1993: 101) meni, da proces preoblikovanja enostarševske družine poteka skoti tri faze:

- prestrukturiranje,
- reorganizacija in upravljanje dveh ločenih enostarševskih gospodinjstev,
- ponovna ustalitev.

Vsaka od faz zahteva ogromno sprememb na ravni delovanja družine in družinskih odnosov ter naloži še posebno breme in odgovornost tistemu od staršev, ki je prevzel skrbništvo otrok.

Posledica dveh enostarševskih gospodinjstev pogosto pomeni poslabšanje ekonomske situacije družine, kar posledično pomeni tudi poslabšanje otrokove. Vsaka družina zase mora vzpostaviti svojo socialno mrežo in sprejeti partnerjevo.

Mnoge rešitve potrebujejo čas. Še posebej potrebujejo čas otroci, da sprejmejo in se navadijo na novonastalo družinsko situacijo, zato potrebujejo informacije, da lahko soodločajo tudi o tem, kdaj, kje in kako bi želeli srečati in spoznati novega partnerja ali partnerko posameznega starša.

Šele v obdobju po razvezi spoznamo, kakšne so posledice razveznega procesa, ki se še kaže tako v pripravljenosti in prizadevanjih obeh staršev za zadovoljevanje otrokovih psihičnih ter fizičnih potreb kakor tudi v njunem medsebojnem sodelovanju in komuniciranju.

Mlajši otroci čutijo prikrajšanost predvsem zaradi večje obremenjenosti matere, saj mora uskladiti zaposlitvene obveznosti z domačimi, kar je mnogokrat zelo težko, naporno in stresno, zato ji ostane manj časa, moči in energije za otroke. Mnogokrat je zaradi konfliktnih in stresnih situacij, povezanih z razvezo, tudi emocionalno prizadeta, zato so lahko njeni odzivi na otrokove potrebe okrnjeni ter spregledani.

V tej fazi ljudje običajno potrebujejo največ realne socialne podpore, ki je lahko ključna za njihovo prihodnost. V procesu sprememb moramo socialne delavke podpreti ljudi, da postanejo dogovori prožni, možni in uresničljivi.

Sedma faza: novi začetki

Čustveni procesi v tranziciji para: priznanje mitov in fantazij o mačehah, očimih in pastorkih.

Potrebne spremembe drugega reda: priznanje potrebe po sostarševstvu v času, ko še teče čustvena razveza; spoznanje in zavedanje, da je odnos starši – otroci dokončen in zato pred odnosom, ki ga vzpostavlja in pričakuje nova poroka. Nove oblike družine nastajajo na osnovi ljubezni in če je ta odnos trden, potem vzdrži tudi dejstvo, da je pomembnejši odnos otrok – partner kakor partner – partner.

Osma faza: napor asimilacije

Čustveni procesi tranzicije para: omogočanje očimu, mačehi, pastorkom časa in prostora, da razvijejo svoje lastne odnose.

Potrebne spremembe drugega reda: priznanje žalosti, ljubosumja in konfliktov lojalnosti zaradi izgube nedotakljive družine. Družina potrebuje čas, da eden od bioloških staršev

prilagodi in utrdi odnos do svojih otrok, hkrati pa mora dovoliti ter omogočiti mačehi, očimu prostor in čas za razvoj novega odnosa in ga vedno znova artikulirati in modelirati, glede na potrebe vseh.

Deveta faza: ozaveščenost

Čustveni procesi tranzicije para: ponovna potrditev meja med generacijami in meja med posameznimi gospodinjstvi ter prepoznavanje razlik med sedanjim in prejšnjim gospodinjstvom; dopuščanje pogleda na novo resničnost.

Potrebne spremembe drugega reda: priznanje biološkim staršem, da imajo ključno pozicijo in avtoriteto; priznanje ponovne poroke in prostora za očima oziroma mačeho; oblikovanje skupnosti in poglobljanje odnosov v dobro otrok; vzpostavljanje ritualov, ki pomenijo krepitev pripadnosti. Pravila v posameznih družinah morajo biti transparentna, da se lahko spremenijo, da se je možno o njih pogajati in dogovarjati.

Deseta faza: restrukturiranje

Čustveni procesi v tranziciji para: mobilizacija in »prezračevanje« težav.

Potrebne spremembe drugega reda: sprejetje sprememb s strani preoblikovane razširjene družine. Te so potrebne, da dopolnjena družina postane funkcionalna, pri čemer je pomembno, da socialne mreže sprejmejo in podprejo novo nastalo celico.

Enajsta faza: akcija

Čustveni procesi v tranziciji para: začetek sodelovanja.

Potrebne spremembe drugega reda: ustvarjanje novih pravil, ritualov in meja, ki jih dosežemo s ponovnimi pogajanjem v celotni preoblikovani ter razširjeni družinski mreži. To so pogajanja, pri katerih veljajo pravila soustvarjanja, kjer lahko vsak pove, kaj želi in kaj zmore.

Dvanajsta faza: integracija

Čustveni procesi v tranziciji para: kontakt in intimnost v dopolnjeni družini.

Potrebne spremembe drugega reda: doseganje edinstvene vloge očima oziroma mačehe, ki niti ne tekmuje z biološkimi starši niti jih ne ogrožata, sprejema pa jo vsa reorganizirana in razširjena družinska mreža. Vloge vključujejo generacijske meje med očimom oziroma mačeho in pastorki. Očim in mačeha sta nova vloga, nov odnos, nova možnost, ki mora biti svojska in ne sme nadomestiti biološke matere ter očeta.

Trinajsta faza: odločitev za dvojedno družino

Čustveni procesi v tranziciji para: zdržati in pustiti.

Potrebne spremembe drugega reda: odpoved zadnjemu upanju, da bo mogoče živeti kot enojedna družina; sprejeti pretrgano starševstvo in družinsko življenje; zmožnost za pogajanje o družinskih ritualih in spremembah v stikih ter skrbi za otroke.

Prikazan je dolg, počasen in kompleksen proces, ki vsakokrat zahteva soočenje s sedanostjo, da bi bilo mogoče uzreti bodočnost. Predstavljena je reorganizacija življenja v novi resničnosti in dejstvo, da se razveza lahko pozitivno konča oziroma, da je dvojedna družina dober, možen izid.

Pretrgano starševstvo in pretrgano družinsko življenje ne pomenita nekaj tragičnega, ne smeta veljati za življenjski neuspeh, temveč dejstvo, s katerim je treba računati in ga je možno obvladati. Za čustvene procese tranzicije para je potrebno narediti prostor za novo zgodbo, potrebne spremembe drugega pa je potrebno raziskati, soustvariti, dogovoriti in z dobrimi izkušnjami stabilizirati.

Tu je potrebna podpora stroke socialnega dela, da skupaj z družino skozi strokovno voden izvirni delovni projekt pomoči tukaj in sedaj odpre ter omogoči prostor za uresničljive spremembe, ki vodijo v prožno in bolj funkcionalno starševstvo.

Satir (1995) poudarja, da se je potrebno zavedati, da dogajanja v družini ne določa njena oblika. Oblika družine pomeni le različne vrste izzivov, s katerimi se bo družina srečevala in spopadala. Kako se bo družina reorganizirala, določa proces, ki se odvija med družinskimi člani in spodbuja ali zavira osebno rast ter dozorevanje vseh njenih članov. Reorganizacija družine, proces in dogajanje med posameznimi člani družine tudi določajo, kako uspešno se bodo otroci razvili v funkcionalne in ustvarjalne osebnosti.

1.6.1 Reorganizacija družine

Reorganizacija družine predstavlja novo fazo, v procesu spreminjanja družne. Stabilnost, meje, pravila, moč in hierarhija se porušijo. Člani družine imajo ponavadi za seboj izkušnjo razočaranja, izdanosti, zmede in bolečine. Preživeli so veliko stresnih dogodkov, bivša partnerja morata prekiniti svoj partnerski odnos, hkrati pa ohranjati povezanost starševskega odnosa. Sprejeti morata vsak svoj delež za končanje zveze in se postopoma podati v proces čustvene razveze (Čačinovič Vogrinčič 2006).

Čeprav je bilo vzdušje v družini pred razvezo za otroke pogosto napeto in stresno, so vendar imeli ob sebi oba starša, zato predstavlja odhod enega izmed njih ogromno spremembo in praznino.

Kot navaja (Čačinovič Vogrinčič 1991), se na novo obliko življenja ne privajajo le otroci in tisti od staršev, ki je ostal z njimi, ampak tudi tisti, ki je ostal sam. Tudi zanj pomeni, da si mora preoblikovati življenjski stil in si ustvariti svoj avtonomen način življenja. Mnogokrat so nanj jezni tudi otroci in mu zamerijo, ker je on tisti, ki je odšel ter jih zapustil. Zelo verjetno bo trajajo precej časa, da si bo ponovno pridobil njihovo zaupanje in ustvaril pogoje za pristen odnos.

Tudi stari starši so zelo pomemben in dragocen člen pri transformiranju družinskih vezi. Mnogokrat so ravno oni tisti, ki otrokom v procesu razveze zagotavljajo tisto varnost in stabilnost, ki ju starši zaradi stisk oz. težav, ki jih povzroča razveza, svojim otrokom ne zmorejo zagotoviti. Prav tako je za otroke pomembno, da, ne glede na nesporazume in zamere, ki jih gojita razvezana starša drug do drugega, po razvezi staršev ne zgubijo stika z dedki in babicami, (Figdor 1991).

Reorganizirana in pogosto zmedena situacija življenja, ki je posledica ločitve ali razveze, lahko prinese s seboj tudi izoliranost in osamljenost predvsem tistemu od staršev, ki je ostal sam z otroki. Zaradi bolečine in sramu se izogibajo prijateljem in znancem, s katerimi so bili nekoč skupaj z bivšim partnerjem prijateljsko ter družabno povezani. Tudi prijateljsko omrežje se lahko znajde v neprijetnem položaju, saj se morajo odločiti, s katerim partnerjem bodo ohranili prijateljski odnos. Pri tem je pomembno, da otroci ne ostanejo prikrajšani za stare družinske prijateljske mreže, ki za njih lahko predstavljajo še nekaj starega, nespremenjenega in njim poznanega.

Čačinovič Vogrinčič (1995: 121) opredeli tovrstno družino dopolnjena oziroma sestavljena, saj korektno popisuje novo skupnost. V nemškem in angleškem jeziku se je kljub negativnemu prizvoku ohranil izraz »mačehovska« družina [*Stieffamilien, stepfamily*].

1.6.1.1 Dopolnjena družina

Poznamo naslednje tipe dopolnjenih družin (Čačinovič Vogrinčič 1991: 51).

- Družina z mačeho (družina očeta in otroka, ki jo je dopolnila očetova partnerka).
Vloga očeta je ključna, saj je pomembno, da bo znal ustvariti prostor za dogovor o vzgoji in ravnanju otrok z materjo. Mačeha se sooča s podsystemom oče – otrok in mora zamenjati vlogo matere in vzljubiti svoje pastorko kot lastne otroke. Njena vloga mora biti na novo opredeljena, kar pogosto otežujejo predsodki o hudobni mačehi.
- Družina z očimom (družina matere in otroka, ki jo je dopolnil materin partner).
Očim ima nalogo opredeliti svojo vlogo v odnosu do podsystema mati – otrok. Otroci ponavadi očima lažje sprejmejo, ker ga ponavadi mati na bolj subtilen način vpelje v družinski sistem. Praviloma preživi očim manj časa z otroki, zato se od njegove vloge tudi manj pričakuje.
- Sestavljena dopolnjena družina nastane takrat, ko se združita dve enostarševski družini; mati z otroki in oče z otroki, ki ustvarijo novo skupnost. V teh družinah imata oba partnerja izkušnjo biološkega starša, hkrati pa morata sprejeti vlogo očima oziroma mačeha. Ta tip družine predstavlja veliko možnosti za konflikt, saj je potrebno povezati in uravnati dva doslej samostojno delujoča sistema v enega.
- V dopoljnjeni družini s skupnim otrokom se ustvari nov, poseben podsystem biološke družine znotraj dopolnjene, ki lahko deluje kot vezni člen ali kot vir konfliktov.
Razmerja med posameznimi člani družine so kompleksna in zapletena. Odnos med biološkimi in socialnimi starši je mnogokrat konkurenčen ter konflikten. Vsi člani reorganizirane družine (partnerja, otroci, bivša partnerja) vplivajo drug na drugega. Vsak mora imeti svoj prostor in vsak član je pomemben za razvoj ter rast celotne reorganizirane družine. Zakonca si morata jasno opredeliti nalogo ustvarjanja koalicije med njima in ohranjanja generacijskih razlik. Meje morajo biti jasne in fleksibilne. Vprašanje meja je vezano tudi na enega od bioloških staršev, ki živi izven dopolnjene družine, a je na nek način ves čas latentno prisoten in neizogiben del nove skupnosti.
Otroci morajo po ločitvi in ponovni poroki hote ali nehote sprejeti ter slediti svoji družini, zato jih je pri tem potrebno podpreti, da bi lažje utrdili prostor pri bioloških starših in jim pomagali poiskati pot ter način sprejemanja socialnih staršev. Za vse to sta potrebna čas in potrpežljivost (Satir, 1995). Po ocenah naj bi bilo v Sloveniji okoli 30 % reorganiziranih družin (Rener, Švab v: Rener et al. 2006), glede na družinske trende pa je mogoče pričakovati, da bo njihov delež naraščal.

1.6.1.2 Enostarševska družina

Starši so v enoroditeljskih družinah bolj obremenjeni, finančno prikrajšani, osamljeni in pogosto depresivni ter tesnobni. Enostarševska družina mora vzpostaviti novo strukturo, da se lahko prepozna, razviti nove norme, vrednote, komunikacijske vzorce, razporeditev dela in vlog.

Satir (1995) poudarja, da največjo težavo enostarševskih družin predstavlja dejstvo, da otroci niso deležni osrečujočega odnosa med moškim in žensko ter odraščajo brez tega modela. Te prikrajšanosti jim ne morejo nadomestiti niti pogosti stiki z odsotnim staršem ali drugimi ljudmi nasprotnega spola, kot je na primer eden od staršev, ki za njih skrbi. Vendar Praper (1995) zagovarja tezo, da gre lahko otrok, ki živi v enostarševski družini, občasno k družinam, ki jih ima rad in jim zaupa ter tako pridobiva vzorec skupnega življenja, ki ga doma ni deležen. Življenje v enostarševski družini je pogosto prehodno obdobje v času do vzpostavitve nove partnerske zveze in poroke v dopolnjeni družini.

V Sloveniji število enostarševskih družin opazno narašča (Švab v: Renner et al. 2006). Skoraj vsaka peta slovenska družina je enostarševska. Večinoma so to družine, ki jih sestavljajo samske matere z enim ali več otroki, samskih očetov je le 14 %.

Če je bil nekoč glavni vzrok nastanka enostarševske skupnosti smrt partnerja, danes prevladujejo ločitve in razveze zakonskih zvez. Enostarševske družine večinoma sestavljajo matere z otroki (84 % po popisu 2002), delež očetov z otroki v enostarševski skupnosti sicer počasi narašča (za 1 % med popisom 1991 in 2002), kar kaže, da se tudi očetje vedno bolj zavedajo svoje družinske vloge. Očetje vedno pogosteje zahtevajo skrbništvo za svoje otroke in se aktivno vključujejo v starševstvo po razvezi (*ibid*). Avtorica poudarja, da se v Sloveniji kaže stigmatizacija, ki je povezana s pojavom aktivnega očetovstva, ki še prav posebej zajema očetovanje po razvezi. Analiza sklepov sodišč o zaupanju otrok v varstvo in vzgojo očetom je pokazala, da pri odločanju o tem, komu od staršev bo otrok dodeljen, še vedno prevladujejo tradicionalni kriteriji, ki otroke povezujejo z materjo in na ta način stigmatizirajo očete. Dodelitve otrok očetom so pri nas redke in so običajno pogojene s strokovnimi ugotovitvami o materini nezmožnosti skrbeti za otroka.

Med revnimi družinami je največ prav enostarševskih družin. Po podatkih Statističnega urada RS je revnih 20 % enostarševskih družin z otroki, starimi nad 16 let. Sledijo jim enostarševske družine z otroki, starimi do 16 let, teh je 14 % (Statistične informacije št 165/2002, v Renner et al. 2006).

2 PROBLEM

Naraščanje števila razvez in nestabilnost partnerskih zvez je dejavnik, ki določa življenjski potek v času postmoderne. Razveza partnerske in zakonske zveze predstavlja zaradi svoje pogostosti, občutljivosti in ranljivosti tudi socialni problem. Posledice ločitev so za družinske člane različne in kot pravi Ule (2004) nekaterim pomenijo olajšanje od neznosnih konfliktov, večini pa dodatno breme, ki ga sprejemajo nase le zato, ker bi bilo nadaljnje vztrajanje v »zavoženi« zakonski zvezi še težje.

Zastavljata se mi dve raziskovalni vprašanji:

1. Razvezo moramo pojmovati kot procesno dejanje. Gre za prehod iz prvotne družinske situacije skozi obdobje motenega ravnovesja družinskega sistema in njegovih članov, do reorganizacije in vzpostavljanja novega ravnovesja v enostarševski ali dopolnjeni družini.

Z raziskavo želim dobiti vpogled, kaj se v praksi dogaja znotraj posameznih faz procesa transformacije partnerske skupnosti po ločitvi ali razvezi partnerske zveze, kot jih opredeli Margaret Robinson (1993). Za socialno delo predstavlja omenjen koncept priložnost, da se dolgotrajen proces razveze konča z dobrim izidom in čim manjšimi posledicami vseh udeleženi v procesu.

2. Razveze se razlikujejo po tem, kako se uredijo njene posledice, kako se restrukturira partnerski odnos in odnos otrok – straši ter kako se preoblikuje razširjena družina.

Prekinjeno družinsko življenje in prekinjeno starševstvo ne bi smela biti družinski neuspeh, ampak dejstvo, s katerim je treba računati in ga obvladati. In ravno tukaj je vstopna točka stroke socialnega dela, ki zna s koncepti in metodami podpreti družino ter posamezne člane, da bi s čim manj težavami in posledicami hitreje in bolj funkcionalno zaživel v spremenjeni obliki.

Zakonca morata pred pravno-formalno razvezo na sodišču opraviti svetovalni razgovor na centru za socialno delo, kjer se dogovorita o vseh pomembnih vprašanjih, ki so vezana na njune skupne otroke. Ker gre za zelo občutljivo področje osebnega delovanja, je nujno, da socialne delavke opravimo svoje delo kompetentno in zavzeto.

Zaradi razširjenega družbenega mnenja, ki ga posredujejo mediji, da socialne delavke svojega dela ne opravljamo korektno in strokovno, ter prepogostih mnenj svetovalnih delavk, da v

prakso ni možno vnesti in integrirati teoretskih znanj, sem želela raziskati tudi, kako poteka svetovalni razgovor ob razvezi zakonske zveze v praksi.

Zanimalo me je, kakšna sta njegov namen, način dela svetovalnih delavk ter katere koncepte in metode socialnega dela uporabljajo pri svojem strokovnem delu.

3 METODOLOGIJA

3.1 Vrsta raziskave

Raziskava je kvalitativna in temelji na izkušnjah oseb, ki so doživele razvezo zakonske skupnosti ter izkušnjah socialnih delavk, ki opravljajo svetovalno delo na področju družine. Intervjuje sem analizirala po kvalitativni metodi. Na osnovi analize intervjujev je izdelana poskusna teorija.

3.2 Merski instrumenti in viri podatkov

a. Merski instrument, ki sem ga uporabila v raziskavi s tremi osebami, ki so imele izkušnjo razveze, je strukturiran intervju. Podatke sem zbirala s pomočjo smernic, ki so podrobneje predstavljene v teoretičnem delu naloge (glej str. 40).

Namen naloge je bil na osnovi intervjujev ugotoviti, kaj se v praksi dogaja znotraj posameznih faz procesa transformacije razveze po modelu Margaret Robinson (1993).

1. faza: Priznanje zloma zakona ali partnerstva.
2. faza: Odločitev za razvezo.
3. faza: Priprava in načrtovanje zelenih izidov.
4. faza: Ločitev.
5. faza: Razveza – pravni proces.
6. faza: Družina po razvezi.
7. faza: Novi začetki.
8. faza: Napor asimilacije.
9. faza : Ozaveščenost.
10. faza: Preoblikovanje ali rekonstruiranje odnosov – prezračevanje odnosov.
11. faza: Akcija.
12. faza: Integracija.
13. faza: Dokončna odločitev za dvojno družino .

Posamezne faze so temeljne kategorije, v katere sem razvrščala izjave in jih kasneje analizirala.

b. Merski instrument, ki sem ga opravila s svetovalnima delavkama centra za socialno delo, je polstrukturiran intervju. Bralec lahko vidi smernice za intervju v prilogi 2.

Vse intervjuje sem izvedla osebno. Intervjuvankam sem se prilagodila in se z njimi dobila, kjer jim je najbolj ustrezalo.

3.3 Populacija in vzorčenje

Populacijo raziskave predstavljajo vse osebe z izkušnjo razveze, vzorec pa sestavljajo tri osebe, ki so imele izkušnjo razveze partnerske skupnosti, stare med 38 in 49 let, in dve svetovalni delavki centra za socialno delo. Na področju dela z družino ima ena dve druga pa šest let delovnih izkušenj. Imena oseb sem zaradi anonimnosti spremenila. Vzorec je neslučajnostni. Glede na velikost vzorca podatkov ne morem posploševati na celotno populacijo oseb v Sloveniji, ki so imeli izkušnjo razveze, enako velja za populacijo svetovalnih delavk.

Tabela 5: Osnovni podatki posameznic z izkušnjo razveze, s katerimi sem opravila intervju.

Ime	Trajanje zakonske zveze	Razvezana	Faza procesa transformacije po oceni intervjuja	Število otrok
Barbara	15 let	7 let	7	2
Darja	15 let	12 let	13	1
Tanja	14 let	5 let	13	2

3.4 Zbiranje podatkov

Podatke za analizo sem zbirala z individualnimi intervjuji. Osebe za intervju sem pridobivala s poizvedovanjem v svoji socialni mreži. Intervjuji so v povprečju trajali 50 minut. Zbiranje podatkov je potekalo decembra 2010. Pogovore sem posnela na diktafon. Kot metodo sem pri osebah z izkušnjo razveze uporabila strukturiran intervju, s socialnima delavkama pa polstrukturiran intervju. Zbiranje in analiza podatkov je potekalo na besedni način.

3.5 Obdelava podatkov

Intervjuje sem posnela na diktafon, naredila transkripcijo in gradivo uredila.

Zbrane podatke sem obdelala ločeno za osebe z izkušnjo razveze in ločeno za socialni delavki. Podatke sem obdelala kvalitativno, in sicer po postopkih, ki so predvideni za kvalitativno raziskavo. Izhodišče za kvalitativno obdelavo so bili odgovori intervjuvank, ki so bili urejeni glede na smernice intervjuja. Obdelava je bila ročna.

3.5.1 Izbor relevantnih delov besedila in kodiranje izjav

Iz dobljenega gradiva sem za raziskavo izpisala relevantne izjave. Tem sem določila enote kodiranja, ki so predstavljale besedne zveze ali stavke. V naslednjem koraku sem enotam dodala pojme oziroma sem izvedla postopek prostega kodiranja. Zaradi obsežnega gradiva navajam tukaj le primer, bralec pa lahko vidi celoten postopek kodiranja v prilogi (za več glej PRILOGO 4).

Tabela 6: Primer kodiranja

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
BARBARA		
Do te faze pri meni ni prišlo, 1 B	NOVI ZAČETKI	NOVI ZAČETKI
... do sedaj nisem imela neke resne partnerske zveze, 2 B	NOVI ZAČETKI	NOVI ZAČETKI
Trenutno se posvečam svoji ekonomski neodvisnosti, 3 B	EKONOMSKA NEODVISNOST	SOCIALNO EKONOMSKI STATUS
... problemom pri odraščanju svojih sinov, 4 B	SOSTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Otroka ločitve nista dobro prenesla, še posebej mlajši sin. ...oba z bivšim možem mu želiva pomagati in sodelujeva, 5 B	SOTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
... da bi se rešil sveta opojnih substanc, 7 B	SOSTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
DARJA		
Očetove nove partnerke je hči gledala kot nekaj normalnega, 1 D	NOVA ZVEZA	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO
Vsako je gledala po svoje, v skladu s svojimi takratnimi leti, 2 D	NOVA ZVEZA	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO
Večinoma so jo tudi vključevale v svoje življenje, 3 D	NOVA ZVEZA	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO

Z možem sva se kot starša zelo povezala. 4D	SOSTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Posebno v hčerini puberteti sem spoznavala, kako dragocen je otrokov oče in kako nezadostna je mati sama. 5D	SOSTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI

3.5.2 Ureditev izjav po kodah in združevanje v kategorije

Posamezne faze modela M. Robinson (1993) so predstavljale temeljne kategorije, v katere sem razvrščala izjave.

Izjavam sem določila pojme, nato sem sorodne pojme združila v kategorije, ki so bile nadpomenke pojmov. Na podlagi pojmov sem nato napisala poskusno teorijo. Zaradi obsežnega gradiva navajam le primer združevanja, bralec pa lahko vidi celoten postopek definiranja pojmov v prilogi (za več glej PRILOGO 4).

4. FAZA – LOČITEV

ODLOČITEV ZA RAZVEZO

- LOČITEV

Do ločitve ni prišlo tako hitro, kot sem si predstavljala. 1D

Skoraj eno leto je trajalo, preden sva se res razšla. 2D

... nekega večera me je poklical in mi povedal, da je prek odvetnika vložil papirje za ločitev. 1T

DRUŽINSKI PROCESI

- STIKI IN ODNOSI

... tako da stiki med nami niso bili prekinjeni. 4 B

- PROCESI MED RAZVEZO

Še dvakrat sva se združila in spet razšla. 3 D

- ODNOSI MED RAZVEZO

Hkrati pa je bilo vsako srečanje povod za nove prepire in napetosti. 6 D

- ODNOS MED RAZVEZO

Naučila sva se, da se ne smeva več dotikati in da morava vzdrževati večjo čustveno distanco ...7 D

- ODNOS S PARTNERJEM

Obema je dobro delo, da lahko ljudem poveva, da se še vedno razumeva. 21 D

REAKCIJA PARTNERJA

- ČUSTVENO STANJE

Ker pa je bilo moje čustveno stanje še precej labilno, sem se želela čim bolj zaščiti (izolirati, čustveno). 5 B

- SEPARACIJSKA KRIZA

Pri meni se je sprožila separacijska kriza in poiskala sem pomoč psihologa. 8 D

- ALKOHOL

Mož je pil in včasih prihajal pijan k meni domov. 9 D

Skrbelo me je, da se bo zapil. 10 D

- ŽALOST, BES

Jokal je in zmerjal. 11 D

- PONŽANJE IN SRAM

... mož je bolj trpel zaradi sramu in ponižanja, ker zveza ni uspela. 20 D

3.5.3 Definiranje pojmov

Izbrala sem relevantne pojme in jih definirala. Zaradi obsežnega gradiva navajam le primer, bralec pa lahko vidi celoten postopek ureditve kod v prilogi (za več glej PRILOGO 4).

1. ODLOČITEV ZA RAZVEZO

Nezaupanje pomeni, da partner zaradi prevare, nezvestobe ali drugih vzrokov ne more več zaupati svojemu partnerju. (»Natanko sem se zavedala, da po vsem tem sama ne bi bila sposobna nikoli več zaupati svojemu partnerju in če bi v taki zvezi vztrajala, bi z ljubosumjem slej ko prej uničila sebe in partnerja.«)

Odločitev za razvezo sprejme eden ali oba zakonca skupaj, ker zveze zaradi napetosti in konfliktov ni mogoče nadaljevati. (»Vlogo za ločitev sem vložila sama, pri pravem poskusu na CSD sem čustveno popustila in ločitev odložila za 6 mesecev.«)

Vzrok za odhod je tesno povezan z odločitvijo enega ali obeh partnerjev za razvezo.

(»Ne prenašam te več, ob tebi se samo »matram«, ti me utesnjuješ, me ne razumeš, organsko ob tebi več ne zdržim, na bruhanje mi gre, ko te pogledam.«)

Partnerjeva selitev – ko se eden ali oba partnerja odločita za razvezo, ponavadi eden od partnerjev zapusti skupno bivališče in se odseli. (»Napetosti so bile večje, če sva bila skupaj, zato sem po prvih večjih prepirih, ki so mi povzročali stisko in nezaupanje, prosila moža, naj se odseli.«)

Doživljanje ločitve je pojem, ki pove, da vsak izmed partnerjev ločitev doživlja drugače, na svoj način. (»Skupaj sva jokala in se spraševala, kako sva pristala, kjer sva.«)

Šok predstavlja prvo najbolj običajno reakcijo na izgubo, bodisi zaupanja v partnerja, izgubo partnerja zaradi ločitve ali smrti. (»Meni se je v tistem trenutku sesul svet.«)

Občutek nemoči pomeni, da posameznik čuti, da nima nastale situacijo pod nadzorom, da ne ve, kako se spoprijeti z nastalim problemom. (»Bilo me je groza, da ne bom zmogla in kaj naj rečem otrokom.« »Imela sem občutek, da sem razdrobljena na koščke, da se ne bom uspela sestaviti v celoto«).

Občutek krivde— posameznik se sprašuje, kaj je v odnosu naredil narobe, česa ni naredil oziroma kaj bi moral narediti, da bi preprečil propad partnerskega odnosa (»...v mene se je začel naseljevati občutek krivde, da v najini zvezi nisem naredila dovolj, da sem razočarala moža, otroke in še sebe.«)

Strah in negotovost pomenita negotovo prihodnost, saj v družini nič ni na ustaljenem mestu, poleg tega partner, ki ni pobudnik razveze, pogosto ne ve, kako bo partner, ki je odšel, ravnal v prihodnje. V družini vladata negotovost in neravnotežje v medsebojnih odnosih (»Mene je postajalo strah.« »Nisem vedela, kaj sploh lahko od njega pričakujem.«)

Kako povedati otrokom — otroci imajo pravico biti obveščeni, kaj se v družini dogaja, vendar na način, ki ga razumejo in ga lahko sprejmejo. Kako bo otrok sprejel ločitev, je odvisno od tega, kako mu starši posredujejo informacije. (»Otrokom o nastali situaciji ni bilo potrebno pripovedovati, ker so bili dogodki tako burni, da jim je bilo vse jasno.«)

4 REZULTATI IN RAZPRAVA

Ob koncu posameznih faz, ki jih v poskusni teoriji navajam v ležečem tisku, razpravljam glede ugotovitev dveh procesov, kot jih je opredelila M. Robinson (1993).

Gre za čustvene procese tranzicije para in spremembe drugega reda po razvezi partnerske zveze, ki so družini potrebne, da bi lahko nadaljevala razvoj.

4.1 Poglavje poskusne teorije

4.1.1 Proces razveze partnerske zveze po fazah Margaret Robinson v praksi

1. FAZA – PRIZNANJE ZLOMA ZAKONA ALI PARTNERSTVA

Razpad zakonske zveze pomeni zlom zakonske zveze in medsebojnega odnosa. Ko zakonca ne vidita več rešitve v skupnem odnosu, se eden ali oba odločita za razvezo. **Zlom zveze** se lahko začne počasi in ponavadi traja daljše obdobje že v času zakonske zveze. Običajno se začne proces čustvene ločitve pri enem partnerju prej kot pri drugem.

(B: »Razpad moje zakonske zveze se je začel že mnogo prej, zelo počasi in tiho ...«)

Eden izmed vzrokov je **izguba zaupanja**, ki pomeni, da so porušeni temelji za funkcionalno partnersko zvezo (D: » Po 15 letih skupnega življenja je zaupanje odplavalo.«), ki jo je težko ponovno zgraditi. (B: »... zaupanje je bilo porušeno in natančno sem vedela, da ga ni mogoče več zgraditi. Po 15 letih skupnega življenja je zaupanje odplavalo.«) **Odsotnost partnerja** lahko prinaša v partnerski odnos veliko vznemirjenja. Nalaga namreč večjo obremenjenost in odgovornost partnerju, ki je doma z otroki in pomeni ustvarjanje drugačnih pravil, meja, družinskega ritma in njenega funkcioniranja. (T: »Veliko je bil odsoten tudi med vikendi in ponoči. On je vedno prihajal in odhajal, njemu je bilo dovoljeno vse ...«) Če je v partnerski zvezi **premalo komunikacije**, prav tako ne more funkcionalno delovati. (D: »Propadla je brez kakega posebnega vzroka, med nama je bilo v tistem času premalo komunikacije.«) Pogost vzrok zloma partnerstva je **nezvestoba** oziroma prevara partnerja, ki ne pomeni nujno konca partnerske zveze, vendar pa zelo globoko prizadene odnos med partnerjema. Je ena najbolj bolečih izkušenj, ki jih partnerja doživljata v zakonu (B: »... srečal mlado Moldavko, v katero se je močno zaljubil.«) Takšno zvezo je težko ohraniti, saj je zaupanje v partnerja

izgubljeno (T: »Imel je več krajših izvenzakonskih zvez, vendar tega nikoli ni priznal.«) Večina zakoncev, ki odkrije, da ga je partner prevaral, se počuti izdane in izrabljene, zato je prva misel po odkritju nezvestobe navadno konec partnerske zveze (D: »Bila sem jezna, užaljena, počutila sem se izpraznjeno in kot ženska ob vso vrednost.«) **Šok** predstavlja prvi najbolj običajen odziv na izgubo zaupanja v partnerja (B: »Mogoče bi lažje razumela, da se je partner zaljubil v neko mlado žensko, vendar zaljubiti se v prostitutko, to mi je bilo absurdno in šokantno. Zame je bil to velik šok.«) Partner z izkušnjo prevare začuti drugega **partnerja kot tujca**, saj je izgubi zaupanje, spoštovanje in dobil občutek, da svojega partnerja v skupaj preživetih letih zakonskega odnosa sploh ne pozna (D: »Svojega partnerja sem zelo cenila in ga spoštovala, zato mi je bilo toliko težje, ko sem ugotovila, da po 15 letih skupnega življenja partnerja sploh ne poznam. Najbolj grozen občutek je, ko ugotoviš, da si spal 15 let s popolnim tujcem.«) Vsak posameznik se v zakonski zvezi s težavami spopada na svoj način. **Alkohol** je sredstvo, ki osebam, katere se soočajo in spopadajo z najrazličnejšimi težavami, pomeni regulacijo za lažje spopadanje z notranjimi stiskami in napetostmi. (D: »Pozneje je prihajal domov, včasih je smrdel po alkoholu. Ko sem zahtevala, naj ne pije in prihaja prej, se je skušal izmakniti z malimi lažmi.«) **Ljubosumje** je čustvena reakcija na strah pred razpadom medsebojnega partnerskega odnosa, ali pa prepričanje, da ga partner na kakršen koli način vara. Lahko sklepam, da se pojavlja pri ljudeh s krhko samopodobo in nizkim samospoštovanjem. Je čustvo, ki duši partnersko razmerje. (B: »... je moj partner postal ljubosumen...«) **Nezadovoljstvo v zakonski zvezi** predstavlja širok pojem najrazličnejših vzrokov npr. ljubosumje, nezvestoba, premalo komunikacije, odsotnost partnerja, ki so povezani z razpadom partnerske oziroma zakonske zveze. (D: »V trenutku odločitve, da nočem več nadaljevati, sem razmišljala predvsem o svojem nezadovoljstvu. Že leta me je preganjalo, da najino partnerstvo nima take vsebine, kot bi jo po moje moralo imeti... «) **Odnos med partnerjema** je dinamično razmerje, je prostor, kjer partnerja uresničujeta svoje potenciale in osebne izpolnitve. Ko le teh ne uspeta oziroma ne moreta več uresničevati, se v njun odnos naselijo stiska, bolečina, strah, manipulacije in napetosti.

Prijateljski odnos je eden izmed temeljev zakonskega odnosa, vendar ne more biti dovolj za funkcionalen partnerski odnos. (D: »... z moje strani temeljila bolj na prijateljstvu kot partnerstvu.«)

Izguba vere pomeni, da eden izmed partnerjev ali oba ne verjameta več v skupni odnos.

(D: »Moža sem že mesece opozarjala, da izgubljam vero v najino zvezo.«)

Nasilje ne pozna meja. Dogaja se v vseh družbenih razredih in skupinah. V družini gre ponavadi za ponavljajoč vzorec nasilnega vedenja enega partnerja do drugega in do ostalih

družinskih članov. S tem zlorablja oči partner doseže tisto, kar hoče, »na račun« drugega partnerja oziroma ostalih članov, njihovih pravic, želja in prepričanj. Nasilno vedenje se lahko pojavlja v fizični, spolni, ekonomski, čustveni in psihični obliki. Gre za zlorabe, ki povzročajo strah in trpljenje. (T: »Pošteno me je mrcvaril že med 15-letnim zakonom, za svoje orodje pa je uporabljal tudi otroke. Že v času zakonske zveze sem se ga bala, ker je izvajal nad mano nasilje. Bila sem tudi na urgenci, sicer pa je ves čas vršil nad mano in otroki psihično nasilje ...«). **Preračunljiv odnos** je lahko značilen za osebe, ki so v svoji notranjosti krhke in prestrašene, vendar znajo to s svojim preračunljivim vedenjem okolici zelo dobro prikrivati. S kontroliranjem in nepristnim vedenjem poskušajo zlorablja oči vzeti samospoštovanje z namenom, da povzdignejo svojega. (T: »... je znana in vplivna osebnost v slovenskem prostoru, zato je uporabljal zveze in naveze ... Vsi so vedeli, tudi prijatelji in znanci, vendar nihče ni hotel ničesar komentirati.«)

Partnerja si **pričakovanja**, medsebojno povezanost in usklajenost predstavljata in interpretirata vsak po svoje. Pogosto se dogaja, da ima posameznik zelo visoke kriterije in pričakovanja, ki naj bi mu jih njegov partner v zakonski zvezi uresničil in izpolnil. (D: »Veliko več sem pričakovala od moža.«) Partnerja ponavadi pričakujeta drug od drugega pripadnost, ljubeč, iskren in razumevajoč odnos, aktivno manifestiranje skupnih interesov, skupno preživljanje prostega časa ter funkcionalno posvečanje otrokom oziroma celotni družini (D: »Hotela bi več pogovorov, več čustvene intimnosti, več skupnih interesov ... Pričakovala sem, da se bo, ker ima spet čas, posvetil meni in otroku. To se ni zgodilo in prevzeli so me dvomi, ali ima sploh smisel vztrajati v zvezi.«) **Odnos staršev z otroki** je ključni pogoj in hkrati prostor razvoja otroka. Medsebojni odnos zariše obseg, globino in varnost otrokovega sveta. (D: »S hčerko se skoraj ni ukvarjal, razen kadar jo je kregal.«). Preko čustvene sprejetosti in varnosti gradi zaupanje v samega sebe in zunanji svet. Otrok se v družini nauči, kaj pomenijo ljubezen, spoštovanje in razumevanje drugega. Če otrok teh izkušenj nima, razvije nizko samopodobo, postane nesamozavesten, dvomljiv in nezaupljiv do sebe in drugih (Praper 1992). (T: »Z otrokoma se ni ukvarjal, ker je imel toliko obveznosti za službo. Sicer so se ga otroci tudi bali, saj so vedeli, kako zna bit nasilen, če se stvari ne odvijajo ... Otroke je vedno kupoval z darili in jih tako pridobival na svojo stran.«) **Razmišljanje o razvezi zakonske zveze**, ki je odločitev partnerjev, da ne bosta več živela skupaj, naj bi bila skrbno premišljena in načrtovana (D: »Veliko sem tehtala, kaj to pomeni in spoznala, da bi se odrekla sebi in svojim vrednotam, če bi vztrajala v zvezi samo zaradi navajenosti.«) Kadar je odločitev za razvezo prehitra, se lahko pozneje pokažejo posledice in težave s bivšim partnerjem in otroki. (D: »Odločitev za ločitev je bila moja, enostranska in na

nek način prehitra.«) **Socialna mreža** pomeni neprecenljiv vir moči, podpore in pomoči osebam, ki so se znašle v najrazličnejših kriznih situacijah. (B: »V takem stanju sem spoznala gibanje, ki me je popolnoma prevzelo. Veliko svojega časa sem začela posvečati temu gibanju, ker sem se tam počutila dobro.«)

Razpad partnerske zveze se je pri osebah v raziskavi začel že mnogo prej, preden so si zakonci priznali, da njihova skupna pot ni več mogoča. Vzroki za zlom zveze so bili : izguba medsebojnega zaupanja, prepogosta odsotnost enega od partnerjev, premalo komunikacije med partnerjema, pretirano ljubosumje, nezvestoba, nasilje. Ko so bila pričakovanja, ki so jih partnerji pričakovali drug od drugega, močno porušena in nezadovoljstvo v zakonski zvezi tako veliko, je sledilo razmišljanje o razvezi, ki je bilo pri vseh respondentkah enostransko in za drugega partnerja zelo boleče. Spremembe drugega reda: obojestransko sprejetje lastnega deleža posameznega partnerja za prekinitev zveze je bilo za vse osebe težko sprejemljivo, zato je bila v vseh treh primerih odločitev za razvezo le na strani enega partnerja.

2. FAZA – ODLOČITEV ZA RAZVEZO

Odločitev za razvezo sprejme eden ali oba zakonca skupaj, ker partnerske zveze zaradi napetosti in konfliktov ni mogoče nadaljevati. Običajno se proces psihične in čustvene ločitve v večini parov začne prej pri enem partnerju kot pri drugem, zato si tudi en partner bolj kot drugi želi razvezo. Ni pa nujno, da tudi ta partner vloži vlogo za razvezo (Robinson 1993). Vlogo za ločitev vloži eden od zakoncev. (B: »Vlogo za ločitev sem vložila sama, pri spravnem poskusu na CSD sem čustveno popustila in ločitev odložila za 6 mesecev.«) Zaradi prevare, nezvestobe ali drugih vzrokov se v odnos med partnerjema naseli **nezaupanje**, prevarani partner ne more več zaupati drugemu in se odloči za razvezo. (B: »Natanko sem se zavedala, da po vsem tem sama ne bi bila sposobna nikoli več zaupati svojemu partnerju in če bi v taki zvezi vztrajala, bi z ljubosumjem slej ko prej uničila sebe in partnerja.«) **Vzrok za odhod** je tesno povezan z odločitvijo enega ali obeh partnerjev za razvezo. (T: »Ne prenašam te več, ob tebi se samo »matram«, ti me utesnjuješ, me ne razumeš, organsko ob tebi več ne zdržim, na bruhanje mi gre, ko te pogledam.«) Ko se eden ali oba partnerja odločita za razvezo, ponavadi eden od njiju zapusti skupno družinsko bivališče in **se odseli**. (B: »Od takrat dalje je bil nekaj časa pri svoji hčeri iz prvega zakona.«) Uredi si začasno mesto bivanja, dokler se situacija, vezana na razvezo partnerske zveze, ne razjasni in pomiri. (D: »Odselil se je k svojim staršem. Kasneje pa si je našel podnajemniško garsonjero.«) Pogosto se eden izmed partnerjev odseli zaradi partnerskih **konfliktov in napetosti**. (B: »Napetosti so

bile večje, če sva bila skupaj, zato sem po prvih večjih prepirih, ki so mi povzročali stisko in nezaupanje, prosila moža, naj se odseli.«) Umik partnerja pa je lahko enostranska odločitev, ki pomeni veliko presenečenje drugega zakonca. (T: »Ko je prišel neke noči domov s službene poti, je zjutraj vstal in začel pakirati svoje stvari; mirno sem ga vprašala, kam se odpravlja, on pa mi je rekel, da je najina zgodba končana.«) Drugi partner, po navadi je to mati in otroci ostanejo sami. Fizična ločitev enega od partnerjev je vedno boleča, ne glede na to, ali je skrbno načrtovana ali nenadna. **Doživljanje ločitve** je za vsakega posameznika drugačno. Vsak izmed partnerjev ločitev doživlja na svoj osebni način. Nekateri doživljajo ob tem intenzivna čustva, (D: »Skupaj sva jokala in se spraševala, kako sva pristala, kjer sva.«), nekateri pa svoja čustva zanikajo (D: »Razveze mi ni bilo mar.«) Reakcija se pri posameznem partnerju kaže na individualen, edinstven način. Mnogim predstavlja soočenje z ločitvijo **šok**, ki je običajen odziv in prvo čustvo ob izgubi, bodisi zaupanja v partnerja bodisi izgubo partnerja zaradi ločitve. Gre za globoko razočaranje in spoznanje, da lahko partner tako boleče prizadene drugega.

(T: »Meni se je v tistem trenutku sesul svet.«). **Občutek nemoči** se pojavi, ko zakonec čuti, da nastale situacije nima pod nadzorom, da ne ve, kako se spoprijeti z nastalim problemom. (T: »Bilo me je groza, da ne bom zmogla; imela sem občutek, da sem razdrobljena na koščke, da se ne bom uspela sestaviti v celoto.«) **Občutek krivde** je čustvo, ko se partner krivi, kaj je v odnosu naredil narobe, česa ni naredil oziroma kaj bi moral narediti, da bi preprečil propad partnerskega odnosa. (T: »V mene se je začel naseljevati občutek krivde, da v najini zvezi nisem naredila dovolj, da sem razočarala moža, otroke in še sebe; po njegovem odhodu sem bila čustvena razvalina.«) Razveza zakonske zveze prinaša **strah in negotovost**, saj v družini nič ni na ustaljenem mestu, poleg tega partner, ki ni pobudnik razveze, pogosto ne ve, kako bo partner, ki je odšel, ravnal v prihodnje. V družini vladata negotovost in neravnotežje v medsebojnih odnosih. (T: »Mene je postajalo strah.« »Nisem vedela, kaj sploh lahko od njega pričakujem.«) Od odločitve do dejanske ločitve morata partnerja narediti še precej napornih korakov. Prvi je gotovo seznanitev družine, kar povzroči veliko žalosti in trpljenja vseh družinskih članov (Robinson 1993: 80). **Kako povedati otrokom** za odločitev o razvezi, je ena najtežjih situacij v procesu razveze. Kako bo otrok sprejel ločitev, je odvisno od tega, kako mu starši posredujejo informacije. Pomembno je, da so otroci seznanjeni, kaj se v družini dogaja, kaj nameravata starša storiti v prihodnje. (T: »Otrokom o nastali situaciji ni bilo potrebno pripovedovati, ker so bili dogodki tako burni, da jim je bilo vse jasno.«) **Stiki z odsotnim staršem** so lahko pomemben dejavnik otrokovega nadaljnjega razvoja, zato Konvencija o otrokovih pravicah (Zupančič 1999) določa, da ima otrok, ki je ločen od enega

ali obeh staršev pravico, da redno vzdržuje osebne stike, razen če je to v nasprotju z njegovimi koristmi. (D: »Stiki z otroki so bili svobodni, brez nekih omejitev ... Hčer si bo svoje odnose izbirala sama.«) Uspešni stiki so tisti, ki upoštevajo potrebe otroka in želje obeh staršev. Pogosto se dogaja, da so stiki med razvezo in po njej prekinjeni, saj zakonca še nista uredila svojega partnerskega odnosa (B: »Stiki očeta z otroki so bili več ali manj normalni, razen v začetku.«) Odnosi znotraj **socialne mreže** v času razveze ostanejo pogosto nespremenjeni, ker partnerja o razvezi ne želita govoriti sorodnikom in okolici. (D: »... s sorodniki pa situacije nisem obravnavala.« »To je zajemalo tudi odnose z mojo taščo, ki je nisem marala.«)

Odločitev za razvezo je sprejel tisti od partnerjev, ki je v bil v zakonski zvezi nezadovoljen in se je zaradi konfliktov in napetosti odločil za odhod. Vsak izmed partnerjev je ločitev doživel drugače. Reakcije so se kazale v obliki šoka, občutka nemoči in občutka krivde. Pri vseh osebah z izkušnjo razveze v raziskavi se je pokazal strah pred negotovostjo in predvsem posredovanjem odločitve za razvezo otrokom.

Spremembe drugega reda: pri nobeni osebi še ni bil sprejet konkreten dogovor o razvezi, med partnerji so že potekali pogovori in dogovarjanja o stikih otrok z odsotnim staršem.

3. FAZA – PRIPRAVA IN NAČRTOVANJE ŽELJENIH IZIDOV

Odnos s partnerjem je lahko eden od pokazateljev, kako bosta partnerja v prihodnje urejala in načrtovala medsebojni odnos ter odnos z otroki. (D: »Mož je bil edini, s katerim sem se lahko pogovarjala – v mirnejših obdobjih.«) Ko partner odide, je mogoče, da se ne bo dosti zanimal za družino. (T: »Pol leta po njegovem odhodu je bilo razmeroma mirno obdobje, saj se ni dosti ukvarjal ne z mano in ne z otroki.«) **Navezanost** na partnerja ima pomembno vlogo pri osamosvajanju in formiranju enostarševske družine, zato lahko predstavlja boleče psihične reakcije. (D: »Najtežja naloga je bila zmanjšati navezanost na partnerja.« » ...čutila fizično bolečino, ki je trajala več kot 1 leto.«) Ko partner spozna resničnost izgube, lahko občuti globoko **žalost** in potrlost. (B: »Žalovanje.«) Pomembno je, da je **otrok z nastalo situacijo seznanjen** na način, ki je primeren njegovi starosti in njegovemu razumevanju. Otrok ne obremenjujemo s podrobnostmi. Pomembno je, da so otroci seznanjeni, kaj se v družini dogaja in kaj nameravajo starši storiti v prihodnje. (D: »Ob njeni prizadetosti sem spoznala, da vse dojemam.«) Zelo pomembno je **biti odkrit do otroka**, da si ne ustvarja iluzij in lažnih predstav. (D: »Odločila sem se, da bom do nje kolikor se da poštena. To jo je nekoliko pomirilo.«) **Reakcija otroka** je pri vsakem otroku različna, v večini primerov pa ločitev otroka pretese, mu povzroči duševno neravnovesje, občutek strahu, zmedenosti, osamljenosti

in razdvojenosti. (D: »Hčerka se je ustrašila, kam očka gre, ker je odnašal obleke.«) Mnogi otroci se odzovejo z **molkom** in ne želijo govoriti o nastali situaciji. (T: »Otroci se o ločitvi niso želeli pogovarjati.«) Za otroke, ki so bili navajeni, da živita oba od staršev doma, pomeni odhod enega od njiju veliko spremembo, ne glede na to, kako stresna in napeta je bila situacija doma pred njegovim odhodom. **Otroci pogrešajo odsotnega očeta**, saj so bili navajeni, da so imeli ob sebi oba od staršev, čeprav enega bolj poredko, po razvezi pa imajo le enega. (T: »Najhuje je bilo, ker sta ga otroka pogrešala ...«). **Projekcije napetosti** se pogosto usmerjajo v tistega od staršev, ki živi z otroki. (T: »... postala sem tarča napetosti, ki sta jih nosila otroka.«) Pri otrocih ob razvezi nastopijo različne reakcije. Lahko se pokažejo **težave v šoli**, ki se odražajo na najrazličnejše načine – poslabšanjem učnega uspeha, otrok se težko koncentrira, ker je psihično obremenjen z ločitvijo. (T: »V šoli je sin popustil in začel dobivati slabše ocene ...«) Otrok notranje napetosti in stiske izraža z **agresijo** oziroma s tovrstnim vedenjem pripoveduje, da nekaj ni v redu. (T: »... razredničarko je povedala, da je pogosto agresiven, zato si je mislila, da se znotraj naše družine nekaj dogaja.«) **Vloga staršev** med razvezo je ena najvažnejših vlog, saj razveza staršev ne osvobaja starševske dolžnosti. (D: »Nisem razumela moža, ki se je brez skupnega doma počutil oropanega možnosti za kakršnokoli delovanje za družino.«, »... mož ne razume svoje vloge.«, »... on si je predstavljal mater kot tisto, ki mora ostati z otrokom.«) **Odnos odsotnega očeta ali matere** je zelo pomemben za otrokov psihofizični razvoj. (T: »Do otrok je bil prijazen, videl jih je enkrat na mesec.«, »vedno jima je kupil kakšno darilo in nikoli ju peljal domov.«) Razveza ne bi smela vplivati na funkcionalne odnose in stike z **odsotnim staršem**. Konvencija o otrokovih pravicah (Zupančič 1999) določa, da ima otrok, ki je ločen od enega ali obeh staršev, pravico, da redno vzdržuje osebne stike, razen če je to v nasprotju z njegovimi koristmi. Uspešni stiki so tisti, ki upoštevajo potrebe otroka in želje obeh staršev. (B: »Stiki med otroki in mano so bili normalni, skoraj taki kot v času zakonske zveze.« D: »Dogovorila sva se, da lahko k hčerki prihaja kadarkoli ...«) Spremenjena družinska situacija, ki je posledica razveze partnerske zveze, prinese s seboj spremembe v **odnosu s prijatelji in znanci**, s katerimi se je družina družila in sestajala pred razvezo (T: »Prijatelji in znanci so vedeli za razmere, zato jih ločitev ni presenetila.«) **Komunikacija z razširjeno družino**, še posebej med z družinskimi člani in sorodniki, je pogosto zaradi razveze skržena, mnogokrat zato, ker širša družina razveze ne podpira. (T: »Mami sem na začetku zaupala svojo jezo in razočaranje, kmalu pa sem spoznala, da mi to nič ne pomaga, zato sem raje nosila probleme sama.«, »Nihče razen mojih staršev ni vedel, da ne živimo več skupaj.«)

V raziskavi se je pokazalo, da so imele respondentke pri načrtovanju prihodnosti in osamosvajanju težave zaradi velike navezanosti na partnerja. Pojavilo se je žalovanje za izgubljenim partnerjem.

Spremembe drugega reda: vse tri matere so otroke same seznanimi z razvezo. Otroci so ob seznaitvi z razvezo reagirali z molkom, kazati so se začele učne težave in agresivno vedenje. Odnos in stiki otrok z odsotnim očetom so potekali brez težav. Komunikacija z razširjeno družino je bila skrčena. Spremenjena družinska situacija ni vplivala na odnos s prijatelji in znanci.

4. FAZA – LOČITEV

Ločitev ne pride v hipu. V večini primerov potrebujeta eden ali oba partnerja določen čas, ko odločitev sprejmeta. (D: »Do ločitve ni prišlo tako hitro, kot sem si predstavljala. Skoraj eno leto je trajalo, preden sva se res razšla.«) Eden ali oba partnerja prideta do točke, ko spoznata, da ne moreta skupaj nadaljevati partnerskega odnosa. (T: »... nekega večera me je poklical in mi povedal, da je prek odvetnika vložil papirje za ločitev.«) Skozi proces razveze je dobro, da **stiki in odnosi** med vsemi udeleženi niso prekinjeni (B: »... tako da stiki med nami niso bili prekinjeni.) **Procesi med razvezo** so pestri in intenzivni. (D: »Še dvakrat sva se združila in spet razšla.«) **Odnos med razvezo** lahko povzroča partnerjema precej konfliktov in napetosti. (D: »Hkrati pa je bilo vsako srečanje povod za nove prepire in napetosti.«) Spreminjajoč odnos je potrebno postopoma sprejeti, se nanj navaditi, predvsem pa se emocionalno distancirati. (D: »Naučila sva se, da se ne smeva več dotikati in da morava vzdrževati večjo čustveno distanco ...«) Čeprav v naši družbi večinoma velja, da proces razveze nujno prinaša slab in konflikten odnos med razvezujoča se partnerja, to ne drži vedno (D: »Obema je dobro delo, da lahko ljudem poveva, da se še vedno razumeva.«) **Čustveno stanje** posameznika je v procesu ločitve pogosto precej nestabilno (B: »Ker pa je bilo moje čustveno stanje še precej labilno, sem se želela čim bolj čustveno zaščiti, izolirati.«) Lahko nastopi tudi separacijska kriza, zaradi premočne navezanosti na drugega partnerja (D: »Pri meni se je sprožila separacijska kriza in poiskala sem pomoč psihologa.«) **Alkohol** je lahko sredstvo za lajšanje napetosti in nakopičenih težav. (D: »Mož je pil in včasih prihajal pijan k meni domov. Skrbelo me je, da se bo zapil.«) **Žalost in bes** nastopita, ko partner spozna resničnost izgube, občuti globoko žalost in potrnost, hkrati pa se pojavi tudi občutje besa. (D: »Jokal je in zmerjal.«) Občutki **ponižanja in sramu** se pojavijo zaradi občutka poraženosti in neuspeha neuspele zveze. (D: »... mož je bolj trpel zaradi sramu in ponižanja, ker zveza ni uspela.«). Kljub temu da sta partnerja že skoraj razvezana, lahko partner s svojimi

nepredvidljivimi dejanji med samim procesom razveze povzroči drugemu partnerju **šok**. (T: »Doživela sem ponovni šok.«) **Upanje**, da partnerskega odnosa še ni konec, se pogosto pojavlja pri partnerju, ki si razveze ne želi. (T: »... saj sem vseeno še upala, da se bo mogoče vrnil.«) V procesu razveze lahko oba partnerja preseneti medsebojna **navezanost**. (D: »Navezanost je oba presenetila. Oddahnila sva si vsakokrat, ko sva se sešla.«) **Nesamostojnost** pomeni še dodatno navezanost na partnerja. (D: »Pokazalo se je, da sem precej nesamostojna, kar je upočasnilo ločitev.«) **Odvisnost od partnerja** predstavlja materialno in psihično odvisnost, kar upočasni proces ločitve in poslabša socialno ekonomski status. (D: »Bila sem nezaposlena, materialno popolnoma odvisna, osebnostno nezrela ... Trajalo je tri leta, preden sem se postavila na noge.«) **Dogajanje na CSD**: naloga centra za socialno delo je, da ob razvezi zakonske zveze opravi svetovalni razgovor z zakoncema in ju seznani s posledicami, ki z razvezo zakonske zveze nastanejo zanju in družinsko skupnost. Na svetovalnem razgovoru se strokovna delavka in zakonca seznani z razlogi in željami po razvezi, strokovna delavka pa ju tudi seznani s posledicami, ki nastanejo z razvezo zakonske zveze zanju in ostale. Če strokovna delavka ugotovi, da zakonca ne želita več živeti skupaj, jima svetuje oziroma jima je v oporo, da skupaj raziščejo najboljše možnosti za rešitev problema. Center za socialno delo skuša v svetovalnem razgovoru starše odvrniti od sodnega postopka, ne sme pa jih siliti v sporazum, zakaj želi eden izmed partnerjev prekiniti skupno zvezo. (T: «... rekel, da z mano ni mogoče več živeti, da nad njim izvajam psihične pritiske, zato se želi ločiti. Bila sem tako šokirana nad njegovimi izjavami, da sploh nisem mogla izreči niti besede, samo na jok mi je šlo.«) Predvsem si je strokovna delavka dolžna prizadevati, da zakonca uredita medsebojna razmerja do skupnih otrok in v njihovo korist. Glavno vodilo strokovnih delavk je slediti koristi otroka. Pomembno je, da se starši sporazumejo o varstvu in vzgoji, stikih in preživljanju skupnih otrok. (T: »Dogovorili smo se, da otroci ostanejo pri meni, on pa bo plačeval za njih preživnino. Ker sva bila oba zelo jasna pri tem, da otroci ostanejo z mano, je bila tematika glede otrok hitro zaključena Na center sva šla zgolj formalno, saj sva že prej dorekla vse glede stikov in alimentov.«) Tako za otroka kot za odsotnega starša je pomembno, da ohranita stike po razvezi. Včasih je potrebno, da tisti od staršev, pri katerem otrok živi, **spodbuja** drugega starša, ki je odšel, pa tudi otroka, da ostanejo stiki čim bolj redni in ustaljeni. (D: »Spodbujala sem oba, naj se družita, pokličeta ...«)

Odgovornost odsotnega starša se ne kaže le v njunem medsebojnem odnosu, temveč mora odsotni starš tudi materialno poskrbeti za svojega otroka. (D: »Mož mi je dajal del svoje plače

kot alimente za hčer«). Ureditev **stanovanjskih razmer** je eno najpomembnejših in najtežje rešljivih vprašanj ob razvezi. Po razvezi si partnerja običajno uredita dve gospodinjstvi.

(B:»Stanovali smo v istem bloku, samo v različnih stanovanjih; jaz sem si najela stanovanje v pritličju.«) Partnerja si ob razvezi razdelita tudi skupno **premoženje** (B: »Iz premoženja, ki je ostalo, sva kupila majhno lastniško stanovanje, tam je živel on.«) **Seznanitev o razvezi širši socialni mreži** in komunikacija z njo je lahko obremenjujoča. (T: » ...okolici ni bilo treba kaj dosti razlagati o razhodu z možem.«)

Ločitev pri noben primeru ni prišla v hipu. Skozi proces razveze stiki in odnosi me d partnerji niso bili v nobenem primeru popolnoma prekinjeni. Čustvena stanja posameznic in njihovih partnerjev pa so bila nestabilna. Ponovno so se pojavila občutja žalosti in besa, ponižanja in sramu. Upanje, da partnerskega odnosa le še ni konec, je bilo še prisotno. Ponovno se je pokazala navezanost na izgubljenega partnerja, materialna odvisnost in občutek nesamostojnosti. Razvezujoči se partnerji so se morali ob razvezi udeležiti svetovalnega razgovora na CSD, kjer so uredili medsebojna razmerja, ki so vezana na skupne otroke. Pri vseh osebah je bila udeležba na svetovalnem razgovoru formalnost, zato so brez težav dorekli, kateremu od staršev bodo dodeljeni otroci, višino preživnine in definirali stike. Vsi otroci so bili zaupani v vzgojo in varstvo materi.

Spremembe drugega reda: zakonski odnos in odnos starši – otroci se je začel počasi preoblikovati. Seznanitev prijateljev in širše okolice o razvezi ni vplivala na njihove medsebojne odnose.

5. FAZA: RAZVEZA – PRAVNI PROCES

Zakonca sta **pravno-formalno ločena**, ko se razvežeta pred sodiščem (D: »Možu je bilo izredno težko pristati na sodni postopek.«) Gre za sklepno dejanje, zato je proces čustveno boleč, žalosten in naporen. (B: »Pravni proces je bil zelo hiter.«, »Naju so oba na sodišču premagala čustva, takrat je bilo dokončno.«, »Sodelovala sva, si bila v oporo, res pa je bilo do neke mere boleče in žalostno.«) Zakonca lahko uredita pravno- formalni del razveze sama, lahko pa s pomočjo odvetnika. (D: »Bil je razumevajoč, obema v veliko oporo, zato sem se počutila varno skozi ves postopek, ki je bil dosti težji, kot sem si mislila, da bo.«)

Partnerja si ob razvezi razdelita skupno **premoženje**. (D: »Premoženja sva imela zelo malo in sva ga brez težav razdelila že, ko je mož odšel. Glede delitve premoženja ni bilo večjih težav, ker sva živela v stanovanju, ki sem ga dobila od svojih staršev.«) **Zamenjava priimka** – ob razvezi bivša zakonca lahko obdržita ali zamenjata tedanji priimek. (B: »Čutila sem, da moram zamenjati priimek ...) Dogovarjanje med partnerjema je pomembno pri usklajevanju

in **upoštevanju zahtev**, a včasih tudi ni potrebno. (D: »Partner je upošteval vse moje zahteve brez pripomb in jim sledil ...«) **Odnos med partnerjema** kaže, da je možno tudi med razvezo imeti dober medsebojni odnos (D: »V največjo oporo sva bila spet drug drugemu.«) **Reakcije socialne mreže** na razvezo so različne. Nekateri namreč nimajo pravega posluha za razvezo. (D: »Drugi, tudi domači in sodelavci, niso imeli posebnega posluha za ta del najine zgodbe, nekatere pa razveza ni presenetila.«, T: »Skupni prijatelji niso bili presenečeni, ko so izvedeli za ločitev...«)

Razveza kot pravni proces je bil za partnerje čustveno naporen, čeprav je pri vseh potekal zelo hitro. Pri delitvi premoženja nihče od parov ni imel večjih težav. Ena oseba iz raziskave je čutila potrebo, da takoj po razvezi zamenja priimek. Širše okolice ni primer nobene razveze posebno presenetil, zato se tudi ni pretirano odzvala.

Spremembe drugega reda, ki naj bi po modelu M. Robinson (1993) bile potrebne, da bi se razvoj lahko nadaljeval, v tej fazi pri nobenem primeru niso bile jasno izražene.

6. FAZA – DRUŽINA PO RAZVEZI

Partnerja po razvezi lahko vzpostavita in si ustvarita nov partnerski odnos – **nova zvezo**.

(B: »... novega partnerja nikoli nisem predstavila svojim otrokom, ker ga nisem jemala kot stalnega partnerja, ampak bolj kot »celitelja« čustvenih ran.«) **Sostarševanje po razvezi** zahteva fleksibilen in odgovoren odnos med bivšima partnerjema. Kadar se partnerja razideta z nizko stopnjo napetosti in konfliktov ter ostaneta v tolerantnih odnosih, le-ti omogočajo dober sostarševski odnos. (D: »... nisva imela nobenih težav z odnosom kot starša. Mož je spoštoval moje materinske napore ...«) Pri tem je pomembno, da se starši zavedajo, da se otrok nikoli ne razveže od svojih staršev. (D: »Prepričanje, da se otroci nikoli ne morejo razvezati od staršev, sem imela od samega začetka.«) **Pomembnost sostarševanja** je nujna tako za otrokov psihofizični razvoj kakor tudi za tistega od staršev, ki ne živi z otrokom. (D: »Trdno sem ga zagovarjala pred vsemi, tudi pred možem in hčerjo.«) **Odgovornost staršev** pomeni odgovornosti obeh roditeljev, ne samo enega pri preživljanju in vzgoji otrok. (T: »Velikokrat sem bila besna na njega, ker je bila vsa odgovornost in teža vzgoje na meni.«) **Odnos z odsotnim staršem** je pomemben tako za otroka kakor tudi za odsotnega starša, vendar mora biti kakovosten in resničen. (D: »Čeprav sta imela mož in hči redne stike, sta si vendar ostala tuja.«). Robinson (1993: 264)pravi, da bi morali s **stiki** upoštevati potrebe otroka, saj le ti nudijo otrokom razvezanih staršev veliko prednosti: vzdržujejo navezanost otrok na tistega od staršev, ki ne živi z njimi in s tem pripomorejo, da otroci ne začutijo zapuščenosti oz. zavrnitve. (T: »Otroka sta bila presrečna, ker ju je oče

peljal na potovanje ...») Kadar stiki niso redni in stalni, pomeni to za otroka napetost ter stisko. Otrok tako nikoli ne ve, kdaj in če sploh bo eden od staršev sploh prišel. (T: »Tudi med vikendi nista bila pri njem, če pa že, pa samo za nekaj uric.«) Tako ne more otrok zgraditi zaupnega odnosa in se navezati na odsotnega starša. (T: »Tri leta sta imela otroka zelo malo stikov z očetom, zelo ga je pogrešal zlasti sin.«) Pogosto se tisti od staršev, pri katerem otrok živi, ne pritožuje, če se odsotni bivši partner daljše časovno obdobje ne zmeni za svojega otroka. To pomeni sicer večjo odgovornost in obremenjenost, vendar več rutine in mirnega življenja. (T: »... da sta bila otroka tako malo pri njem, me v bistvu ni motilo, saj je bila tako manj motena naša življenjska rutina.«) Kadar po daljšem časovnem obdobju pride do nekakšnega **preobrata** in otrok ponovno vzpostavi stik z odsotni očetom, je velika verjetnost, da bo otrok mamó občutil drugače. (T: »... zaradi ponovnih stikov je prišlo do spremembe odnosov med otroki in mano. Ko sta se vrnila, sem bila za njiju zadnje kolo. Začela sta me poniževati, da za njiju nič ne naredim in da se želita preseliti k očetu.«)

Ohranitev stika in dogovarjanje med bivšima partnerjema sta zelo pomembna za otroke (T: »... takrat mi je bilo dovolj in sem poklicala bivšega ...«) Bivši partner si ustvari **novó zvezo**, zato bivša partnerja po razvezi vzpostavi nov in drugačen partnerski odnos. (D: »Mož je vzpostavil prvo novo zvezo dve leti po razhodu, popolnoma sem ga podpirala pri tem.«) Ko partner vzpostavi novo družino, je zelo verjetno, da bo prišel tudi **nov član**, ki pa lahko zelo vznemiri ustaljene odnose in način življenja. (T: »Sin je bil precej zadržan, hčerka pa je vsa vesela pripovedovala, kako bo fino, ker bo dobila majhnega bratca in to že zelo kmalu.«) **Zaupanje** je zelo pomembno za ustvarjanje novih odnosov med dvema družinama. (D: »Moževe čustvene rane so se lažje zapirale, hčerka je sprejela »očijeve prijateljice« za nekaj samoumevnega, zaupala je, da jo bo vzel očka vedno s seboj.«)

Pogovor pripomore k prožnim odnosom. (D: »Ko je bila še manjša, sva se pogovarjali o »novih očijih« in »novih mamicah«). Po razvezi ostajajo ponavadi **čustva** in navezanost še precej močna. (B: »... vendar so bila čustva še zelo močna, prav tako navezanost.«) **Živeti sam v enostarševskem gospodinjstvu** je realnost partnerjev po razvezi. (D: »Vsak zase sva prvič v življenju skusila, kaj pomeni živeti sam, odgovoren za svoje potrebe in izdatke; čeprav je bilo težko, sva oba odkrila samoto kot novo kvaliteto življenja.«) **Pomoč dedkov in babic** predstavlja neprecenljiv vir pomoči in podpore po razvezi zakonske zveze. (T: »Kadar sem bila v stiski s časom glede otrok, so mi vedno na pomoč stopili moji starši.«, »Moji starši so oba otroka vozili na dodatne dejavnosti, ki sta jih imela poleg šole, če sem bila jaz poslovno zadržana.«, »Moji starši so se počutili zelo koristni, jaz pa sem bila mirna, ker sem točno vedela, da se lahko nanju sto odstotno zanesem.«)

Vse respondentke so ohranile stik z bivšim zakoncem. S sostarševanjem niso imele večjih težav, čeprav so čutile, da nosijo večje breme in odgovornost kakor očetje. Stiki otrok z odsotnim očetom so potekali v dveh primerih brez težav, v enem primeru pa so bili tri leta po razvezi nestalni in redki, vendar so se kasneje uredili. Eden od bivših partnerjev je takoj po razvezi vzpostavil novo zvezo, drugi dve leti kasneje, tretji pa še vedno upa, da bi lahko ponovno zaživel z bivšo partnerko. Čustva in navezanost na bivšega moža je pri eni osebi še vedno zelo močna.

Spremembe drugega reda: osebe iz raziskave so oblikovale z bivšimi partnerji precej fleksibilne odnose in se počasi navajajo na enostarševsko gospodinjstvo.

7. FAZA – NOVI ZAČETKI

Novi začetki pomenijo ustvarjanje in formiranje novega partnerskega odnosa ter s tem drugačnih potreb po sostarševanju. (B: »Do te faze pri meni ni prišlo.«) **Želja po novem partnerju** kaže na povsem normalno potrebo po novi skupnosti. (D: »Zase sem prav tako upala, da bom našla partnerja, s katerim bi ustvarila novo družino.«). Bivša partnerja po razvezi vzpostavita **nove zveze** in posledično nov partnerski odnos (D: »Očetove nove partnerke je hči gledala kot nekaj normalnega. Vsako je gledala po svoje, v skladu s svojimi takratnimi leti.«) Pri tem je za otroke zelo pomemben **odnos z novo partnerko** razvezanega starša. (D: »Kasneje sta postali prijateljici, nista pa razvili odnosa mačeha – hči ...«,

T: »... poleg tega pa sta kar sprejela to novo gospo ... pravita, da je zlo kul in prijazna,«)

Odnos v novonastali družini se vzpostavi med vsemi vpletenimi. (T: »Otroka sta začela po treh letih hoditi tja, paziti morata na mlajšega bratca, ker gospa enostavno pusti otroka mojemu bivšemu in gre; najina otroka sta presenečena, kako se mora njun očka ukvarjati s »tamalim« ...«). **Ekonomska neodvisnost pomeni** pomemben dejavnik za samostojno življenje. (B: »Trenutno se posvečam svoji ekonomski neodvisnosti.«)

Sostarševstvo je ves čas procesa ločitve ali razveze na preizkušnji. Starši so za svoje otroke dolžni čim bolj odgovorno poskrbeti. Še posebej bi morali sodelovati in biti v pomoč ter podporo skupnim otrokom, ki se na njuno razvezo niso dobro odzvali ali je niso sprejeli.

(T: »Otroka ločitve nista dobro prenesla, še posebej mlajši sin. Oba z bivšim možem mu želiva pomagati in sodelujeva, da bi se rešil sveta opojnih substanc. Z možem sva se kot starša zelo povezala.«)

Želja po novem začetku se je pojavila pri eni respondentki. Ena se trenutno posveča le ekonomski neodvisnosti, da bi lahko samostojno zaživela. Pri dveh sta si bivša partnerja

ustvarila novi zvezi, eden izmed njiju si je ustvaril novo družino, kjer se otroci iz bivšega zakona počasi navajajo na razširjeno družino in novega člana.

Spremembe drugega reda: Pri vseh treh primerih poteka sostarševanje brez težav. V enem primeru še posebej poglobljeno, saj starša intenzivno sodelujeta med seboj, ker je mlajši sin zaradi hude stiske ob njuni razvezi zašel v svet opojnih substanc.

8. FAZA – NAPORI ASIMILACIJE

Nov odnos pomeni za razširjeno družino nove prilagoditve. (D: »Strah pred moževo novo zvezo sem imela le enkrat, v času, ko še nisem mogla skrbeti za svoje preživetje.«) V kolikor si partner po razvezi ne ustvari **nove partnerske zveze**, ne pomeni, da je posameznik v procesu transformacije razveze obstal. (T: »Trenutno še ne razmišljam o novi partnerski zvezi, čeprav sem začela zahajati v družbo in si dovoliti biti vesela.«) **Pravilnost odločitve** glede razveze zakonske zveze pomeni hitrejšo in lažjo prilagoditev na drugačno življenje. (D: »Svoje odločitve nisem nikoli obžalovala.«) **Čustva**, ki so povezana z bivšim partnerjem in bivšim partnerskim odnosom se ohladijo. (D: »V času najine zveze sem bila precej ljubosumna, po razhodu pa nikoli več.«, »To me še zmeraj boli, ker ga imam na trenutke še vedno na nek način rada, čeprav me je zapustil.«) **Razveza** po eni strani pomeni olajšanje glede odnosa z bivšim partnerjem, po drugi strani pa žalost po družini kot celoti. (T: »... sem po eni strani vesela, da ne živim več z njim, hudo mi je le zaradi otrok, ker nismo več družina.«) **Občutki**, povezani z bivšim partnerjem, so lahko neprijetni. (T: »Krivda, da sem premalo naredila, me še dostikrat razjeda, pa mogoče to, kaj ima ona, česar jaz nimam, da ga je uspela umiriti, ker baje ni več nasilen in nesramen. Varanja po mojem prepričanju ni mogoče kar tako pozabiti niti oprostiti.«)

Vloga dedkov in babic predstavlja neprecenljiv vir podpore in pomoči. (T: »Brez pomoči staršev ne bi bila danes v takšni poziciji. Ves čas so mi stali ob strani, me spodbujali in vedno bili pripravljeni paziti na otroke, če sem varstvo potrebovala.«, »Oba otroka sta navezana na moje starše, saj sta že pred ločitvijo zelo sodelovala predvsem pri njunem varstvu.«)

Ena od respondentk ni napredovala v osmo fazo, kar pomeni, da osebno še ni pripravljena na nov začetek. Vso energijo usmerja v svojo ekonomsko neodvisnost ter pomoč in podporo mlajšemu sinu, ki je po razvezi postal odvisen od opojnih substanc. Otroci iz dveh družin poglobljajo odnose z novonastalima zvezama in razvijajo odnose z »mačehama« ter mlajšimi bratci. Vloge dedkov in babic predstavljajo neprecenljiv vir podpore in pomoči tako vnukom kakor tudi respondentki.

Spremembe drugega reda: čustva, vezana na bivša partnerja, so se ohladila, vendar so še vedno prisotna, občasno se pojavi občutek krivde zaradi razpada družine.

9. FAZA – OZAVEŠČENOST

Spremembe pomenijo novo mejo med gospodinjstvi. (D: »Moj dom je bil moj svet in njihovi domovi njihov svet. Moje in njihove vezi pa so se dopolnjevale, ne izrivale.«)

Razširjeni odnosi so povsem novi in drugačni (D: »Hči je pa lahko samo pridobila z vsakim novim odnosom.«, »Tudi dedka in babico njunega polbrata poznata in se z njima dobro razumeta.«) Odnosi se počasi in sčasoma **stabilizirajo**, uravnajo in postavijo na svoje mesto. (T: »Otroka imata redne stike tudi z drugim dedkom in babico, le da njihova povezava ni tako globoka in stiki niso tako pogosti. Otroka sta vključena v vsa družinska srečanja in praznovanja.«) Spoznanje, da imajo **biološki starši ključno pozicijo** v odnosu z otroki, je neprecenljivo. (D: »Čudila sem se nad to naravno pravico, hkrati pa mi je gotovost dobro dela in me krepila v materinstvu.«)

Odnosi v reorganizirani družini so se preoblikovali, razširili in postopoma ustalili. Spremembe drugega reda: skupnost se širi, medsebojni odnosi se poglobljajo, kar se kaže v rednih družinskih srečanjih in praznovanjih, kar hkrati pomeni tudi krepitev pripadnosti. Otroci so vključeni v vsa srečanja z razširjeno družino.

10. FAZA – RESTRUKTURIRANJE

Sprejeti spremembe, kadar pride do konfliktov in jih uspešno razrešiti, pomeni biti **osebno bolj zrel** v medsebojnih odnosih. (T: »Nisva se več zapletala v konflikte. Dragoceno je, da ni nihče med seboj sprt, poleg tega ne gojimo zamere drug do drugega.«, »Čeprav sem na trenutke strahotno trpela, nisem nikoli pred otroci grdo govorila o bivšem in njegovih starših.«) **Preoblikovanje družine** pomeni formiranje novih odnosov. (D: »Moževo tretjo partnerko sem spoznala že takoj na začetku njune zveze. Občasno smo se obiskovali, skupaj smo praznovali nekatere rojstne dneve.«)

Spremembe drugega reda: še vedno poteka preoblikovanje družine, formirajo se novi odnosi. Prihaja tudi do konfliktov, vendar jih udeleženi uspešno razrešujejo.

11. in 12. FAZA - AKCIJA - INTEGRACIJA

Ponovna reorganizacija prinaša sodelovanje pri spremembah medsebojnih odnosov.

(D: »Možu se tudi tretji poskus partnerstva ni posrečil, zato so se reorganizirali naši odnosi.«)

Za konstruktivno reševanje konfliktov in sprejem sprememb je potrebno tudi **osebno dozoriti**. (D: »Z bivšim možem sva se veliko bolj zlahka dogovarjala in sporazumevala kot pred razhodom. Najino prijateljstvo se je deloma ločilo od družinskega življenja.«) **Z odgovornim sostarševstvom** starša tudi po razvezi poskrbita in zadostita otrokove fizične, psihične, čustvene in materialne potrebe. (D: »Glede hčerkinih potreb se pogovoriva in uskladiava.«) **Rituali in pravila** zahtevajo usklajevanje ter upoštevanje pravil razširjene družine ob praznikih in drugih družinskih praznovanjih, o katerih se je potrebno dogovoriti. (D: »Vpeljali smo družinsko praznovanje božiča.«) Za izboljšanje socialno-ekonomskega statusa je lahko razveza tudi izziv. (T: »... na poslovnem področju sem napredovala, saj sem pustila javno službo, se osamosvojila, finančno okrepila in mi gre dobro. V času zakona nisem imela poguma, saj me je moj bivši ves čas poniževal in govoril, da sem nesposobna iti na svoje, pa še premalo strokovno usposobljena. Dokazala sem, da to ni res, ampak če sem odkrita, takrat tudi sama sebi nisem verjela, da sem res sposobna popolnoma sama uspešno voditi svoje podjetje.«) V razširjeni in spremenjeni **socialni mreži** bivši partner lahko napreduje, se počuti bolj polno in samozavestno (T: »Krog prijateljev se mi je razširil oziroma bi lahko rekla kar zamenjal. Počutim se bolj polno, bolj samozavestno, predvsem pa sem začela poslušati sebe, svoje želje in potrebe.«)

Enajsto in dvanajsto fazo sem združila zaradi prepletanja podobnih tem že iz prejšnjih faz.

Družina po razvezi se še vedno preoblikuje in spreminja.

Spremembe drugega reda: respondentki z bivšima partnerjema odgovorno sodelujeta kot starša, kar jima uspeva s pomočjo dogovorov in medsebojnega usklajevanja. Družinski rituali in pravila razširjene družine prav tako zahtevajo veliko medsebojnega dogovarjanja in usklajevanja, kar pomeni, da poteka proces preoblikovanja zakonske zveze po razvezi uspešno za vse udeležene.

13. FAZA – ODLOČITEV ZA DVOJEDRNO DRUŽINO

Dolg in težek proces transformacije ločitve ali razveze partnerske zveze je uspešno zaključen, ko se bivša partnerja odločita, da zaživita v dvojedrni družini.

Bivša partnerja si po razvezi ustvarita **kakovostno življenje**. (T: »Samsko življenje, ki ga živim, je izredno kakovostno. Sicer pa danes živim polno življenje.«). Prav tako si dopuščata **nove možnosti** in odprte poti za novo družino. (D: »Do možnosti za novo družino sem še vedno odprta.«). Sprejmeta, da se **je družinsko življenje** pri vsakem spremenilo, občasno jima je sicer še lahko hudo, vendar občutek bolečine hitro mine. (T: »Včasih mi je sicer hudo, ker nismo več družina v celoti, ampak hitro mine ...«). **Urejeno starševstvo** je tesno

povezano z odnosom med bivšima partnerjema. Urejen in funkcionalen odnos med bivšima partnerjema pomeni tudi funkcionalno in urejeno starševstvo. Kadar so odnosi med otroci in bivšima partnerjema prožni, odprti in odkriti, takrat lahko vsak izmed njiju tudi lažje fizično, psihično in čustveno predela in prehodi proces ločitve ali razveze. (T: »Bivšega partnerja ne pogrešam več, mogoče tudi zato, ker stvari lepo tečejo z otroki.«) **Dober konec** pomeni, da je dolg proces transformacije razveze zakonske zveze uspešno končan. (D: »Ne občutim, da je najin razhod ostal na pol poti.«)

Dve osebi z izkušnjo razveze, ki sta sodelovali v raziskavi, sta uspešno končali dolg in čustveno težak proces transformacije zakonske zveze po razvezi. Zaživel sta v spremenjeni družinski, enostarševski obliki. Na trenutke jima je sicer še hudo, vendar občutek bolečine vedno hitreje mine.

4.1.2 Svetovalni razgovor ob ločitvi ali razvezi v praksi

1. NAMEN SVETOVALNEGA RAZGOVORA OB LOČITVI ALI RAZVEZI

Vodenje svetovalnega razgovora je odgovorna naloga, saj naj bi se partnerja sporazumela o vseh pomembnih vprašanjih, ki so vezana na njune skupne otroke. Ob razvezi partnerske skupnosti se morata starša sporazumeti, **komu bodo dodeljeni otroci** (A: »Če starša ne bosta več živela skupaj, se morata sporazumeti, komu bodo dodeljeni otroci.«) Starša morata skleniti **dogovor o vzgoji in varstvu** skupnih otrok ter se dogovoriti o stikih in preživnini skladno s koristjo otrok. (A: »Dogovoriti se morata o vzgoji in varstvu otrok v skladu z njihovimi koristmi ter o poteku stikov in preživnini.«) Cilj svetovalnega razgovora ni, da partnerja ostaneta skupaj, ampak, da se poskuša **razrešiti konflikt**, ki je nastal med njima (A: »Moj cilj ni, da starša ostaneta skupaj, vendar skušamo razrešiti konflikt, ki je prisoten med njima.«) **Posledice, ki jih prinaša konflikt**, se kažejo na njunih otrocih. Partnerja sta pogosto premočno obremenjena z lastnimi konflikti, zato pozabita na otroke (A: »Ko se dva med seboj »bodeta«, po navadi popolnoma pozabita na otroke, na posledice, ki jih prinaša njun konflikt, vendar v mnogih primerih ljudje tega preprosto nočejo slišati in sprejeti.«) Procesi pomoči in svetovanja morajo biti v primerih ločitev ali razvez partnerskih zvez vedno usmerjeni na **konkretno družino**, konkretno situacijo, konkretnega otroka in njihove starše. (T: »Procesi pomoči in svetovanja so v primerih razveze usmerjeni na konkretno situacijo, na konkretno družino, konkretnega otroka in njegove starše.«)

Vodenje svetovalnega razgovora ob razvezi partnerske zveze je odgovorna naloga. Cilj svetovalnega razgovora ni, da partnerja ostaneta skupaj, temveč, da svetovalna delavka starše seznani s posledicami, ki nastanejo z njuno razvezo. Na tem mestu naj bi se partnerja sporazumela o vseh pomembnih vprašanjih, ki so vezana na njune skupne otroke. Socialna delavka nudi pomoč in podporo družini tako, da s starši sooblikuje dogovor, kateremu od staršev bodo skupni otroci zaupani v varstvo in vzgojo, dogovor o stikih in dogovor o višini preživnine. Pri tem mora biti ves čas osredotočena in pazljiva, da sledi koristi otrok.

2. NAČIN DELA IN UPORABA KONCEPTOV IN METOD SOCIALNEGA DELA

Za otroka je koristno, da mu odločitev za razvezo predstavi oba starša skupaj, in sicer na način, ki je primeren njegovi starosti in razumevanju. Svetovalna delavka staršem **svetuje**, da se doma skupaj pogovorijo z otroki, jih seznanijo z odločitvijo o razvezi, jim predstavijo, kako bo potekalo njihovo življenje v prihodnje in jim zagotovita, da jih imata rada. (A: »... se skupaj pogovorita z otroki o razvezi in jima predstavi, kako bo potekalo njihovo življenje v bodoče ter jim tako nekako zagotovita, da bodo tudi v prihodnje varni in ljubljene.«) Starševstvo z razvezo partnerskega odnosa ne preneha, zato je potrebno staršem pojasniti, kako pomembno je, da ohranijo starševski odnos do konca življenja in hkrati **predstaviti, da je pravica otrok ohranitev staršev** (A: »Že na prvem svetovalnem razgovoru jima skušam predstaviti in dopovedati, da je pravica otrok, da imajo in ohranijo oba od staršev, čeprav ne bosta več živela skupaj.«) **Rdeča nit** celotnega postopka svetovanja je slediti in skrbno upoštevati korist otroka. V svetovalnem razgovoru morajo socialne delavke nastopati predvsem kot zastopniki koristi otrok. (A: »Vedno se sledi koristi otroka, zato na podlagi posameznega primera presodim in pripravim načrt, kako bom opravila razgovor z otrokom, običajno ga izpeljem brez prisotnosti staršev.«) Kadar se starša ne moreta sporazumeti, kateremu izmed njiju bo otrok zaupan v vzgojo in varstvo, je potrebno opraviti z otrokom svetovalni razgovor ter se temeljito seznani z družinsko situacijo zaradi **odločitve za dodelitev**, ki je povezana s strokovnim mnenjem, ki ga mora CSD posredovati sodišču. (A: »Vztrajam, da se z družino večkrat dobim, bodisi na centru bodisi na njihovem domu, pogovorim se tudi z otroki.«) Odločitev sodišča, da zaupa otroka določenemu roditelju, mora temeljiti na ugotovitvi, da so pri tem roditelju podani boljši pogoji za uveljavljanje otrokovih pravic. Korist otroka ne zagotavljajo samo boljše materialne razmere roditelja, temveč njegovo sposobnost za vzgojo in čustveno povezanost z njim. Svetovalne delavke **morajo**

biti pazljive pri postopkih, ki jih opredeljuje in nalaga Zakon o upravnem postopku (Zakon o splošnem upravnem postopku ZUP- UPB2). (A: »... biti pazljivi in osredotočeni pri postopkih, ki nam jih nalaga ZUP, saj nas ravno na vodenju postopkov »lovijo« odvetniki, ker nam na področju stroke bistveno težje dokažejo nepravilnosti.«) Pri konceptu javnih pooblastil je v ospredju upravna funkcija, pri kateri je poudarek na kontrolni strategiji, katere značilnosti so uporaba metode socialne intervencije, ukrepanja in odločanja, (priprava mnenj o stikih in dodelitvi otrok po razpadu zakonske in izvenzakonske skupnosti, drugi ukrepi vezani na 105, 106, 119, 120, 121, 122, 130 člena ZZZDR). Pri tem je pomemben časovni okvir, ki ga določeni postopki v okviru javnih pooblastil določajo in zahtevajo. V naboru storitev centra za socialno delo poteka reševanje problematike družinskih težav po dveh konceptih – vzpostavljanje projekta socialnega svetovanja v podporo družini in upravni postopek z jasno opredeljenim izvajanjem javnih pooblastil. Tako mora strokovna delavka **usklajevati uradniško in strokovno socialno delo** (A: »Tako ves čas našega dela balansiramo med uradniškim in strokovnim socialnim delom.«) **Socialno delo je počasno delo**, je trdo delo. Strokovna delavka mora biti pozorna in osredotočena na svoje delo, da ne bi spregledala kaj pomembnega in odločilnega (A: »Socialno delo je delo centimeter po centimeter, je počasno delo tudi zato, da se kaj ne spregleda.«) Glede na področje dela in kompleksnost posameznih primerov je že **malenkost uspeh**. (A: »... večina ljudi ne zazna, da je lahko že malenkost uspeh.«) **Korak po koraku** si sledijo spremembe k zastavljenim in želenim ciljem, kar pa ne velja le za uporabnike, temveč tudi za strokovne delavke. Izkušnje dela v praksi se odražajo na osebnem in profesionalnem področju. (A: »Nič se ne konča, korak po koraku se v osebnostnem in profesionalnem razvoju premikamo tudi svetovalni delavci.«) **Pomoč temelji na iskanju rešitev**, in sicer vedno skupaj z uporabnikom kot ekspertom iz izkušenj, v katerih se iščejo in soustvarjajo možne rešitve. Vse, kar uporabnik prispeva v interakciji socialnega dela, uporabimo v smislu njegove krepitve moči, kar pomeni, da skupaj z njim raziskujemo njegove potencialne, kaj zmore in zna, njegove pozitivne in močne plati (Rapoša Tajnšek, 2007:13). (T: »Pomoč temelji na definiranju problema, iskanju možnih rešitev in svetovalnem procesu.«) V okviru socialno varstvenih storitev ima **CSD** za nudenje podpore in pomoči uporabnikom **javna pooblastila**, ki so natančno opisana in opredeljena v Katalogu javnih pooblastil CSD. Glede števila svetovalnih razgovorov je določen standard storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo in opredeljuje najmanj dva svetovalna razgovora. Dejansko število se prilagodi potrebam konkretnega primera, motiviranosti partnerjev in strokovni presoji. (T: »Gre za socialnovarstvene storitve in javna pooblastila, ki jih ima.«) Socialno delo s svojimi koncepti in metodami omogoča in pomaga

prepoznati, okrepiti in povezati vire v življenjskem svetu uporabnikov. Za primere dobre in uspešne prakse je potrebna **osredotočenost na metode dela**, ki so v skladu s stroko in etiko socialnega dela (T: » ... da se uporabljajo ustrezne metode dela in pristopi, ki so v skladu s stroko in etiko socialnega dela.«) Kadar se starši uspejo sami dogovoriti o vseh pomembnih vprašanjih, vezanih na korist otroka, **otroci ne sodelujejo pri svetovanju**, prav tako ne sodelujejo takrat, ko to ni v njihovo korist. Kadar mora CSD odločati o kompleksnejših in bolj občutljivih primerih glede dodelitve otrok, se ustanovi poseben tim različnih strokovnjakov. (T: »Splošna praksa je, da otroci ne sodelujejo v svetovalnem razgovoru oziroma se ga opravi takrat, ko to zahteva družinska situacija, vendar se razgovor opravi samo s tistimi otroki, ki to želijo in razumejo pomen dogajanja ter se že zavedajo posledic svojih odločitev; če je potrebno, sodeluje pri razgovoru tudi psiholog.«) Kadar je **vzdušje v podporo otroku** in prav tako odnos med starši, se opravi razgovor z vsemi udeleženi. (T: »... odnos med starši tak, da je v podporo otroku, opravim razgovor z vsemi udeleženi hkrati.«) **V primerih sporazumnih razvez** se starša oglasita na centru za socialno delo in opravita formalni svetovalni razgovor, ki je pogoj za pravno- formalno razvezo pri pristojnem sodišču (T: »So tudi primeri sporazumnih razvez, ko je odnos med staršema kooperativen in sodelujoč in se pri nas na CSD- ju oglasita le zaradi formalnosti, ki jih je potrebno doreči glede varstva in vzgoje otrok.«)

Sistemska SD kot ga opredeli (Lüssi, v Čačinovič Vogrinčič et al. 2005) predstavlja celovitost in socialno vzajemnost sistemskega pristopa, ki omogoča reševanje problema skozi temeljna načela socialnega dela. Načelo instrumentalne definicije problema in soustvarjanje rešitev, kjer je naloga socialne delavke, da soustvari proces pomoči tako, da uporabniki oziroma udeleženi v problemu raziskujejo svoj delež v rešitvi. Načelo vsestranske koristi vzpostavlja projekt rešitve tako, da upošteva vse interese udeleženi v problemu, kar pomeni, da dogovorjena rešitev prinese vsem uresničljive želje in cilje. (A: »Družino je potrebno gledat celostno in sistemsko«). **Perspektiva moči** (Saleebey, v Čačinovič Vogrinčič 2006), pomeni usmerjenost na uporabnikovo moč, kjer strokovna delavka raziskuje moč in spretnosti uporabnika v luči njegovih virov in v njegovem dostopu do njih, pri čemer se krepitev moči razume kot proces, usmerjen v podporo uporabnikom, da bi si pridobili ali okrepili nadzor in vpliv nad svojim življenjem. Delati iz perspektive moči pomeni, da s svojim znanjem in spoštljivim ravnanjem strokovna delavka omogoči, da uporabniki postanejo kompetentni za svoje življenje, si pridobijo izkušnjo samospoštovanja in osebnega dostojanstva (Čačinovič Vogrinčič 2005), (A: »Zelo pomembno je opolnomočenje družinske mreže in posameznika.«) **Etika udeležnosti** usmerja k sodelovanju, v katerem nihče ne potrebuje zadnje besede

(Hoffman v ibid.). **Izviren** delovni projekt pomoči omogoča delovni odnos in se v njem lahko vedno znova nadaljuje. Je dogovor, ki ga raziščemo, ubesedimo in definiramo skupaj z uporabnikom (ibid.). (A: »Najpomembnejši pa se mi zdi zaupljiv odnos, ker če ti uporabniki ne zaupajo, je nemogoče narediti kakršnokoli spremembo, pa slišati njihovo zgodbo, videti stvari skozi njihovo prizmo in upoštevati njihovo mnenje.«) **Supervizija** je proces specifičnega učenja in razvoja pa tudi metoda podpore pri profesionalnem reflektiranju, ki strokovnjakom omogoča, da osvojijo nove profesionalne in osebne uvide kot lastno izkušnjo. Strokovnjakom pomaga, da praktične izkušnje integrirajo s svojimi teoretičnimi znanji in da pridejo do svojih lastnih rešitev problemov, s katerimi se srečujejo pri delu, da uspešneje obvladujejo stres in gradijo svojo profesionalno identiteto (Milošević Arnold 2009),

(A: »Supervizija je pri našem delu zelo pomembna. Gre za občutljivo populacijo, s katero delamo, zato je nujno redno »notranje osebno čiščenje, ki je potrebno za osebni in profesionalni razvoj. T: »Supervizija je pri našem delu nujna, šele ob reflektiranju svojega dela namreč poglobljaš svojo profesionalnost, se osebno razvijaš, iščeš uspešne poti premagovanja stresa in preprečuješ poklicno izgorelost.«)

M. Robinson (1993) je razvila koncept zahtevnega procesa transformacije družine ob razpadu partnerske zveze. Predstavlja, kako je mogoče zastaviti dolgoročen življenjski projekt starševstva, ki ostaja za celo življenje, kajti otroci se nikoli ne razvežejo od svojih staršev, a ga socialni delavki ne uporabljata, ker je preobsežen. (T: »...v pomoč pri svetovalnem procesu razveze redko – je preobsežen.«)

Strokovne delavke uporabljajo pri svojem delu poleg socialnodelovnih tudi druge koncepte in metode. Koncept po K. G. **Jungu** – analitična psihološka smer, ki pravi, da je bistvo razvoja posameznika v preraščanju nasprotij med osebnostnimi komponentami. (A: «Jungovstvo me veseli – delo s sencami – kaj čutite, kaj občutite, kaj manjka, kaj vas ovira ..., da delaš z ljudmi de profundis.») Metodo **mediacije** – način reševanja konfliktov, ki temelji na konstruktivni komunikaciji, poslušanju drug drugega in upoštevanju želja ter potreb pri iskanju rešitev, ki bodo zadovoljile vse vpletene. (A: »Močno orodje je tudi mediacija.«). **Transakcijsko analizo**, ki kot psihološka in socialna teorija predstavlja celovit znanstveno-humanistični pristop. (T: »TA-Transakcijska analiza po Bernu mi je v pomoč pri komunikaciji in pri doseganju osebnostnih sprememb uporabnikov in njihovih izkustev.«) **Osebna naravnost** in strokovna zavzetost sta zelo pomembni pri opravljanju strokovnega dela in nudenju podpore ter pomoči uporabnikom pri ločitvi oziroma razvezi zakonske zveze (T: »Pomembna je osebna naravnost in osebna zrelost strokovnega delavca oziroma svetovalca, njegova fleksibilnost, in sposobnost delati v timu.«)

V naboru storitev centra za socialno delo poteka reševanje problematike družinskih težav po dveh konceptih – vzpostavljanje projekta socialnega svetovanja v podporo družini in upravni postopek z jasno opredeljenim izvajanjem javnih pooblastil. Tako mora strokovna delavka usklajevati uradniško in strokovno socialno delo. Socialno delo je počasno delo, trdo delo. Strokovna delavka mora biti pozorna in osredotočena na svoje delo, da ne bi spregledala kaj pomembnega in odločilnega. Glede na področje dela in kompleksnost posameznih primerov je že malenkost uspeh.

V svetovalnem razgovoru socialni delavki nastopata predvsem kot zastopnici koristi otrok. Rdeča nit celotnega postopka svetovanja je slediti in skrbno upoštevati korist otroka. Starševstvo z razvezo partnerskega odnosa ne preneha, zato je potrebno staršem pojasniti, kako pomembno je, da ohranijo starševski odnos do konca življenja in hkrati predstaviti, da je pravica otrok ohranitev staršev.

Socialni delavki pri svojem strokovnem delu uporabljata naslednje koncepte in metode socialnega dela: izviren delovni projekt pomoči, etiko udeležnosti(Hoffman), sistemsko socialno delo(Lüssi), perspektivo moči (Saleebey). Koncept M. Robinson uporablja le ena, vendar tudi ta poredko, saj se ji zdi preobsežen. Supervizija se zdi obema strokovnima delavkama pomembna, ker poteka svetovanje z občutljivo populacijo, zato je nujno »notranje čiščenje«, ki je potrebno za osebni in profesionalni razvoj.

Pri svojem svetovalnem delu uporabljata tudi druge koncepte: koncept po K. G. Jungu, metodo mediacije in koncept transakcijske analize.

Obema s zdi pomembna osebna naravnost in zrelost, fleksibilnost, strokovna zavzetost ter sposobnost delati v timu.

5 SKLEPI

- Ugotovila sem, da je proces transformacije partnerske zveze, kot ga prikaže Margaret Robinson (1993) tudi v praksi resnično dolgotrajen, kompleksen in emocionalno zahteven proces.
- Dve osebi, ki sta sodelovali v raziskavi, sta proces transformacije partnerske zveze po razvezi, kot ga opredeli M. Robinson (1993), uspešno opravili, pri eni osebi pa se je omenjeni proces ustavil v sedmi fazi.
- Na podlagi analize lahko ugotovim, da vsak posameznik ob razvezi reagira drugače, na svoj način. V procesu reorganiziranja in preoblikovanja družine po razvezi zakonske zveze je pomembno dati čas posameznim članom družine, da bi lahko uspešno končali zahteven proces in ponovno funkcionalno ter polno zaživel. Vsak izmed partnerjev je ločitev doživljal drugače. Reakcije so se kazale v obliki šoka, občutka nemoči in negotovosti, občutka krivde. «Po petih letih razveze mi je še vedno hudo, vendar bolečina vedno hitreje mine.»
- Otroci ob razvezi staršev doživljajo stisko in reagirajo na svoj način. Potrebujejo dovolj časa, da sprejmejo bolečo in novonastalo situacijo, vsekakor pa jo lažje, če razvezana starša med seboj sodelujeta. »Otroka ločitve nista dobro prenesla, še posebej mlajši sin. Oba z bivšim možem mu želiva pomagati in sodelujeva, da bi se rešil sveta opojnih substanc. Z možem sva se kot starša zelo povezala.»
- Rezultati raziskave kažejo, da se posamezne faze v praksi med seboj prepletajo in združujejo. Najintenzivnejše, čustveno in psihično obremenjujoče dogajanje v družini z izkušnjo razveze je v prvih šestih fazah. Čustvena stanja posameznic in njihovih partnerjev so bila nestabilna. Ponovno so se pojavila občutja žalosti in besa, ponižanja in sramu. Upanje, da partnerskega odnosa le še ni konec, je bilo še prisotno. Ponovno se je pokazala navezanost na izgubljenega partnerja, materialna odvisnost in občutek nesamostojnosti.

- Ugotovila sem, da je koncept M. Robinson (1993) uporaben za socialno delo, saj bi socialni delavci z njegovo pomočjo lažje razumeli, kaj se dogaja in kaj doživljajo osebe z izkušnjo razveze. Da se ne sme zmanjševati pomena časa, ki ga sam proces zahteva od uporabnikov in je merljiv v letih, saj morajo posamezni družinski člani izgubo nuklearne družinske oblike in partnerjev ob razvezi sprejeti, izžalovati in v reorganizirani obliki integrirati v svoje življenje.

Prav tako se ne sme zmanjševati pomena pomoči in podpore, ki jo socialno delo lahko nudi družinam in posameznikom, kadar ne zmorejo sami opraviti procesa transformacije po razvezi partnerske zveze. Osebe v raziskavi so zmogle same, marsikdo pa tega ne zmore.

- Raziskava je pokazala, da je za stroko socialnega dela model M. Robinson (1993) uporaben še posebej takrat, ko želimo ugotoviti, v kateri fazi procesa je posamezni uporabniki in njegova družina, katere spremembe drugega reda je že dosegel v procesu transformacije po razvezi ter katere so še potrebne, da bi se proces lahko nadaljeval. Na ta način lažje skupaj z njim sooblikujemo in definiramo, kakšno pomoč in podporo potrebuje na poti reorganizacije, da bi se proces preoblikovanja družine ob razvezi za vse udeležene uspešno končal. Še posebej pomembnih je prvih osem faz
- Vodenje svetovalnega razgovora ob razvezi partnerske zveze je odgovorna in pomembna naloga socialne delavke. Namen svetovalnega razgovora je, da strokovna delavka starše seznani s posledicami, ki nastanejo z njuno razvezo. Partnerja se morata sporazumeti o vseh pomembnih vprašanjih, ki so vezana na njune skupne otroke. Socialna delavka nudi pomoč in podporo družini tako, da s starši sooblikuje dogovor, kateremu od staršev bodo skupni otroci zaupani v vzgojo in varstvo, dogovor o stikih in dogovor o višini preživnine. Pri tem mora biti ves čas osredotočena in pazljiva, da sledi koristi otrok.
- Socialni delavki uporabljata pri svojem strokovnem delu naslednje koncepte in metode socialnega dela: izviren delovni projekt pomoči, etiko udeležенosti (Hoffman), sistemsko socialno delo (Lüssi), perspektivo moči (Saleebey). Koncept M. Robinson uporablja le ena, vendar tudi ta poredko, saj se ji zdi preobsežen. Supervizija se zdi obema strokovnima delavkama pomembna, ker poteka strokovno delo in svetovanje z

občutljivo populacijo, zato je nujno »notranje čiščenje«, ki je potrebno za osebni in profesionalni razvoj.

- Socialni delavki pri svojem svetovalnem delu uporabljata tudi druge koncepte: koncept po K. G. Jungu, metodo mediacije, koncept transakcijske analize. Menita, da je pri strokovnem delu pomembna osebna naravnost in zrelost, fleksibilnost, strokovna zavzetost in sposobnost delati v timu.
- Iz rezultatov raziskave lahko vidimo, da je proces ločitve in transformacija partnerske zveze po ločitvi ali razvezi zapleten, zato za kompetentno ravnanje in dobro prakso v socialnem delu, še posebej na občutljivem področju razveze družine, potrebujemo teoretična znanja, potrebujemo besede, da bi lahko skozi proces podpore ter pomoči v empatičnem razumevanju in dogovarjanju z uporabniki, sooblikovali njihove želene cilje in uresničljive izide.

6 PREDLOGI

- Nadaljnja raziskava bi se morala opraviti na večjem vzorcu oseb z izkušnjo razveze, saj bi tako dobili bolj relevantne podatke. Prav tako bi morali biti v raziskavo vključeni tudi moški z izkušnjo razveze, otroci z enako izkušnjo in tudi tiste osebe, pri katerih proces ni tekel dobro npr. še vedno tožbe za predodelitev otrok ipd.
- Na podlagi opravljenih intervjujev z osebami, ki imajo izkušnjo razveze, so intervjujanke reflektirale, da jim je bil pogovor v pomoč in so skozi ta proces tudi same ozaveščale posamezne faze svojega razvoja po razvezi partnerske zveze. Zato bi lahko bil model M. Robinson (1993) koristen tudi za individualno uporabo posameznikov in posameznic z izkušnjo razveze. Tako bi se lahko omenjene osebe same umestile v določeno fazo in prepoznale kolikšen del na poti transformacije in preoblikovanja po razvezi so že prehodile in katerega še morajo. V ta namen bi ga bilo potrebno preoblikovati in poenostaviti.
- Stroka socialnega dela ima dovolj velik nabor konceptov in metod, ki se jih lahko v praksi kakovostno in učinkovito udejanja, le socialne delavke bi jih morda morale uporabljati bolj dosledno in z zavedanjem, da je znanje tudi naše varovalo.
- Ne želim si, da bi za stroko socialnega dela veljalo, da je praksa eno, teorija pa nekaj povsem drugega, z njo nepovezanega, zato predlagam, da naj poskuša vsaka socialna delavka narediti majhen korak in prenesti strokovnost v prakso, delati po konceptih in metodah doktrine socialnega dela. S tem bi počasi zviševali število primerov dobrih praks in tako dokazali pomembnost stroke za našo družbo ter s tem zvišali tudi njen ugled.

7 LITERATURA

Čačinovič Vogrinčič, G. (1990), Paradigmatske osnove socialno-terapevtskega dela z družino: Prispevek psihologije družine k »teoriji ravnanja« za metode socialnega dela z družino. *Socialno delo*, 29, 1-3: 163–168.

Čačinovič Vogrinčič, G. (1991), Socialno delo z družino. Študijsko gradivo. Ljubljana: Višja šola za socialne delavce.

Čačinovič Vogrinčič, G., (1995), Mladostnik v družini, V: Izkušvena družinska terapija, Velikonja, V. (et al.), 121–129. Ljubljana: Quatro.

Čačinovič Vogrinčič, G. (1995), Dopolnjene družine, V: Družine različne – enakopravne, Renner, T. et al.: 120–126, Ljubljana: Vitrum.

Čačinovič Vogrinčič, G. (1995), Družina – pravica do resničnosti; V: Družina. Zbornik predavanj na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine. 123–128. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logopedijo in antropohigieno.

Čačinovič Vogrinčič, G. (1998), Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Čačinovič Vogrinčič, G., Šugman Bohinc, L. (2003), Učinkovitost (uspešnost) razgovora v socialnem delu z družino, *Socialno delo*, 39, 3: 175–189.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2003), Jezik socialnega dela. *Socialno delo* 42, 4–5: 199–203.

Čačinovič Vogrinčič, G. in sod. (2005), Vzpostavljanje delovnega odnosa. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2006), Socialno delo z družino. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čačinovič Vogrinčič, G. (2010), Soustvarjanje pomoči v jeziku socialnega dela, *Socialno delo*, 49, 4: 239–245.

Dragoš, S. et al. (2005), Krepitev moči. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Figdor, H. (1991), Kinder aus geschiedenen Ehen: Zwischen Trauma und Hoffnung. Mainz: Mathias-Grünwald-Verlag.

Flaker, V. (2003), Temeljne in nujne spretnosti socialnega dela. *Socialno delo*, 42, 4–5: 237–257.

Goldner Vukov, M. (1988), Porodica u krizi. Beograd: Medicinska knjiga.

Gordon, T. (1989), Družinski pogovori. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.

- Gostečnik, C., (2010), *Sistemske teorije in praksa*. Ljubljana: Založba brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Lamprecht, M. (1995), Faze v razveznem procesu, značilnosti posameznih faz in vključevanje družinskega terapevta, V: *Izkustvena družinska terapija*, Velikonja, V. (et.al.), 139–146. Ljubljana: Quatro
- Lešnik, B. (1995), Mitologika družine in spolna usmerjenost v političnem boju, V: *Družine različne - enakopravne*, Rener, T., et al.: 11–14, Ljubljana: Vitrum.
- Lukas, E. (1993), *Družina in smisel*. Celje: Mohorjeva družba.
- Lüssi, P. (1990). *Sistemske nauke v socialnem delu*. *Socialno delo*, 29, 1–3: 81–94.
- Mešl, N. (2007). *Teorije ravnanja in uspešnost procesov pomoči v socialnem delu z družinami*. Doktorska disertacija (1, 2 del). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo
- Mešl, N. (2008), Razvijanje in uporaba znanja v socialnem delu z družino. *Procesi soustvarjanja teoretskega znanja v praksi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Mešl, N. (2009), Kompetentno ravnanje v procesih pomoči: (ne) uporaba teorije v praksi. *Socialna pedagogika*, 13, 3: 289–310.
- Mešl, N. (2010), Socialno delo z družino. Uporaba in soustvarjanje znanja v praksi. *Socialno delo*, 49, 1: 1–9.
- Miller, A. (1992), *Drama je biti otrok*. Ljubljana: Tangram.
- Milošević, V. (1990), Znanstvena zasnovanost socialnega dela kot pogoj za njegovo profesionalizacijo. *Socialno delo*, 29, 1–3: 113–117.
- Milošević Arnold, V., Postrak, M. (2003), *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba.
- Milošević Arnold, V. (2009), *Supervizija v socialnem delu*. Študijsko gradivo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Musek, J. (1995), *Ljubezen - družina - vrednote*. Ljubljana: Educy.
- Praper, P. (1992), *Tako majhen, pa že nervozen*, Nova Gorica: Educa.
- Praper, P. (1999), *Razvojna analitična psihoterapija*. Ljubljana: Inštitut za klinično psihologijo.
- Rener, T. et al. (1995), *Družine različne - enakopravne*. Ljubljana: Vitrum.
- Robinson, M. (1991), *Family transformation through divorce and remarriage. A systematic approach*. London and New York: Routledge.
- Satir, V. (1995), *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

- Sieder, R. (1998), *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Simonič, B., Poljanec, A. (2008), Ko odnos propade: Posledice ločitve in proces žalovanja. *Socialno delo*, 47, 3–6: 249–257.
- Skygger, R., Cleese, J. (1993), *Družine in kako v njih preživeti*. Ljubljana: Tangram.
- Šugman Bohinc, L. et al., (2007), *Življenjski svet uporabnika: Raziskovanje, ocenjevanje in načrtovanje uporabe virov za doseg zelenih razpletov*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Švab, A. (2001), *Dužina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Tepavčević, Ž. (2005), Razveza zakonske zveze in uspešnost svetovanja zakoncem na CSD Ljubljana -Šiška. *Socialno delo*, 44, 3: 211–222.
- Tomori, M. (1983), *Pot k odraslosti: kaj je in kaj ni motnja v otrokovem duševnem razvoju*. Ljubljana: Cankarjeva Založba
- Tomori, M. (1994), *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.
- Trstenjak, A. (1994), *O družini*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.
- Ule, M. (1993), *Psihologija vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M.(1995), Vsakdanji svet družine, V: *Družine različne - enakopravne*, Renner,T.,et al.: 127–138, Ljubljana: Vitrum.
- Ule, M. et.al. (2000 a), *Socialna ranljivost mladih*. Šentilj: Aristej.
- Ule, M. (2000 b), *Sodobne identitete-V vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, M., Kuhar, M. (2003), *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M. (2004), *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M. (2005), *Psihologija komuniciranja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ule, M. (2008), *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ustava Republike Slovenije (URS), (1999) Ur. l. RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06 – določbe, ki se nanašajo na zakonsko zvezo in družinska razmerja.

Videmšek, P. (2008), Krepitev moči kot temeljno orodje socialnega dela. *Socialno delo*, 47, 3–6: 209–217.

Winnicott, D.W. (2010), *Otrok, družina in svet zunaj*, Ljubljana: UMco. d.d.

Zakon o socialnem varstvu (ZSV-UPB2), Uradni list RS, št. 3/07, 5/08.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (uradno prečiščeno besedilo) (ZZZDR-UPB1) Ur.l. RS, št.69/2004.

Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic (MEKUOP), Uradni list RS, št. 86/99, MP, št.26/99.

Zakon o javnem jamstvenem in preživninskem skladu Republike Slovenije (ZJSRS-UPB2), Ur.l. RS, št. 78/ 2006.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR) – povezava do dokumenta na portalu IUS-Info na dan 11. 1. 2011.

Zakon o splošnem upravnem postopku (ZUP-UPB2) Ur.l. RS, št 24/2006, Ur.l. RS, št. 35/2009.

Zupančič, K. (1999), *Družinsko pravo*. Ljubljana: Uradni list RS.

Zupančič, K. Novak, B. (2008), *Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih s pojasnili*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

INTERNETNI VIRI:

http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/15_zakonske_zveze/01_05546_poroke/01_05546_poroke.asp, dostopno dne, 07. 01. 2011

http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/15_zakonske_zveze/05_05547_razveze/05_05547_razveze.asp, dostopno dne, 07. 01. 2011

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>, dostopno dne, 07. 01. 2011

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?stevilka=2840&urlid=200565>, dostopno dne, 03. 05. 2011

http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/zzzdr_upb.pdf, dostopno dne, 03. 05. 2011

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200678&stevilka=3404>, dostopno dne, 03. 05. 2011

http://www.gov.si/csd/pravne_podlage_za_izvajanje_nalog_CSD.pdf,
dostopno dne, 03. 05. 2011

<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200624&stevilka=970>,
dostopno, dne 03. 05. 2011

8 PRILOGE

Priloga številka 1: Smernice za intervju z osebami z izkušnjo razveze

Priloga številka 2: Smernice za intervju s socialnima delavkama

Priloga številka 3: Intervju

Priloga številka 4: Analiza podatkov :

- a. Analiza podatkov intervjujev - oseb z izkušnjo razveze
- b. Analiza podatkov intervjujev – socialnih delavk na CSD

PRILOGA 1

Smernice za intervju z osebami z izkušnjo razveze

1. Faza: priznanje zloma zakona ali partnerstva
2. Faza: Odločitev za razvezo
3. Faza: Priprava in načrtovanje želenih izidov
4. Faza: Ločitev
5. Faza: Razveza – pravni proces
6. Faza: Družina po razvezi
7. Faza: Novi začetki
8. Faza: Razvoj odnosov med mačeho, očimom, pastorki -
9. Faza: Ozaveščenost
10. Faza: Preoblikovanje odnosov
11. Faza: Akcija
12. Faza: Integracija
13. Faza: Dokončna odločitev za dvojno družino

PRILOGA 2

Smernice za intervju s socialnima delavkama na Centru za socialno delo

1. Namen svetovalnega razgovora ob ločitvi ali razvezi ?
2. Kakšen je način vašega dela ?
3. Katere koncepte in metode uporabljate pri svojem delu?

PRILOGA 3

INTERVJU

Zaradi obsežnosti teksta prilagam samo en intervju. Vsebino ostalih intervjujev pa lahko dobi bralec pri avtorici.

Intervju - Tanja, 40 let

Moj bivši mož se je pred petimi leti odselil od doma. Poročena sva bila petnajst let. Ločitev je bila za mene mučna, otroka sta bila stara takrat 12 in 8 let.

1. faza - priznanje zloma zakona ali partnerstva

Pošteno me je mrcvaril, že med zakonom za svoje orodje pa je uporabljal tudi otroke.

Že v času zakonske zveze sem se ga bala, ker je izvajal nad mano nasilje. Moj bivši mož je znana in vplivna osebnost v slovenskem prostoru, zato je uporabljal zveze in naveze v vseh institucijah.

Če se spomnim nazaj mi je bilo najhuje zaradi otrok. Bila sem tudi na urgenci, sicer pa je ves čas vršil nad mano in otroci psihično nasilje, vendar si nisem upala nikomur povedati, ker mi sigurno ne bi verjeli, saj bi jih on s svojim vplivnim nastopom prepričal o zmoti in me še bolj ponižal.

On je vedno prihajal in odhajal, njemu je bilo dovoljeno vse. Pomembno je bilo le, da je imel oprano in zlikano, sicer je ponorel. Glede na delo, ki ga opravlja, je bil dosti na službeni poti.

Imel je več krajših izvenzakonskih zvez, vendar tega nikoli ni priznal.

Vsi so vedeli, tudi prijatelji in znanci, vendar nihče ni hotel ničesar komentirati, saj se mu ni nihče hotel zameriti. Otroke je vedno kupoval z darili in jih tako pridobival na svojo stran, če se mu je zdelo potrebno.

Sicer so se ga otroci tudi bali, saj so vedeli kako zna bit nasilen, če se stvari ne odvijajo po njegovem scenariju. Mnogokrat sem se v zadnjih letih zakona zalotila ob misli, ali je boljše, ko je doma, ali ko je odsoten.

2. faza - odločitev za razvezo

Ko je prišel neke noči domov iz službene poti, je zjutraj vstal in začel pakirati svoje stvari.

Mislila sem, da se ponovno odpravlja na službeno pot. Mirno sem ga vprašala kam se odpravlja, on pa mi je rekel, najina zgodba je končana. Ne prenašam te več, ob tebi se samo matram, ti me utesnjuješ, me ne razumeš, organsko ob tebi več ne zdržim, na bruhanje mi gre, ko te pogledam, zato se bom odselil. Meni se je v tistem trenutku sesul svet. Bilo me je groza, da ne bom zmogla in kaj naj rečem otrokom. Imela sem občutek, da sem razdrobljena na koščke, da se ne bom uspela sestaviti v celoto.

Imela sem občutek, da nisem naredila dovolj, v mene se je začel naseljevati občutek krivde, da v najini zvezi nisem naredila dovolj, da sem razočarala moža, otroke in še sebe. Bila sem gospodinja in mama vsem, pozabila sem kdo sem jaz. Pozabila sem na svoje potrebe in želje. On in njegovi cilji so bili vedno pred mojimi. Po njegovem odhodu sem bila čustvena razvalina, še posebej zato, ker nisem vedela kaj sploh lahko od njega pričakujem.

3. faza - priprava in načrtovanje zelenih izidov

Rekel mi je, naj otroci ostanejo pri meni, ker on itak nima časa, ker je toliko na poti.

Približno pol leta po njegovem odhodu je bilo razmeroma mirno obdobje, saj se ni dosti ukvarjal ne z mano in ne z otroci. Do otrok je bil prijazen, videl jih je enkrat na mesec, vedno jima je kupil kakšno darilo in nikoli ju ni peljal k sebi domov. Najhuje je bilo, ker sta ga otroka pogrešala, saj do njiju ni bil več nesramen, ciničen in poniževalen. Tako sem postala jaz tarča za napetosti, ki sta jih nosila otroka. V šoli je sin popustil in začel dobivati slabše ocene, čeprav je sicer zelo brihten otrok.

Ko sem bila v šoli na razgovoru z razredničarko mi je povedala, da je pogosto agresiven, zato si je mislila, da se znotraj naše družine nekaj dogaja. No s hčerko v šoli na srečo ni bilo težav.

Nihče razen mojih staršev ni vedel, da ne živimo več skupaj. Otroka o tem nista želela govoriti.

4. faza - ločitev

Potem me je nekega večera bivši poklical in mi povedal, da je prek odvetnika vložil papirje za ločitev. Doživela sem ponovni šok, saj sem vseeno še upala, da se bo mogoče vrnil.

Kmalu po tem, sem bila klicana na Center za socialno delo, v bistvu sva bila tam istočasno.

Bivši je rekel, da z mano ni mogoče več živeti, da nad njim izvajam psihične pritiske, zato se želi ločiti. Bila sem tako šokirana nad njegovimi izjavami, da sploh nisem mogla izreči niti besede, samo na jok mi je šlo. Potem je tista prijazna gospa rekla, naj povem še jaz svojo zgodbo.

Ne vem zakaj, ampak takrat me je postalo tako strah, da bi moj bivši ponorel in postal nasilen, kot se je to dogajalo v preteklosti, da sem uspela izreči samo: »Tudi jaz želim ločitev«. Dogovorili smo se, da otroci ostanejo pri meni, on pa bo plačeval za njih preživnino. Ker sva bila oba zelo jasna pri tem, da otroci ostanejo z mano, je bila tematika glede otrok hitro zaključena.

5. faza- razveza – pravni proces

No potem je sledila še ločitev na sodišču, mislim, da sva tam opravila v petnajstih minutah.

In to je bil uradni konec najine zgodbe. Takrat sem se še zadnjič zjokala pred njim, ker so bila čustva žalosti tako močna, da jih enostavno nisem uspela zadržati, čeprav sem se neskončno trudila, da bi ostala trdna in močna. Skupni prijatelji niso bili presenečeni, ko so izvedeli za ločitev, saj so v glavnem že vsi vedeli za zvezo, ki jo je imel moj bivši že v času najinega zakona. Od takrat, ko se je odselil, pa do uradne ločitve je minilo osem mesecev. Glede delitve premoženja ni bilo večjih težav, ker sva živela v stanovanju, ki sem ga dobila od svojih staršev.

6. faza - družina po razvezi

Sem pa doživela ponovni šok, ko sta prišla domov otroka, ko sta bila z njim pet dni po ločitvi in mi povedala, da bosta dobila bratca. Takrat me je pa res skoraj razneslo.

Starejši sin je bil precej zadržan, hčerka pa je vsa vesela pripovedovala, kako bo fino, ker bo dobila majhnega bratca in to že zelo kmalu. In res, mislim da ni minilo 14 dni in bivši je dobil sina, mati pa je bila njegova precej mlajša sodelavka. No potem je bilo obdobje, ko otroka praktično nič nista bila pri očetu, ker zanju ni imel časa.

Čeprav so bili stiki dogovorjeni, se tega ni držal in je imel vedno izgovore, da je odsoten zaradi službenih obveznosti. Tudi med vikendi nista bila pri njem, če pa že, pa samo za nekaj uric.

Glede nato, da sta bila otroka tako malo pri njem, me v bistvu ni motilo, saj je bila tako manj motena naša življenjska rutina. Velikokrat sem bila besna na njega, ker je bila vsa odgovornost in teža vzgoje na meni, ampak, mi je bilo tako vseeno lažje, kot pa da bi se morala z njim spuščati v dogovarjanja in možne prepire. Kadar sem bila v stiski s časom glede otrok, so mi vedno na pomoč stopili moji starši.

Tudi moja starša sta oba otroka vozila na dodatne dejavnosti, ki sta jih imela poleg šole, če sem bila jaz poslovno zadržana. Ta ritem smo kar hitro osvojili, vsi skupaj, tako otroci, moja starša sta se počutila zelo koristna, jaz pa sem bila mirna, ker sem točno vedela, da se lahko nanju sto procentno zanesem. Tri leta sta imela otroka zelo malo stikov z očetom, zelo ga je pogrešal zlasti sin.

Na srečo se je v šoli ustalil, popravil učni uspeh in se vpisal na gimnazijo.

Potem je prišlo do nekega preloma, ko je šel sam z njima na dopust, brez njegove partnerke in njunega otroka. Otroka sta bila presrečna, ker ju je oče peljal na potovanje v Grčijo.

Ko sta se vrnila sem bila za njiju zadnje kolo. Začela sta me poniževati, da za njiju nič ne naredim in da se želita preseliti k očetu. No takrat mi je bilo dovolj in sem poklicala bivšega kaj se gre.

Ne vem sicer kaj ga je doletelo, ampak takrat se je celo čudežno mirno z menoj pogovarjal in mi povedal, da to ne pride v poštev in da ima težave z novo partnerko, zato še sam ne ve kako bodo tekla stvari naprej. Še danes ne vem, kaj je ta nova partnerka z bivšim naredila, ampak mislim, da ima prava orodja, da ga tako učinkovito obvlada.

7. faza - novi začetki

Tudi otroka sta začela po treh letih hoditi tja, celo paziti morata na mlajšega bratca, ker gospa enostavno pusti otroka mojemu bivšemu in gre, Tudi najina otroka sta presenečena, kako se mora njun očka ukvarjati s tamalim, poleg tega pa sta kar sprejela to novo gospo in pravita da je zelo kul in prijazna. Meni je še danes po petih letih nerazumljivo, kaj je ta nova partnerka z njim naredila, da se je tako spremenil.

8. faza - razvoj odnosov med mačeho, očimom, pastorki

Jaz pa če pogledam nazaj, sem po eni strani vesela, da ne živim več z njim, hudo mi je le zaradi otrok, ker nismo več družina. Ta krivda, da sem premalo naredila me še dostikrat razjeda, pa mogoče to, kaj ima ona česar jaz nimam, da ga je uspela umiriti, ker baje ni več nasilen in nesramen.

To me še zmeraj boli, ker ga imam na trenutke še vedno na nek način rada, čeprav me je zapustil.

Varanja po mojem prepričanju ni mogoče kar tako pozabiti niti oprostiti.

Verjetno bom rabila še nekaj časa, da bom to sprejela, sicer pa jaz trenutno še ne razmišljam o novi partnerski zvezi, čeprav sem začela zahajati v družbo in si dovoliti biti vesela.

Brez pomoči staršev ne bi bila danes v takšni poziciji.

Ves čas so mi stali ob strani, me spodbujali in vedno bili pripravljeni paziti na otroke, če sem varstvo potrebovala. Poleg tega sta oba otroka navezana na moja starša, saj sta že pred ločitvijo zelo sodelovala tudi onadva predvsem pri njunem varstvu.

9. faza -ozaveščenost

Otroka imata redne stike tudi z drugim dedkom in babico, le da njihova povezava ni tako globoka in stiki niso tako pogosti. Otroka sta vključena v vsa družinska srečanja in praznovanja, tudi dedka in babico od njunega pol brata poznata in se z njima dobro razumeta.

10. faza - preoblikovanje odnosov

Je pa verjetno dragoceno, da ni nihče med seboj skregan, poleg tega ne gojimo zamere drug do drugega. Čeprav sem na trenutke strahotno trpela, nisem nikoli pred otroci grdo govorila o bivšem in njegovih starših. Kadar sem imela napade besa in žalosti, sem to podelila s prijatelji pa tudi z mojimi starši.

Čeprav sem spoznala, da tudi starši niso najboljši naslov, ker so preveč vpleteni v skupno zgodbo.

11. in 12. faza - akcija – integracija

Tudi na poslovnem področju sem napredovala, saj sem pustila javno službo, se osamosvojila, finančno okrepila in mi gre dobro. V času zakona nisem imela poguma, saj me je moj bivši ves čas poniževal in govoril, da sem itak totalno nesposobna iti na svoje, pa še premalo strokovno usposobljena.

Pa sem dokazala, da to ni res, ampak če sem odkrita takrat tudi sama sebi nisem verjela, da sem res sposobna popolnoma sama uspešno voditi svoje podjetje.

Tudi krog prijateljev se mi je razširil, oziroma bi lahko rekla kar zamenjal, začela sem se športno udejstvovati in se bolje počutiti v svoji koži.

13 faza - dokončna odločitev za dvojno družino

Počutim se bolj polno, bolj samozavestno, predvsem pa sem začela poslušati sebe, svoje želje in potrebe. Če je potrebno kakršnokoli usklajevanje in dogovarjanje glede otrok, naredita to otroka sama, sicer pa se po potrebi slišiva z bivšim in se dogovoriva o pomembnejših zadevah.

PRILOGA 4

a. Analiza podatkov intervjujev - oseb z izkušnjo razveze

1. Kodiranje izjav

1. FAZA - PRIZNANJE ZLOMA ZAKONA ALI PARTNERSTVA

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
BARBARA		
1 Razpad moje zakonske zveze se je začel že mnogo prej, zelo počasi in tiho ...1B	ZLOM ZVEZE	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
z mojim osebnim nezadovoljstvom, neizpolnjenostjo, neustvarjalnostjo, ki je bila posledica preteklih poslovnih neuspehov. 2B	ZLOM ZVEZE	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
...je moj partner postal ljubosumen ...3B	LJUBOSUMJE	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
Vedela sem, da mi nekaj fali, vendar nisem vedela kaj. 4B	ZLOM ZVEZE	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
V takem stanju sem spoznala R. gibanje, ki me je popolnoma prevzelo 5B	OLAJŠANJE	SOCIALNA MREŽA
Veliko svojega časa sem začela posvečati temu gibanju, ker sem se tam počutila dobro. 6B	OLAJŠANJE	SOCIALNA MREŽA
Sedaj vem, da so bile vzrok mojemu obupnemu stanju potlačene sposobnosti...7B	NEZADOVOLJSTVO	NEZADOVOLJSTVO V ZAKONSKI ZVEZI
Torej sva bila nezadovoljna oba za povrhu pa je bila tu še finančna stiska. 8B	NEZADOVOLJSTVO	NEZADOVOLJSTVO V ZAKONSKI ZVEZI
... je moj partner postal ljubosumen... 9B	LJUBOSUMJE	ODNOS MED PARTNERJEMA
...srečal mlado moldavko v katero se je zaljubil. 10B	NEZVESTOBA	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
Meni so se njegovi nočni izostanki in telefonskimi pogovori zdeli sumljiv...11B	NEZVESTOBA	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
Na to nisem dolgo čakala, prej kot v 1 mesecu sem odkrila kaj se dogaja. 12B	NEZVESTOBA	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
Zame je bil to velik šok. 13B	NEZVESTOBA	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
...vendar zaljubiti se v prostitutko, to mi je bilo absurdno in šokantno. 14B	NEZVESTOBA	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
... ugotovila sem, da po 15 letih skupnega življenja partnerja sploh ne poznam. 15B	NEZVESTOBA	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
Najbolj grozen občutek je, ko ugotoviš, da si spal 15 let s popolnim tujcem. 16B	NEZVESTOBA	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
Pred mojimi očmi se mi je odvil film....« 17B	NEZVESTOBA	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
18. Po prvem šoku sem se vprašala, kaj pa sedaj, kako naprej....18B	ŠOK	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE

... to zaupanje je bilo porušeno in natančno sem vedela, da ga ni mogoče več zgraditi. 19B	IZGUBA ZAUPANJA	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
Po 15 letih skupnega življenja je zaupanje odplavalo. 20B	IZGUBA ZAUPANJA	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
DARJA		
Do zloma zveze med možem in menoj je prišlo po petnajstih letih povezanosti in štirih letih zakona. 1D	ZLOM ZVEZE	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
...iz moje strani temeljila bolj na prijateljstvu kot partnerstvu. 2D	PRIJATELJSTVO	ODNOS MED PARTNERJEMA
Propadla je brez kakega posebnega vzroka, med nama je bilo v tistem času premalo intimnosti in komunikacije. 3D	PREMALO KOMUNIKACIJA	RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE
... pričakovala sem, da se bo, ker ima spet čas, posvetil meni in otroku. 4D	PRIČAKOVANJA	PRIČAKOVANJA V ZAKONSKI ZVEZI
To se ni zgodilo in prevzeli so me dvomi (ne prvič), ali ima sploh smisel vztrajati v zvezi. 5D	PRIČAKOVANJA	PRIČAKOVANJA V ZAKONSKI ZVEZI
Odločitev za ločitev je bila moja; enostranska in na nek način prehitra. 6D	ODLOČITEV ZA LOČITEV	RAZMIŠLJANJE O RAZVEZI
Že leta me je preganjalo, da najino partnerstvo nima take vsebine, kot bi jo po moje morale imeti... 7D	NEZADOVOLJSTVO	NEZADOVOLJSTVO V ZAKONSKI Z.
Hotela bi več pogovorov, več čustvene intimnosti, več skupnih interesov... 8D	PRIČAKOVANJA	PRIČAKOVANJA V ZAKONSKI ZVEZI
V trenutku odločitve, da nočem več nadaljevati, sem razmišljala predvsem o svojih nezadovoljstvih. 9D	NEZADOVOLJSTVO	RAZMIŠLJANJE O RAZVEZI
Veliko več sem pričakovala od moža kot od sebe ... 10D	PRIČAKOVANJA	PRIČAKOVANJA V ZAKONSKI ZVEZI
Bila sem jezna, užaljena, počutila sem se izpraznjeno in kot ženska ob vso vrednost. 11D	NIZKA SAMOPODOBA	RAZMIŠLJANJE O RAZVEZI
Moža sem že mesece opozarjala, da izgubljam vero v najino zvezo. 12D	IZGUBA VERE	ODNOS MED PARTNERJEMA
Pozneje je prihajal domov, včasih je smrdel po alkoholu. 13D	ALKOHOL	RAZOČARANJE NAD PARTNERJEM
Ko sem zahtevala, naj ne pije in prihaja prej, se je skušal izmakniti z malimi lažmi 14D	ALKOHOL	RAZOČARANJE NAD PARTNERJEM
S hčerko se skoraj ni ukvarjal, razen kadar jo je kregal. 15D	OČE SE NE UKVARJA Z OTROCI	ODNOS STARŠA Z OTROCI
Mislila sem, da bo odreagirala prizadeto in dejavno, če bom povedala, da želim razhod. 16D	REAKCIJA MOŽA	REAKCIJA PARTNERJANA RAZVEZO
Pa ni, obnašal se je, kot da se ni nič zgodilo, še naprej je bil pasiven in odmaknjen. 17D	REAKCIJA MOŽA	REAKCIJA PARTNERJA NA RAZVEZO

Zato sem sklenila, da tokrat zares razdrem zvezo. 18D	ODLOČITEV ZA RATVEZO	RAZMIŠLJANJE O RAZVEZI
Veliko sem pretehtavala, kaj to pomeni. 19D	TEHTANJE ODLOČITVE	RAZMIŠLJANJE O RAZVEZI
Posebno do hčerke sem čutila veliko odgovornost. 20D	ODGOVORNOST DO OTROK	RAZMIŠLJANJE O RAZVEZI
...prišla do spoznanja, da bi se odrekla sebi in svojim vrednotam, če bi samo zaradi navajenosti ... 21D	DOKONČNA ODLOČITEV	RAZMIŠLJANJE O RAZVEZI
TANJA		
Pošteno me je mrcvaril, že med 15 letnim zakonom, za svoje orodje pa je uporabljal tudi otroke. 1T	NASILJE	ODNOS MED PARTNERJEMA
Že v času zakonske zveze sem se ga bala, ker je izvajal nad mano nasilje. 2T	NASILJE	ODNOS MED PARTNERJEMA
... je znana in vplivna osebnost v slovenskem prostoru, zato je uporabljal zveze in naveze... 3T	PRERAČUNLJIV ODNOS	ODNOS MED PARTNERJEMA
. Če se spomnim nazaj mi je bilo najhuje zaradi otrok.	STISKA ZARADI OTROK	RAZMIŠLJANJE O RAZVEZI
Bila sem tudi na urgenci, sicer pa je ves čas vršil nad mano in otroci psihično nasilje... 4T	NASILJE 5T	ODNOS MED PARTNERJEMA
On je vedno prihajal in odhajal, njemu je bilo dovoljeno vse. 6T	PRERAČUNLJIV ODNOS	NEZADOVOLJSTVO V ZAKONSKI Z.
Pomembno je bilo le, da je imel oprano in zlikano, sicer je ponorel. 7T	NASILJE	ODNOS MED PARTNERJEMA
... je bil dosti na službeni poti. 8T	SLUŽBENE POTI	NEZADOVOLJSTVO V ZAKONSKI Z.
Imel je več krajših izvenzakonskih zvez, vendar tega nikoli ni priznal. 9T	NEZVESTOBA	NEZADOVOLJSTVO V ZAKONSKI Z.
Razmišljala sem že, da bi ga pustila, ampak nisem imela poguma... 10T	RAZMIŠLJANJE O RAZVEZI	RAZMIŠLJANJE O RAZVEZI
Vsi so vedeli, tudi prijatelji in znanci, vendar nihče ni hotel ničesar komentirati... 11T	NASILJE	ODNOS MED PARTNERJEMA
Otroke je vedno kupoval z darili in jih tako pridobival na svojo stran.. 12T	MANIPULACIJA OTROK	ODNOS STARŠA Z OTROCI
Z otrokoma se ni ukvarjal, ker je imel toliko obveznosti za službo. 13T	OČE SE NE UKVARJA Z OTROCI	ODNOS STARŠA Z OTROCI
Veliko je bil odsoten tudi med vikendi in ponoči... 14T	ODSOTNOST PARTNERJA	NEZADOVOLJSTVO V ZAKONSKI Z.
Sicer so se ga otroci tudi bali, saj so vedeli kako zna bit nasilen, če se stvari ne odvijajo... 15T	NASILJE	ODNOS STARŠA Z OTROCI
Mnogokrat sem se v zadnjih letih zakona zalotila ob misli, ali je boljše, ko je doma, ali ko je odsoten. 16T	NASILJE	ODNOS MED PARTNERJEMA

2. FAZA - ODLOČITEV ZA RAZVEZO

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
BARBARA		
...natanko sem se zavedala, da po vsem tem sama ne bi bila sposobna nikoli več zaupati svojemu partnerju in če bi v taki zvezi vztrajala, bi z ljubosumjem slej ko prej uničila sebe in partnerja 1B	NEZAUPANJE V PARTNERJA	ODLOČITEV ZA RAZVEZO
Vlogo za ločitev sem vložila sama, pri spravnem poskusu na CSD sem čustveno popustila in ločitev odložila za 6 mesecev. 2B	ODLOČITEV ZA RAZVEZO	ODLOČITEV ZA RAZVEZO
Stiki očeta z otroki so bili več ali manj normalni razen v začetku, ko so bila čustva premočna in sem partnerja dobesedno vrgla iz hiše. 3B	STIKI	STIKI Z ODOSTNIM STARŠEM
Od takrat dalje je bil nekaj časa pri svoji hčeri iz prvega zakona 4B	PARTNER SE ODSELI	PARTNER ODIDE
Kasneje pa si je našel podnajemniško garsonjero. 5B	PARTNER SE ODSELI	PARTNER ODIDE
Otrokom o nastali situaciji ni bilo potrebno pripovedovati, ker so bili dogodki tako burni, da jim je bilo vse jasno. 6B	KAKO POVEDATI OTROKOM	SEZNANITEV OTROK Z ODLOČITVIJO O RAZVEZI
Stiki z otroci so bili svobodni, brez nekih omejitev, 7B	STIKI	STIKI Z ODSOTNIM STARŠEM
...s sorodniki pa situacije nisem obravnavala. 8B	STIKI SORODNIKI	SOCIALNA MREŽA
DARJA		
Nase nisem gledala kot na poročeno žensko. 1D	ODLOČITEV ZA RAZVEZO	ODLOČITEV ZA RAZVEZO
Zato nisem premišljala o razvezi, ampak o razhodu. 2D	PARTNER SE ODSELI	PARTNER ODIDE
Napetosti so bile večje, če sva bila skupaj, zato sem po prvih večjih prepirih, ki so mi povzročali stisko in nezaupanje, prosila moža, naj se odseli 3D	PARTNER SE ODSELI	PARTNER ODIDE
Naša družinica je živela v mojem primarnem domu, zato se nisem imela kam umakniti. 4D	PARTNER SE ODSELI	PARTNER ODIDE
Odselil se je k svojim staršem. 5D	PARTNER SE ODSELI	PARTNER ODIDE
Prvi veliki korak razhoda je razbil led med nama 6D	DOŽIVLJANJE LOČITVE	DOŽIVLJANJE LOČITVE
Skupaj sva jokala in se spraševala, kako sva pristala, kjer sva 7D	DOŽIVLJANJE LOČITVE	DOŽIVLJANJE LOČITVE
Mene je postajalo strah. 8D	STRAH IN NEGOTOVOST	NEGOTOVA PRIHODNOST
Razveze mi ni bilo mar 9D	DOŽIVLJANJE LOČITVE	DOŽIVLJANJE LOČITVE
Razhod je bil zaenkrat vse, kar sem hotela 10D	ŽELJA PO RAZHODU	DOŽIVLJANJE LOČITVE

Hčer si bo svoje odnose izbirala sama. 11D	STIKI	STIKI Z ODSOTNIM STARŠEM
To je zajemalo tudi odnose z mojo taščo, ki je nisem marala	ODNOSI S SORODNIKI	SOCIALNA MREŽA
Ostalo se bova z možem dogovorila sproti. 13D	STIKI	STIKI Z ODSOTNIM STARŠEM
TANJA		
Ko je prišel neke noči domov iz službene poti, je zjutraj vstal in začel pakirati svoje stvari 1T	PARTNER SE ODSELI	PARTNER ODIDE
Mirno sem ga vprašala kam se odpravlja, on pa mi je rekel, najina zgodba je končana. 2T	PARTNER SE ODSELI	PARTNER ODIDE
Ne prenašam te več, ob tebi se samo matram 3T	VZROKI ZA ODHOD	ODLOČITEV ZA RAZVEZO
Ti me utesnjuješ, me ne razumeš, organsko ob tebi več ne zdržim, na bruhanje mi gre, ko te pogledam, zato se bom odselil 4T	VZROKI ZA ODHOD	ODLOČITEV ZA RAZVEZO
Meni se je v tistem trenutku sesul svet. 5T	ŠOK	REAKCIJA PARTNERJA
Bilo me je groza, da ne bom zmogla in kaj naj rečem otrokom 6T	OBCUTEK NEMOČI	REAKCIJA PARTNERJA
Imela sem občutek, da sem razdrobljena na koščke, da se ne bom uspela sestaviti v celoto. 7T	OBCUTEK NEMOČI	REAKCIJA PARTNERJA
Imela sem občutek, da nisem naredila dovolj, v mene se je začel naseljevati občutek krivde, da v najini zvezi nisem naredila dovolj, da sem razočarala moža, otroke in še sebe. 8T	OBCUTEK KRIVDE	REAKCIJA PARTNERJA
Bila sem gospodinja in mama vsem, pozabila sem kdo sem jaz 9T	OBCUTEK NEMOČI	REAKCIJA PARTNERJA
Pozabila sem na svoje potrebe in želje. 10T	OBCUTEK NEMOČI	REAKCIJA PARTNERJA
Po njegovem odhodu sem bila čustvena razvalina 11T	OBCUTEK NEMOČI	REAKCIJA PARTNERJA
...nisem vedela kaj sploh lahko od njega pričakujem 12T	STRAH IN NEGOTOVOST	NEGOTOVA PRIHODNOST

3. FAZA - PRIPRAVA IN NAČRTOVANJE ŽELJENIH IZIDOV

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
BARBARA		
Najtežja naloga je bila zmanjšati navezanost na partnerja. 1B	NAVEZANOST NA PARTNERJA	NAVEZANOST
čutila fizično bolečino, ki je trajala več kot 1 leto. 2B	NAVEZANOST NA PARTNERJA	NAVEZANOST
Stiki med otroci in mano so bili normalni, skoraj taki kot v času zakonske zveze 3B	STIKI Z	STIKI Z ODSOTNIM STARŠEM
Otroci se o ločitvi niso želeli pogovarjati.	MOLČEČNOST	REAKCIJA OTROK

4B	OTROK	
Prijatelji in znanci so vedeli za razmere, zato jih ločitev ni presenetila 5B	ODNOSI S PEIJATELJI IN ZNANCI	SOCIALNA MREŽA
DARJA		
Žalovanje. 1D	ŽALOST	REAKCIJA PARTNERJA
Odločala sem po svoje, mož se je prilagajal.		
Nisem razumela moža, ki se je brez skupnega doma počutil oropanega možnosti za kakršnokoli delovanje za družino. 2D	VLOGA STARŠA	STARŠEVSTVO MED RAZVEZO
Zame ni bilo situacije, ki bi me razrešila materinstva in enako sem si predstavljala očetovstvo. 3D	VLOGA STARŠA	STARŠEVSTVO MED RAZVEZO
....mož ne razume svoje vloge. 4D	VLOGA STARŠA	STARŠEVSTVO MED RAZVEZO
...on si je predstavljal mater kot tisto, ki mora ostati z otrokom. 5D	VLOGA STARŠA	STARŠEVSTVO MED RAZVEZO
Dogovorila sva se, da lahko k hčerki prihaja kadarkoli....6D	STIKI	STIKI Z ODSOTNIM STARŠEM
Hčerki se je ustrašila, kam očka gre, ker je odnašal obleke. 7D	REAKCIJA OTROKA	REAKCIJA OTROKA
...pojasnila, da bo živel pri babici, da pa bo prihajal k njej, kadar bo hotela in tudi ona bo šla k njemu kadar bo hotela. 8D	OTROK JE SEZNANJEN Z NASTALO SITUACIJO	RAZLOŽITI OTROKU NASTALO SITUACIJO
To jo je nekoliko pomirilo. 9D	REAKCIJA OTROKA	RAZLOŽITI OTROKU NASTALO SITUACIJO
Ob njeni prizadetosti sem spoznala, da vse dojema 10D	REAKCIJA OTROKA	RAZLOŽITI OTROK NASTALO SITUACIJO
Odločila sem se, da bom do nje kolikor se da poštena. 11D	BITI ODKRIT DO OTROKA	RAZLOŽITI OTROK NASTALO SITUACIJO
Mami sem na začetku zaupala svojo jezo in razočaranje 2D	KOMUNIKACIJA S RAZŠIRENO DRUŽINO	SOCIALNA MREŽA
Podobno je bilo s prijatelji 13D 1	KOMUNIKACIJA S PRIJATELJI	SOCIALNA MREŽA
kmalu pa sem spoznala, da mi to nič ne pomaga, zato sem raje nosila probleme sama. 14D	KOMUNIKACIJA Z RAZŠIRJENO DRUŽINO	SOCIALNA MREŽA
Mož je bil edini, s katerim sem se lahko pogovarjala – v mirnejših obdobjih. 15 D	ODNOS S PARTNERJEM	ODNOS S PARTNERJEM
TANJA		
...pol leta po njegovem odhodu je bilo razmeroma mirno obdobje, saj se ni dosti ukvarjal ne z mano in ne z otroci 1T	ODNOS S PARTNERJEM	ODNOS S PARTNERJEM
...otroci ostanejo pri meni, ker on itak nima časa, ker je toliko na poti. 2T	KJE BODO OTROCI	DODELITEV OTROK
Do otrok je bil prijazen, videl jih je enkrat na mesec...3T	ODNOS ODSOTNEGA STARŠA Z OTROCI	ODNOS ODSOTNEGA STARŠA
vedno jima je kupil kakšno darilo in nikoli ju ni peljal k sebi domov. 4T	ODNOS ODSOTNEGA STARŠA Z OTROCI	ODNOS ODSOTNEGA STARŠA
Najhuje je bilo, ker sta ga otroka pogrešala...5T	OTROCI POGREŠAJO ODSOTNEGA STARŠA	REAKCIJA OTROK
...postala sem tarča za napetosti, ki sta	PROJEKCIJE	REAKCIJA OTROK

jih nosila otroka 6T	NAPETOSTI	
V šoli je sin popustil in začel dobivati slabše ocene... 7T	POSLABŠANJE UČNEGA USPEHA	REAKCIJA OTROK
...razredničarko je povedala, da je pogosto agresiven, zato si je mislila, da se znotraj naše družine nekaj dogaja. 8T	TEŽAVE V ŠOLI - AGRESIVNE REAKCIJE	REAKCIJA OTROK
Nihče razen mojih staršev ni vedel, da ne živimo več skupaj 9T	KOMUNIKACIJA Z RAZŠIRJENO DRUŽINO	SOCIALNA MREŽA
Otroka o tem nista želela govoriti. 10T	MOČEČNOST OTROK	REAKCIJA OTROK

4. FAZA - LOČITEV

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
BARBARA		
Stanovali smo v istem bloku, samo v različnih stanovanjih. 1B	STANOVANJSKE RAZMERE	UREDITEV RAZMER
Iz premoženja, ki je ostalo, sva kupila majhno lastniško stanovanje, tam je živel on. 2B	DELITEV PREMOŽENJA	UREDITEV RAZMER
Jaz pa sem si najela stanovanje v pritličju. 3B	STANOVANJSKE RAZMERE	UREDITEV RAZMER
....tako da stiki med nami niso bili prekinjeni. 4B	STIKI IN ODNOSI	DRUŽINSKI PROCESI
Ker pa je bilo moje čustveno stanje še precej labilno, sem se želela čim bolj zaščititi (izolirati, čustveno) 5B	ČUSTVENO STANJE	REAKCIJA PARTNERJA
Na ceneret sva šla zgolj formalno, saj sva že prej dorekla vse glede stikov in alimentov. 13B	DOGAJANJE NA CSD	CSD
DARJA		
Do ločitve ni prišlo tako hitro, kot sem si predstavljala.. 1D	LOČITEV	ODLOČITEV ZA RAZVEZO
Skoraj eno leto je trajalo, preden sva se res razšla. 2D	LOČITEV	ODLOČITEV ZA RAZVEZO
Še dvakrat sva se združila in spet razšla. 3D	PROCESI MED RAZVEZO	DRUŽINSKI PROCESI
Navezanost je oba presenetila 4D	NAVEZANOST	NAVEZANOST
Oddahnila sva si vsakokrat, ko sva se sešla. 5D	NAVEZANOST	NAVEZANOST
Hkrati pa je bilo vsako srečanje povod za nove prepire in napetosti. 6D	ODNOSI MED RAZVEZO	DRUŽINSKI PROCESI
Naučila sva se, da se ne smeva več dotikati in da morava vzdrževati večjo čustveno distanco... 7D	ODNOS MED RAZVEZO	DRUŽINSKI PROCESI
Pri meni se je sprožila separacijska kriza in poiskala sem pomoč psihologa 8D	SEPARACIJSKA KRIZA	REAKCIJA PARTNERJA
Mož je pil in včasih prihajal pijan k meni 9D domov	ALKOHOL	REAKCIJA PARTNERJA
Skrbelo me je, da se bo zapil. 10D	ALKOHOL	REAKCIJA PARTNERJA
Jokal je in zmerjal 11D	ŽALOST ,BES	REAKCIJA PARTNERJA
Spoznala sem, da razhod ne pomeni, da je tudi ljubezni konec 12D	SPOZNANJE	ODNOS Z BIVŠIM PARTNERJEM

Spodbujala sem oba, naj se družita, pokličeta... 13D	SPODBUJANJE	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Pokazalo se je, da sem precej nesamostojna, kar je upočasnilo ločitev 14D	NESAMOSTOJNOST	NAVEZANOST
Bila sem nezaposlena, materialno popolnoma odvisna, osebnostno nezrela... 15D	ODVISNOST OD PARTNERJA	SOCIALNO EKONOMSKI STATUS
Trajalo je tri leta, preden sem se postavila na noge, 16D	ODVISNOST OD PARTNERJA	SOCIALNO EKONOMSKI STATUS
Mož mi je dajal del svoje plače, kot alimente za hčer. 17D	ODGOVORNOST STARŠA	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
ko si je našel novo partnerko, je hodila hči na počitnice z njim, njima. 18D	ZAKONEC VZPOSTAVI NOVO ZVEZO	NOVO PARTNERSTVO
okolici ni bilo treba kaj dosti razlagati o razhodu z možem 19D	KOMUNIKACIJA ZNOTRAJ SOC. MREŽE	SOCIALNA MREŽA
...mož je bolj trpel zaradi sramu in ponižanja, ker zveza ni uspela. 20D	PONIŽANJE IN SRAM	REAKCIJA PARTNERJA
Obema je dobro delo, da lahko ljudem poveva, da se še vedno razumeva. 21D	ODNOS S PARTNERJEM	DRUŽINSKI PROCESI
TANJA		
...nekega večera me je poklical in mi povedal, da je prek odvetnika vložil papirje za ločitev. 1T	LOČITEV	ODLOČITEV ZA RAZVEO
Doživela sem ponovni šok.. 2T	ŠOK	REAKCIJA PARTNERJA
...saj sem vseeno še upala, da se bo mogoče vrnil. 3T	UPANJE	ODNOS Z BIVŠIM PARTNERJEM
Kmalu po tem, sem bila klicana na Center za socialno delo, v bistvu sva bila tam istočasno 4T	DOGAJANJE NA CSD	CSD
...rekel, da z mano ni mogoče več živeti, da nad njim izvajam psihične pritiske, zato se želi ločiti. 5T	VZROK ZA RAZVEZO CSD	CSD
Bila sem tako šokirana nad njegovimi izjavami, da sploh nisem mogla izreči niti besede, samo na jok mi je šlo. 6T	DOGAJANJE NA CSD	CSD
...takrat me je postalo tako strah, da bi ponorel in postal nasilen, kot se je to dogajalo v preteklosti, da sem uspela izreči samo: » Tudi jaz želim ločitev«. 5T	DOGAJANJE NA CSD	CSD
Dogovorili smo se, da otroci ostanejo pri meni, on pa bo plačeval za njih preživnino 6T	DOGAJANJE NA CSD	CSD
Ker sva bila oba zelo jasna pri tem, da otroci ostanejo z mano, je bila tematika glede otrok hitro zaključena. 7T	DOGAJANJE NA CSD	CSD

5. FAZA - RAZVEZA - PRAVNI PROCES

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
BARBARA		
Pravni proces je bil zelo hiter 1B	SODNI POSTOPEK	PRAVNI PROCES
...naju so oba na sodišču premagala čustva, takrat je bilo dokončno. 2B	SODNI POSTOPEK	PRAVNI PROCES
Čutila sem, da moram zamenjati priimek...3B	ZAMENJAVA PRIIMKA	REAKCIJA PARTNERJA
medosebni odnosi so bili enaki kot pred uradno ločitvijo....4B	ODNOS PO RAZVEZI	ODNOS PO RAZVEZI
Partner je upošteval vse moje zahteve brez pripomb in jim sledil...5B	UPOŠTEVANJE ZAHTEV	ODNOS PO RAZVEZI
DARJA		
Možu je bilo izredno težko pristati na sodni postopek. 6B	SODNI POSTOPEK	PRAVNI PROCES
Sodelovala sva, si bila v oporo, res pa je bilo do neke mere boleče in žalostno. 7B	SODNI POSTOPEK	PRAVNI PROCES
Večji del čustvene investicije sva umaknila 8B	SODNI POSTOPEK	PRAVNI PROCES
Premoženja sva imela zelo malo in sva ga brez težav razdelila že, ko je mož odšel od doma. 9B	DELITEV PREMOŽENJA	UREDITEV RAZMER
Tako nisva bila obremenjena z materialnim delom ob razvezi. 10B	DELITEV PREMOŽENJA	UREDITEV RAZMER
Pravni del razveze sva prepustila moževemu odvetniku, ki je njegov prijatelj in najin znanec 11B	SODNI POSTOPEK	PRAVNI PROCES
Bil nama je v veliko oporo, razumevajoč in počutila sem se varno skozi ves postopek,... 12B	SODNI POSTOPEK	PRAVNI PROCES
...ki je bil dosti težji, kot sem si mislila, da bo...13B	SODNI POSTOPEK	PRAVNI PROCES
Mož mi je dajal redno del svoje plače... 14B	ODGOVORNOST SOSTAREVSTVA	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Drugi, tudi domači in sodelavci pa niso imeli posebnega posluha za ta del najine zgodbe 15B	REAKCIJA SOCIALNE MREŽE	SOCIALNA MREŽA
V največjo oporo sva bila spet drug drugemu. 16B	ODNOS MED PARTNERJEMA	ODNOS PO RAZVEZI
TANJA		
...ločitev na sodišču, mislim, da sva tam opravila v petnajstih minutah... 1T	SODNI POSTOPEK	PRAVNI PROCES
Takrat sem se še zadnjič z jokala pred njim, ker so bila čustva žalosti tako močna, da jih enostavno nisem uspela zadržati, čeprav sem se neskončno trudila, da bi ostala trdna in močna. 2T	SODNI POSTOPEK	PRAVNI PROCES
Skupni prijatelji niso bili presenečeni, ko so izvedeli za ločitev...3T	REAKCIJA SOCIALNE MREŽE	SOCIALNA MREŽA
...v glavnem že vsi vedeli za zvezo, ki jo je imel moj bivši že v času najinega	REAKCIJA SOCIALNE MREŽE	SOCIALNA MREŽA

zakona. 4T		
...ko se je odselil, pa do uradne ločitve je minilo osem mesecev5T ...	SODNI POSTOPEK	PRAVNI PROCES
Glede delitve premoženja ni bilo večjih težav, ker sva živela v stanovanju, ki sem ga dobila od svojih staršev. 6T	DELITEV PREMOŽENJA	UREDITEV RAZMER

6. FAZA - DRUŽINA PO RAZVEZI

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
BARBARA		
...novega partnerja nikoli nisem predstavila svojim otrokom, ker ga nisem jemala kot za stalnega partnerja ampak bolj kot celitelja čustvenih ran. 1B	NOVA ZVEZA	NOVO PARTNERSTVO
V tem času sem živela sama brez otrok. 2B	SOSTARŠEVSTVO PO RAZVEZI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Otroka sta se odločila, da se preselita k očetu, jaz pa sem se zaradi svojega notranjega miru in čustvene rehabilitacije morala odseliti. 3B	SOSTARŠEVANJE PO RAZVEZI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Bivši partner je želel najino vezo obnoviti, jaz pa razumsko tega nisem hotela...4B	ODNOS PO RAZVEZI	ODNOS Z BIVŠIM PARTNERJEM PO RAZVEZI
....vendar so bila čustva še zelo močna, prav tako navezanost. 5B	ČUSTVA	REAKCIJA PARTNERJA
Obvladovanje same sebe na teh področjih, da ne bi podlegla, mi je jemalo ogromno moči... 6B	OBVLADOVANJE SAMEGA SEBE	REAKCIJA PARTNERJA
....zato je prišla selitev kot odrešitev. 7B	ODREŠITEV	REAKCIJA PARTNERJA
DARJA		
Stike sva ohranila na začetku in jih še zdaj. 1D	ODNOS PO RAZVEZI	ODNOS Z BIVŠIM PARTNERJEM PO RAZVEZI
Z leti so izgubljali burnost in prepiri so se nehali. 2D	ODNOS PO RAZVEZI	ODNOS Z BIVŠIM PARTNERJEM PO RAZVEZI
... nisva imela nobenih težav z odnosom kot starša. 3D	SOSTARŠEVSTVO PO RAZVEZI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Mož je spoštoval moje materinske napore...4D	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
....kmalu na začetku dala vedeti, da je polno odgovoren za hčer, kadar jo jemlje s seboj in sem se morala v skladu s tem naučiti zaupati mu. 5D	ODGOVORNOST STARŠEVSTVA	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Prepričanje, da se otroci nikoli ne morejo razvezati od staršev, sem imela od samega začetka 6D	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Trdno sem ga zagovarjala pred vsemi, tudi pred možem in hčerjo 7D	POMEMBNOST SOSTARŠEVANJA	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Opogumljala sem moža in hčer, naj se več obračata drug na	OPOGUMLJANJE	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI

drugega...8D		
Čeprav sta imela mož in hči redne stike, sta si vendar ostala tuja. 9D	ODNOS Z ODSOTNIM STARŠEM	STARŠEVSTVO PORAZVEZI
Mož je vzpostavil prvo novo zvezo dve leti po razhodu. 10D	NOVA ZVEZA	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO
Popolnoma sem ga podpirala pri tem. 11D	NOVA ZVEZA	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO
Novi odnosi so vzpostavljali novo ravnovesje...12D	NOVA ZVEZA	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO
Moževe čustvene rane so se lažje zapirale, hčerka je sprejela »očitove prijateljice« za nekaj samoumevnega, zaupala je, da jo bo vzel očka vedno s seboj. 13 D	ZAUPANJE	FLEKSIBILNI ODNOSI
Ko je bila še manjša, sva se pogovarjali o »novih očitih« in »novih mamicah«. 14D	POGOVOR	FLEKSIBILNI ODNOSI
Vsak zase sva prvič v življenju skusila, kaj pomeni živeti sam, odgovoren za svoje potrebe in izdatke. 15D	ŽIVETI SAM	ENOSTARŠEVSKO GOSPODINSTVO
Čeprav je bilo težko, sva oba odkrila samoto kot novo kvaliteto življenja. 16D	ŽIVETI SAM	ENOSTARŠEVSKO GOSPODINSTVO
TANJA		
ponovni šok, ko sta prišla domov otroka, ko sta bila z njim pet dni po ločitvi in mi povedala, da bosta dobila bratca. 1T	PONOVNI ŠOK	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO
Takrat me je pa res skoraj razneslo 2T	ČUSTVA	BIVŠI PARTNERPAR USTVARI NOVO DRUŽINO
...sin je bil precej zadržan, hčerka pa je vsa vesela pripovedovala, kako bo fino, ker bo dobila majhnega bratca in to že zelo kmalu. 3T	NOV ČLAN	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO
ni minilo 14 dni in bivši je dobil sina, mati pa je bila njegova precej mlajša sodelavka. 4T	NOV ČLAN	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO
...obdobje, ko otroka praktično nič nista bila5T pri očetu, ker zanju ni imel časa.	ODNOS ODSOTNEGA STARŠA DO OTROK PO RAZVEZI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Čeprav so bili stiki dogovorjeni, se tega ni držal in je imel vedno izgovore, da je odsoten zaradi službenih obveznosti 6T	STIKI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Tudi med vikendi nista bila pri njem, če pa že, pa samo za nekaj uric. 7T	STIKI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
...da sta bila otroka tako malo pri njem, me v bistvu ni motilo, saj je bila tako manj motena naša življenjska rutina. 8T	STIKI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Velikokrat sem bila besna na njega, ker je bila vsa odgovornost in teža	ODGOVORNOST SOSTARŠEVSTA	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI

vzgoje na meni. 9T		
Kadar sem bila v stiski s časom glede otrok, so mi vedno na pomoč stopili moji starši. 10T	POMOČ DEDKOV IN BABIC	PRIMARNA SOCIALNA MREŽA
moja starša sta oba otroka vozila na dodatne dejavnosti, ki sta jih imela poleg šole. 11T	POMOČ DEDKOV IN BABIC	PRIMARNA SOCIALNA MREŽA
Ta ritem smo kar hitro osvojili, vsi skupaj. 12T	NOVI RITMI	ASIMILACIJA
moja starša sta se počutila zelo koristna, jaz pa sem bila mirna, ker sem točno vedela, da se lahko nanju sto procentno zanesem. 13T	POMOČ DEDKOV IN BABIC	PRIMARNA SOCIALNA MREŽA
Tri leta sta imela otroka zelo malo stikov z očetom, zelo ga je pogrešal zlasti sin. 14T	STIKI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Na srečo se je v šoli ustalil, popravil učni uspeh in se vpisal na gimnazijo. 15T	UČNI USPEH	REAKCIJA OTROK
...prišlo do nekega preloma, ko je šel sam z njima na dopust, brez njegove partnerke in njunega otroka. 16T	STIKI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Otroka sta bila presrečna, ker ju je oče peljal na potovanje... 17T	STIKI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Ko sta se vrnila sem bila za njiju zadnje kolo. 18T	PREOBRAT	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Začela sta me poniževati, da za njiju nič ne naredim in da se želita preseliti k očetu. 19T	PREOBRAT	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
...takrat mi je bilo dovolj in sem poklicala bivšega... 20T	DOGOVARJANJE	ODNOS Z BIVŠIM PARTNERJEM
...čudežno mirno se je z menoj pogovarjal... 21T	DOGOVARJANJE	ODNOS Z BIVŠIM PARTNERJEM
...povedal, da to ne pride v poštev, da ima težave z novo partnerko, zato še sam ne ve kako bodo tekli stvari naprej. 22T	DOGOVARJANJE	ODNOS Z BIVŠIM PARTNERJEM
....mislim, da ima nova partnerka prava orodja, da ga tako učinkovito obvlada. 23T	NOVA ZVEZA	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO

7. FAZA - NOVI ZAČETKI

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
BARBARA		
Do te faze pri meni ni prišlo. 1B	NOVI ZAČETKI	NOVI ZAČETKI
...do sedaj nisem imela neke resne partnerske zveze. 2B	NOVI ZAČETKI	NOVI ZAČETKI
Trenutno se posvečam svoji ekonomski neodvisnosti. 3B	EKONOMSKA NEODVISNOST	SOCIALNO EKONOMSKI STATUS
...problemom pri odraščanju svojih sinov. 4B	SOSTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO

		RAZVEZI
Otroka ločitve nista dobro prenesla, še posebej mlajši sin. 5B	SOSTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
...oba z bivšim možem mu želiva pomagati in sodelujeta 6B	SOTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
...da bi se rešil sveta opojnih substanc. 7B	SOSTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
DARJA		
Očetove nove partnerke je hči gledala kot nekaj normalnega. 1D	NOVA ZVEZA	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO
Vsako je gledala po svoje, v skladu s svojimi takratnimi leti. 2D	NOVA ZVEZA	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO
Večinoma so jo tudi vključevale v svoje življenje. 3D	NOVA ZVEZA	BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO
Z možem sva se kot starša zelo povezala 4D	SOSTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Posebno v hčerini puberteti sem spoznavala, kako dragocen je otrokov oče in kako nezadostna je mati sama. 5D	SOSTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
... z njim sem delila svoje boljše poznavanje hčerke, on pa mi je prišel na pomoč v večjih starševskih krizah. 6D	SOSTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Zase sem upala prav tako najti partnerja, s katerim bi ustvarila novo družino. 7D	ŽELJA PO NOvem PARTNERSTVU	NOVI ZAČETKI
Problem se je pokazal v moževi drugi zvezi po meni, ko je njegova mlada partnerka zahtevala, da popolnoma izbriše svojo preteklost, vključno z otrokom...8D	NOVA PARTNERKA - OTROCI	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Tega nisem dopustila, mož je kmalu povzel moj odnos do problema in se zavzel za hčer, vendar je trajalo dve leti 9D	SOSTARŠEVSTVO	STARŠEVSTVO PO RAZVEZI
Kasneje sta postali prijateljici... (nista pa razvili odnosa mačeha-hči, čeprav je odnos trajal šest let). 10D	ODNOS NOVA PARTNERKA - OTROCI	NOVI ZAČETKI
TANJA		
...otroka sta začela po treh letih hoditi tja. 1T	ODNOS V NOVO NASTALI DRUŽINI	NOVI ZAČETKI
...paziti morata na mlajšega bratca, ker gospa enostavno pusti otroka mojemu bivšemu in gre. 2T	ODNOS V NOVO NASTALI DRUŽINI	NOVI ZAČETKI
najina otroka sta presenečena, kako se mora njun očka ukvarjati s tamalim...	ODNOS V NOVO NASTALI DRUŽINI	NOVI ZAČETKI
...poleg tega pa sta kar sprejela to novo gospo.. 3T	ODNOS NOVA PARTNERKA- OTROCI	NOVI ZAČETKI
...pravita da je zlo kul in prijazna. 4T	ODNOS NOVA PARTNERKA-OTROCI	NOVI ZAČETKI

8. FAZA - NAPORI ASIMILACIJ

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
DARJA		
Strah pred možovo novo zvezo sem imela le enkrat, v času, ko še nisem mogla skrbeti za svoje preživetje. 1D	NOV ODNOS	FORMIRANJE NOVIH ODNOSOV
Posredovala sem le, kadar je šlo kaj v očitno škodo mojega otroka, sicer so uravnavali odnose sami. 2D	NOV ODNOS	FORMIRANJE NOVIH ODNOSOV
Pripovedovali so mi o svojih potovanjih, gledala sem fotografije in filme ... 3D	NOV ODNOS	FORMIRANJE NOVIH ODNOSOV
Svoje odločitve nisem nikoli obžalovala 4D	PRAVILNOST ODLOČITVE	POGLED NA RAZVEZO
Prva leta sem se ob vsakem pomembnejšem dogodku vprašala, ali hočem nazaj v staro zvezo. 5D	PRAVILNOST ODLOČITVE	POGLED NA RAZVEZO
V času najine zveze sem bila precej ljubosumna, po razhodu pa nikoli več. 6D	ČUSTVA	POGLED NA RAZVEZO
...več zaupanja in medsebojno zaupanje je postalo glavna kvaliteta najinega odnosa. 7D	ZAUPANJE	POGLED NA RAZVEZO
TANJA		
...sem po eni strani vesela, da ne živim več z njim, hudo mi je le zaradi otrok, ker nismo več družina. 1T	RAZVEZA	POGLED NA RAZVEZO
...krivda, da sem premalo naredila me še dostikrat razjeda, pa mogoče to, kaj ima ona česar jaz nimam, da ga je uspela umiriti, ker baje ni več nasilen in nesramen...2T	OBČUTKI	POGLED NA RAZVEZO
To me še zmeraj boli, ker ga imam na trenutke še vedno na nek način rada, čeprav me je zapustil. 3T	ČUSTVA	POGLED NA RAZVEZO
Varanja po mojem prepričanju ni mogoče kar tako pozabiti niti oprostiti. 4T	OBČUTKI	POGLED NA RAZVEZO
trenutno še ne razmišljam o novi partnerski zvezi, čeprav sem začela zahajati v družbo in si dovoliti biti vesela. 5T	NOVA PARTNERSKA ZVEZA	FORMIRANJE NOVIH ODNOSOV
Brez pomoči staršev ne bi bila danes v takšni poziciji. 6T	VLOGA DEDKOV IN BABIC	PRIMARNA SOCIALNA MREŽA
Ves čas so mi stali ob strani, me spodbujali in vedno bili pripravljeni paziti na otroke, če sem varstvo potrebovala. 7T	VLOGA DEDKOV IN BABIC	PRIMARNA SOCIALNA MREŽA
...oba otroka navezana na moja starša, saj sta že pred ločitvijo zelo sodelovala tudi onadva predvsem pri njunem varstvu. 8T	VLOGA DEDKOV IN BABIC	PRIMARNA SOCIALNA MREŽA

9. FAZA - OZAVEŠČENOST

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
DARJA		
To mi ni bilo težko, ker sem zamejevala z domom. 1D	SPREMEMBE	OZAVEŠČENOST
Moj dom je bil moj svet in njihovi domovi njihov svet. 2D	SPREMEMBE	OZAVEŠČENOST
Moje in njihove vezi pa so se dopolnjevale, ne izrivale. 3D	SPREMEMBE	OZAVEŠČENOST
Če bi hotela moža zase, ga ne bi poslala stran. 4D	SPREMEMBE	OZAVEŠČENOST
...hči je pa lahko samo pridobila z vsakim novim odnosom. 5D	RAZŠIRJENI ODNOSI	RAZŠIRJENA DRUŽINA
...dejstvo so mi nevede razkrivale moške nove partnerke. 6D	RAZŠIRJENI ODNOSI	RAZŠIRJENA DRUŽINA
Čudila sem se nad to naravno pravico, hkrati pa mi je gotovost dobro dela in me krepila v materinstvu. 7D	KLJUČNA POZICIJA BIOLOŠKIH STARŠEV	POZICIJA BIOLOŠKIH STARŠEV
Zase sem želela kvalitetno partnerstvo že od razhoda z možem	KVALITETNO PARTNERSTVO	ŽELJA PO PONOVI POROKI
Žal se mi želja do zdaj še ni uresničila. 8D	KVALITETNO PARTNERSTVO	ŽELJA PO PONOVI POROKI
Mož se je z novimi partnerkami poroki bolj približal, poročil se pa tudi on ni 9D	KVALITETNO PARTNERSTVO	ŽELJA PO PONOVI POROKI
TANJA		
Otroka imata redne stike tudi z drugim dedkom in babico, le da njihova povezava ni tako globoka in stiki niso tako pogosti. 1T	STABILIZIRANJE ODNOSOV	RAZŠIRJENA DRUŽINA
Otroka sta vključena v vsa družinska srečanja in praznovanja... 2T	STABILIZIRANJE ODNOSOV	RAZŠIRJENA DRUŽINA
tudi dedka in babico od njunega pol brata poznata in se z njima dobro razumeta. 3T	RAZŠIRJENI ODNOSI	RAZŠIRJENA DRUŽINA

10. FAZA - RESTRUKTURIRANJE - PREZRAČEVANJE

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
DARJA		
Nisva se več zapletala v konflikte 1D	OSEBNA ZRELOST	SPREJEM SPREMEMB
Moževo tretjo partnerko sem spoznala že takoj na začetku njune zveze. 2D	PREOBLIKOVANJE DRUŽINE	FORMIRANJE NOVIH ODNOSOV
Občasno smo se obiskovali, skupaj smo praznovali nekatere rojstne dneve. 3D	PREOBLIKOVANJE DRUŽINE	FORMIRANJE NOVIH ODNOSOV
Hči, ki je bila takrat že v puberteti, pa jo je odklanjala. 4D	PREOBLIKOVANJE DRUŽINE	FORMIRANJE NOVIH ODNOSOV
Motilo jo je, da sta oče in partnerka tako tesno povezana. 5D	OBCUTKI OTROK	FORMIRANJE NOVIH ODNOSOV
TANJA		
...,dragoceno je, da ni nihče med seboj skregan, poleg tega ne gojimo zamere drug do drugega.	OSEBNA ZRELOST	SPREJEM SPREMEMB

1T		
Čeprav sem na trenutke strahotno trpela, nisem nikoli pred otroci grdo govorila o bivšem in njegovih starših. 2T	OSEBNA ZRELOST	SPREJEM SPREMEMB
Kadar sem imela napade besa in žalosti, sem to podelila s prijatelji pa tudi z mojimi starši. 3T	OSEBNA ZRELOST	SPREJEM SPREMEMB
sem spoznala, da tudi starši niso najboljši naslov, ker so preveč vpleteni v skupno zgodbo. 4T	OSEBNA ZRELOST	SPREJEM SPREMEMB

11. in 12. FAZA - AKCIJA - INTEGRACIJA

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
DARJA		
Možu se tudi tretji poskus partnerstva ni posrečil, zato so se reorganizirali naši odnosi. 1D	PONOVNA REORGANIZACIJA	SODELOVANJE
Z bivšim možem sva se veliko bolj zlahka dogovarjala in sporazumevala kot pred razhodom. 2D	OSEBNA ZRELOST	SODELOVANJE
Vpeljali smo družinsko praznovanje božiča...3D	RITUALI, PRAVILA	RAZŠIRJENA DRUŽINA
Skupaj praznujemo rojstne dneve. 4D	RITUALI, PRAVILA	RAZŠIRJENA DRUŽINA
Bivši mož in jaz živiva v različnih krajih, vsak sam. 5D	OSEBNA ZRELOST	ENOSTARŠEVSKA DRUŽINA
Najino prijateljstvo se je deloma ločilo od družinskega življenja 6D	OSEBNA ZRELOST	SODELOVANJE
Trenutno ima on pogostejše stike s hčerko...7D	ODGOVORNOST SOSTARŠEVSTVA	SODELOVANJE
Glede hčerkinih potreb se pogovoriva in usklajiva. 8D	ODGOVORNOST SOSTARŠEVSTVA	SODELOVANJE
... njun odnos se je izboljšal. 9D	ODGOVORNOST SOSTARŠEVSTVA	SODELOVANJE
Hči se je pridružila družinskim ritualom, tako da zdaj tudi že ona vabi družino in razširjeno družino na kosila. 10D	RAZŠIRJENA DRUŽINA	RAZŠIRJENA DRUŽINA
TANJA		
na poslovnem področju sem napredovala, saj sem pustila javno službo, se osamosvojila, finančno okrepila in mi gre dobro. 1T	RAZVEZA KOT IZZIV	SOCIALNO EKONOMSKI STATUS
V času zakona nisem imela poguma, saj me je moj bivši ves čas poniževal in govoril, da sem nesposobna iti na svoje, pa še premalo strokovno usposobljena. 2T	RAZVEZA KOT IZZIV	SOCIALNO EKONOMSKI STATUS
sem dokazala, da to ni res, ampak če sem odkrita takrat tudi sama sebi nisem verjela, da sem res sposobna popolnoma sama uspešno voditi svoje podjetje. 3T	RAZVEZA KOT IZZIV	SOCIALNO EKONOMSKI STATUS
...krog prijateljev se mi je razširil, oziroma bi lahko rekla kar zamenjal... 4T	SOCIALNA MREŽA	OSEBNO NAPREDOVANJE
...začela sem se športno udejstvovati in se	SOCIALNA MREŽA	OSEBNO

bolje počutiti v svoji koži. 5T		NAPREDOVANJE
Počutim se bolj polno, bolj samozavestno, predvsem pa sem začela poslušati sebe, svoje želje in potrebe. 6T	OSEBNO NAPREDOVANJE	OSEBNO NAPREDOVANJE
Če je potrebno kakršnokoli usklajevanje in dogovarjanje glede otrok, naredita to otroka sama 7T	DOGOVARJANJE IN USKLAJEVANJE	SODELOVANJE
...se po potrebi slišiva z bivšim in se dogovoriva o pomembnejših zadevah...8T	DOGOVARJANJE IN USKLAJEVANJE	SODELOVANJE

13. FAZA - ODLOČITEV ZA DVOJEDRNO DRUŽINO

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
DARJA		
Samsko življenje, ki ga živim je izredno kakovostno. 1D	KAKOVOSTNO ŽIVLJENJE	DVOJEDRNA DRUŽINA
Do možnosti za novo družino sem še vedno odprta 2D	NOVE MOŽNOSTI	DVOJEDRNA DRUŽINA
Ne občutim, da je najin razhod ostal na pol poti...3D	DOBER KONEC	DVOJEDRNA DRUŽINA
TANJA		
Včasih mi je sicer hudo, ker nismo več družina v celoti, ampak hitro mine...1T	PRETRGANO DRUŽINSKO ŽIVLJENJE	DVOJEDRNA DRUŽINA
Sicer pa danes živim polno življenje. 2T	KAKOVOSTNO ŽIVLJENJE	DVOJEDRNA DRUŽINA
Bivšega partnerja ne pogrešam več, mogoče tudi zato ker stvari lepo tečejo z otroci. 3T	UREJENO STARŠEVSTVO	DVOJEDRNA DRUŽINA

3. Združevanje pojmov v kategorije

1. FAZA – PRIZNANJE ZLOMA ZAKONA ALI PARTNERSTVA

RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE

- ZLOM ZVEZE

Razpad moje zakonske zveze se je začel že mnogo prej, zelo počasi in tiho in sicer z mojim osebnim nezadovoljstvom, neizpolnjenostjo, neustvarjalnostjo, ki je bila posledica preteklih poslovnih neuspehov. 1B

Do zloma zveze med možem in menoj je prišlo po petnajstih letih povezanosti in štirih letih zakona.

- IZGUBA ZAUPANJA

...zaupanje je bilo porušeno in natančno sem vedela, da ga ni mogoče več zgraditi. 19B

Po 15 letih skupnega življenja je zaupanje odplavalo. 20B

- PREMALO KOMUNIKACIJE

Propadla je brez kakega posebnega vzroka, med nama je bilo v tistem času premalo intimnosti in komunikacije. 3D

- LJUBOSUMJE

...je moj partner postal ljubosumen... ob vsakem mojem odhodu na seminar prestajal duševne muke. 3B

- **NEZVESTOSTA**

...srečal mlado moldavko v katero se je močno zaljubil 10B

Meni so se njegovi nočni izostanki in odhajanje iz prostora med telefonskimi pogovori zdeli sumljivi, vendar sem točno vedela, da se bo stvar slej ko prej razkrila. 11B

Na to nisem dolgo čakala, prej kot v 1 mesecu sem odkrila kaj se dogaja. 12B

Zame je bil to velik šok. 13B

Mogoče bi lažje razumela, da se je partner zaljubil v neko mlado žensko, vendar zaljubiti se v prostitutko, to mi je bilo absurdno in šokantno. 14B

Bila sem jezna, užaljena, počutila sem se izpraznjeno in kot ženska ob vso vrednost 11D

Imel je več krajših izvenzakonskih zvez, vendar tega nikoli ni priznal 9T

- **ŠOK**

Svojega partnerja sem zelo cenila in ga spoštovala, zato mi je bilo toliko težje, ugotovila sem, da po 15 letih skupnega življenja partnerja sploh ne poznam. 18B

- **ALKOHOL**

Pozneje je prihajal domov, včasih je smrdel po alkoholu. 13D

Ko sem zahtevala, naj ne pije in prihaja prej, se je skušal izmakniti z malimi lažmi. 14D

NEZADOVOLJSTVO V ZAKONSKI ZVEZI

- **NEZADOVOLJSTVO**

Sedaj vem, da so bile vzrok mojemu obupnemu stanju potlačene sposobnosti, ki niso mogle priti na plan in se izraziti. 7B

Že leta me je preganjalo, da najino partnerstvo nima take vsebine, kot bi jo po moje morale imeti...7D

V trenutku odločitve, da nočem več nadaljevati, sem razmišljala predvsem o svojih nezadovoljstvih..9D

On je vedno prihajal in odhajal, njemu je bilo dovoljeno vse. 6T

- **ODSOTNOST PARTNERJA**

Veliko je bil odsoten tudi med vikendi in ponoči. 14T

ODNOS MED PARTNERJEMA

- **PRIJATELJSKI ODNOS**

....iz moje strani temeljila bolj na prijateljstvu kot partnerstvu. 2D

- **IZGUBA VERE**

Moža sem že mesece opozarjala, da izgubljam vero v najino zvezo. 12D

- **NASILJE**

Pošteno me je mrcvaril, že med 15 letnim zakonom, za svoje orodje pa je uporabljal tudi otroke. 1T

Že v času zakonske zveze sem se ga bala, ker je izvajal nad mano nasilje. 2T

Bila sem tudi na urgenci, sicer pa je ves čas vršil nad mano in otroci psihično nasilje...5T

Pomembno je bilo le, da je imel oprano in zlikano, sicer je ponorel. 7T

Mnogokrat sem se v zadnjih letih zakona zalotila ob misli, ali je boljše, ko je doma, ali ko je odsoten.16T

- **PRERAČUNLJIV ODNOS 3T**

... je znana in vplivna osebnost v slovenskem prostoru, zato je uporabljal zveze in naveze...3T

Vsi so vedeli, tudi prijatelji in znanci, vendar nihče ni hotel ničesar komentirati 11T

PRIČAKOVANJA V ZAKONSKI ZVEZI

- **PRIČAKOVANJA**

Mož je ravno dokončal poklicno doizobraževanje in pričakovala sem, da se bo, ker ima spet čas, posvetil meni in otroku. To se ni zgodilo in prevzeli so me dvomi (ne prvič), ali ima sploh smisel vztrajati v zvezi. 4D

To se ni zgodilo in prevzeli so me dvomi (ne prvič), ali ima sploh smisel vztrajati v zvezi. 5D

Hotela bi več pogovorov, več čustvene intimnosti, več skupnih interesov...8D

Veliko več sem pričakovala od moža kot od sebe 10D

ODNOS STARŠA Z OTROCI

- OČE SE NE UKVARJA Z OTROCI 1

S hčerko se skoraj ni ukvarjal, razen kadar jo je kregal. 15D

- MANIPULACIJA OTROK

Otroke je vedno kupoval z darili in jih tako pridobival na svojo stran..12T

- OČE SE NE UKVARJA Z OTROCI

Z otrokoma se ni ukvarjal, ker je imel toliko obveznosti za službo. 13T

- STRAH ZARADI NASILJA

Sicer so se ga otroci tudi bali, saj so vedeli kako zna bit nasilen, če se stvari ne odvijajo...15T

RAZMIŠLJANJE O RAZVEZI

- ODLOČITEV ZA LOČITEV

Odločitev za ločitev je bila moja; enostranska in na nek način prehitra. 6D

V trenutku odločitve, da nočem več nadaljevati, sem razmišljala predvsem o svojih nezadovoljstvih.9D

Zato sem sklenila, da tokrat zares razdrem zvezo. 18D...

prišla do spoznanja, da bi se odrekla sebi in svojim vrednotam, če bi vztrajala v zvezi samo zaradi navajenosti na ... 21D

- TEHTANJE ODLOČITVE

Veliko sem pretehtavala, kaj to pomeni. 19D

- ODGOVORNOST DO OTROK

Posebno do hčerke sem čutila veliko odgovornost. 20D

SOCIALNA MREŽA

- OLAJŠANJE

V takem stanju sem spoznala R. gibanje, ki me je popolnoma prevzelo 5B

Veliko svojega časa sem začela posvečati temu gibanju, ker sem se tam počutila dobro. 6B

2. FAZA – ODLOČITEV ZA RAZVEZO

ODLOČITEV ZA RAZVEZO

- NEZAUPANJE V PARTNERJA

natanko sem se zavedala, da po vsem tem sama ne bi bila sposobna nikoli več zaupati svojemu partnerju in če bi v taki zvezi vztrajala, bi z ljubosumjem slej ko prej uničila sebe in partnerja 1B

Vlogo za ločitev sem vložila sama, pri pravem poskusu na CSD sem čustveno popustila in ločitev odložila za 6 mesecev. 2B

- ODLOČITEV ZA RAZVEZO

Nase nisem gledala kot na poročeno žensko. 1D

- VZROKI ZA ODHOD

Ne prenašam te več, ob tebi se samo matram. 3T

- VZROKI ZA ODHOD

Ti me utesnjuješ, me ne razumeš, organsko ob tebi več ne zdržim, na bruhanje mi gre, ko te pogledam 4T

STIKI Z ODOSTNIM STARŠEM

- STIKI

Stiki očeta z otroki so bili več ali manj normalni razen v začetku, ko so bila čustva premočna in sem partnerja dobesedno vrgla iz hiše. 3B

Stiki z otroci so bili svobodni, brez nekih omejitev...7B

Hčer si bo svoje odnose izbirala sama. 11B

Ostalo se bova z možem dogovorila sproti. 13D

PARTNER ODIDE

- **PATNER SE ODSELI 4B**

Od takrat dalje je bil nekaj časa pri svoji hčeri iz prvega zakona 4B

Kasneje pa si je našel podnajemniško garsonjero. 5B

Zato nisem premišljala o razvezi, ampak o razhodu. 12D

Naša družinica je živela v mojem primarnem domu, zato se nisem imela kam umakniti. 3D

Napetosti so bile večje, če sva bila skupaj, zato sem po prvih večjih prepirih, ki so mi povzročali stisko in nezaupanje, prosila moža, naj se odseli 4D

Odselil se je k svojim staršem. 5D

Ko je prišel neke noči domov iz službene poti, je zjutraj vstal in začel pakirati svoje stvari 1T

Mirno sem ga vprašala kam se odpravlja, on pa mi je rekel, najina zgodba je končana. 2T

NEGOTOVA PRIHODNOST

- **STRAH NEGOTOVOST**

Mene je postajalo strah. 8D

nisem vedela kaj sploh lahko od njega pričakujem 12T

SEZNANITEV OTROK Z ODLOČITVIJO O RAZVEZI

- **KAKO POVEDATI OTROKOM**

Otrokom o nastali situaciji ni bilo potrebno pripovedovati, ker so bili dogodki tako burni, da jim je bilo vse jasno. 6B

DOŽIVLJANJE LOČITVE

Prvi veliki korak razhoda je razbil led med nama 6D

Skupaj sva jokala in se spraševala, kako sva pristala, kjer sva. 7D

Razveze mi ni bilo mar. 9D

Razhod je bil zaenkrat vse, kar sem hotela 10D

REAKCIJA PARTNERJA

- **ŠOK**

Meni se je v tistem trenutku sesul svet. 5T

- **OBČUTEK NEMOČI**

Bilo me je groza, da ne bom zmogla in kaj naj rečem otrokom 6T

Imela sem občutek, da sem razdrobljena na koščke, da se ne bom uspela sestaviti v celoto. 7T

Bila sem gospodinja in mama vsem, pozabila sem kdo sem jaz 9T

Pozabila sem na svoje potrebe in želje. 10T

Po njegovem odhodu sem bila čustvena razvalin. 11T

- **OBČUTEK KRIVDE**

Imela sem občutek, da nisem naredila dovolj, v mene se je začel naseljevati občutek krivde, da v najini zvezi nisem naredila dovolj, da sem razočarala moža, otroke in še sebe. 8T

SOCIALNA MREŽA

- **STIKI SORODNIKI**

...s sorodniki pa situacije nisem obravnavala. 8B

- **ODNOSI S SORODNIKI**

To je zajemalo tudi odnose z mojo taščo, ki je nisem marala. 12D

3. FAZA - PRIPRAVA IN NAČRTOVANJE ŽELJENIH IZIDOV

NAVEZANOST

- NAVEZANOST NA PARTNERJA 1B

Najtežja naloga je bila zmanjšati navezanost na partnerja 1B
čutila fizično bolečino, ki je trajala več kot 1 leto. 2B

STIKI Z ODSOTNIM STARŠEM

- STIKI Z

Stiki med otroci in mano so bili normalni, skoraj taki kot v času zakonske zveze 3B
Dogovorila sva se, da lahko k hčerki prihaja kadarkoli....6D

ODNOS ODSOTNEGA STARŠA

- ODNOS ODSOTNEGA STARŠA Z OTROCI 3T

Do otrok je bil prijazen, videl jih je enkrat na mesec...3T
vedno jima je kupil kakšno darilo in nikoli ju ni peljal k sebi domov. 4T

REAKCIJA OTROK

- MOLČEČNOST OTROK

Otroka o tem nista želela govoriti 10T
Otroci se o ločitvi niso želeli pogovarjati.

- REAKCIJA OTROKA

Hčerki se je ustrašila, kam očka gre, ker je odnašal obleke. 7D
Ob njeni prizadetosti sem spoznala, da vse dojema. 10D

- OTROCI POGREŠAJO ODSOTNEGA STARŠA

Najhuje je bilo, ker sta ga otroka pogrešala...5T

- PROJEKCIJE NAPETOSTI

...postala sem tarča za napetosti, ki sta jih nosila otroka. 6T

- POSLABŠANJE UČNEGA USPEHA

V šoli je sin popustil in začel dobivati slabše ocene...7T

- TEŽAVE V ŠOLI - AGRESIVNE REAKCIJE

...razredničarko je povedala, da je pogosto agresiven, zato si je mislila, da se znotraj naše družine nekaj dogaja. 8T

RAZLOŽITI OTROKU NASTALO SITUACIJO

- OTROK JE SEZNANJEN Z NASTALO SITUACIJO

To jo je nekoliko pomirilo. 8D

- BITI ODKRIT DO OTROKA

Odločila sem se, da bom do nje kolikor se da poštena. 11D

REAKCIJA PARTNERJA

- ŽALOST

Žalovanje. 1D

STARŠEVSTVO MED RAZVEZO

- VLOGA STARŠA

Nisem razumela moža, ki se je brez skupnega doma počutil oropanega možnosti za kakršnokoli delovanje za družino. 2D

Nisem razumela moža, ki se je brez skupnega doma počutil oropanega možnosti za kakršnokoli delovanje za družino. 3D

....mož ne razume svoje vloge. 4D

...on si je predstavljal mater kot tisto, ki mora ostati z otrokom 5D

ODNOS S PARTNERJEM

- ODNOS S PARTNERJEM

Mož je bil edini, s katerim sem se lahko pogovarjala – v mirnejših obdobjih. 15D

...pol leta po njegovem odhodu je bilo razmeroma mirno obdobje, saj se ni dosti ukvarjal ne z mano in ne z otroci 1T

SOCIALNA MREŽA

- ODNOSI S PRIJATELJI IN ZNANCI

Prijatelji in znanci so vedeli za razmere, zato jih ločitev ni presenetila 5B

- KOMUNIKACIJA Z RAZŠIRENO DRUŽINO

Mami sem na začetku zaupala svojo jezo in razočaranje. 12D

Podobno je bilo s prijatelji 13D

kmalu pa sem spoznala, da mi to nič ne pomaga, zato sem raje nosila probleme sama. 14D

Nihče razen mojih staršev ni vedel, da ne živimo več skupaj 9T

4. FAZA – LOČITEV

ODLOČITEV ZA RAZVEZO

- LOČITEV 1D

Do ločitve ni prišlo tako hitro, kot sem si predstavljala...1D

Skoraj eno leto je trajalo, preden sva se res razšla. 2D

...nekega večera me je poklical in mi povedal, da je prek odvetnika vložil papirje za ločitev. 1T

DRUŽINSKI PROCESI

- STIKI IN ODNOSI

....tako da stiki med nami niso bili prekinjeni. 4B

- PROCESI MED RAZVEZO 3D

Še dvakrat sva se združila in spet razšla 3D

- ODNOSI MED RAZVEZO 6D

Hkrati pa je bilo vsako srečanje povod za nove prepire in napetosti. 6D

Naučila sva se, da se ne smeva več dotikati in da morava vzdrževati večjo čustveno distanco...7D

Obema je dobro delo, da lahko ljudem poveva, da se še vedno razumeva. 21D

REAKCIJA PARTNERJA

- ČUSTVENO STANJE

Ker pa je bilo moje čustveno stanje še precej labilno, sem se želela čim bolj zaščiti (izolirati, čustveno) 5B

- SEPARACIJSKA KRIZA

Pri meni se je sprožila separacijska kriza in poiskala sem pomoč psihologa bD

- ALKOHOL 9D

Mož je pil in včasih prihajal pijan k meni domov 9D

Skrbelo me je, da se bo zapil. 10D

- ŽALOST, BES 11D

Jokal je in zmerjal

- PONŽANJE IN SRAM

...mož je bolj trpel zaradi sramu in ponižanja, ker zveza ni uspela 20D

- ŠOK

Doživela sem ponovni šok. 2T

ODNOS Z BIVŠIM PARTNERJEM

- SPOZNANJE

Spoznala sem, da razhod ne pomeni, da je tudi ljubezni konec 12D

- UPANJE

...saj sem vseeno še upala, da se bo mogoče vrnil. 3T

NAVEZANOST

- NAVEZANOST

Navezanost je oba presenetila 4D

Oddahnila sva si vsakokrat, ko sva se sešla 5d

- NESAMOSTOJNOST

Pokazalo se je, da sem precej nesamostojna, kar je upočasnilo ločitev 14D

CSD

- DOGAJANJE NA CSD

Na center sva šla zgolj formalno, saj sva že prej dorekla vse glede stikov in alimentov. 13B

Bila sem tako šokirana nad njegovimi izjavami, da sploh nisem mogla izreči niti besede, samo na jok mi je šlo. 4T

Bila sem tako šokirana nad njegovimi izjavami, da sploh nisem mogla izreči niti besede, samo na jok mi je šlo. 6T

...rekel, da z mano ni mogoče več živeti, da nad njim izvajam psihične pritiske, zato se želi ločiti. 5T

Dogovorili smo se, da otroci ostanejo pri meni, on pa bo plačeval za njih preživnino

Ker sva bila oba zelo jasna pri tem, da otroci ostanejo z mano, je bila tematika glede otrok hitro zaključena. 7D

STARŠEVSTVO PO RAZVEZI

- SPODBUJANJE

Spodbujala sem oba, naj se družita, pokličeta... 13D

- ODGOVORNOST ODSOTNEGA STARŠA

Mož mi je dajal del svoje plače, kot alimente za hčer. 17D

SOCIALNO EKONOMSKI STATUS

- ODVISNOST OD PARTNERJA

Bila sem nezaposlena, materialno popolnoma odvisna, osebnostno nezrela... 15D

Trajalo je tri leta, preden sem se postavila na noge,... 16D

UREDITEV RAZMER

- STANOVANJSKE RAZMERE

Stanovali smo v istem bloku, samo v različnih stanovanjih. 1B

- DELITEV PREMOŽENJA

Iz premoženja, ki je ostalo, sva kupila majhno lastniško stanovanje, tam je živel on. 2B

- STANOVANJSKE RAZMERE

Jaz pa sem si najela stanovanje v pritličju 3B

SOCIALNA MREŽA

- KOMUNIKACIJA ZNOTRAJ SOC. MREŽE

okolici ni bilo treba kaj dosti razlagati o razhodu z možem 14D

5. FAZA - RAZVEZA – PRAVNI PROCES

PRAVNI PROCES

- SODNI POSTOPEK

Pravni proces je bil zelo hiter 1B

naju so oba na sodišču premagala čustva, takrat je bilo dokončno 2B

Možu je bilo izredno težko pristati na sodni postopek. 6B

Sodelovala sva, si bila v oporo, res pa je bilo do neke mere boleče in žalostno. 7B

Večji del čustvene investicije sva umaknila 8B

Pravni del razveze sva prepustila moževemu odvetniku, ki je njegov prijatelj in najin znanec 11B
Bil nama je v veliko oporo, razumevajoč in počutila sem se varno skozi ves postopek, ki je bil dosti težji, kot sem si mislila, da bo. 12B
ki je bil dosti težji, kot sem si mislila, da bo 13B
...ko se je odselil, pa do uradne ločitve je minilo osem mesecev 5T

UREDITEV RAZMER

- DELITEV PREMOŽENJA

Premoženja sva imela zelo malo in sva ga brez težav razdelila že, ko je mož odšel od doma. 9B
ako nisva bila obremenjena z materialnim delom ob razvezi 10B
Glede delitve premoženja ni bilo večjih težav, ker sva živela v stanovanju, ki sem ga dobila od svojih staršev. 6T

REAKCIJA PARTNERJA

ZAMENJAVA PRIIMKA

Čutila sem, da moram zamenjati priimek...3B

ODNOS PO RAZVEZI

- UPOŠTEVANJE ZAHTEV

Partner je upošteval vse moje zahteve brez pripomb in jim sledil...5B

- ODNOS MED PARTNERJEMA

V največjo oporo sva bila spet drug drugemu. 16B

SOCIALNA MREŽA

- REAKCIJA SOCIALNE MREŽE

Drugi, tudi domači in sodelavci pa niso imeli posebnega posluha za ta del najine zgodbe 14B
Skupni prijatelji niso bili presenečeni, ko so izvedeli za ločitev... 3T

6. FAZA - DRUŽINA PO RAZVEZI

NOVO PARTNERSTVO

- NOVA ZVEZA

...novega partnerja nikoli nisem predstavila svojim otrokom, ker ga nisem jemala kot za stalnega partnerja ampak bolj kot celitelja čustvenih ran. 1B

STARŠEVSTVO PO RAZVEZI

- SOSTARŠEVANJE PO RAZVEZI

V tem času sem živela sama brez otrok. 2B

Otroka sta se odločila, da se preselita k očetu, jaz pa sem se zaradi svojega notranjega miru in čustvene rehabilitacije morala odseliti. 3B

... nisva imela nobenih težav z odnosom kot starša 3D

ož je spoštoval moje materinske napore...4D

Prepričanje, da se otroci nikoli ne morejo razvezati od staršev, sem imela od samega začetka 6D

- ODGOVORNOST STARŠEVSTVA

...kmalu na začetku dala vedeti, da je polno odgovoren za hčer, kadar jo jemlje s seboj in sem se morala v skladu s tem naučiti zaupati mu. 5D Velikokrat sem bila besna na njega, ker je bila vsa odgovornost in teža vzgoje na meni. 9T

- POMEMBOST SOSTARŠEVANJA

Trdno sem ga zagovarjala pred vsemi, tudi pred možem in hčerjo 7D

- OPOGUMLJANJE

Opo gumljala sem moža in hčer, naj se več obračata drug na drugega... 8D

- ODNOS Z ODSOTNIM STARŠEM 9D

Čeprav sta imela mož in hči redne stike, sta si vendar ostala tuja.

obdobje, ko otroka praktično nič nista bila pri očetu, ker zanju ni imel časa 5T

- **STIKI**

Tri leta sta imela otroka zelo malo stikov z očetom, zelo ga je pogrešal zlasti sin. 6T

Tudi med vikendi nista bila pri njem, če pa že, pa samo za nekaj uric. 7T

...da sta bila otroka tako malo pri njem, me v bistvu ni motilo, saj je bila tako manj motena naša življenjska rutina. 8T

Tri leta sta imela otroka zelo malo stikov z očetom, zelo ga je pogrešal zlasti sin. 14T

prišlo do nekega preloma, ko je šel sam z njima na dopust, brez njegove partnerke in njenega otroka. 16T

Otroka sta bila presrečna, ker ju je oče peljal na potovanje... 17T

- **PREOBRAT 18T**

Ko sta se vrnila sem bila za njiju zadnje kolo. 18T

Začela sta me poniževati, da za njiju nič ne naredim in da se želita preseliti k očetu 19T

ODNOS Z BIVŠIM PARTNERJEM PO RAZVEZI

- **ODNOS PO RAZVEZI 4B**

Bivši partner je želel najino vezo obnoviti, jaz pa razumsko tega nisem hotela... 4B

Stike sva ohranila na začetku in jih še zdaj. 1D

Z leti so izgubljali burnost in prepiri so se nehali. 2D

- **DOGOVARJANJE**

...takrat mi je bilo dovolj in sem poklicala bivšega... 20 T

povedal, da to ne pride v poštev, da ima težave z novo partnerko, zato še sam ne ve kako bodo tekle stvari naprej. 21T

mislim, da ima nova partnerka prava orodja, da ga tako učinkovito obvlada. 22T

BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO

- **NOVA ZVEZA**

Mož je vzpostavil prvo novo zvezo dve leti po razhodu 10D

Popolnoma sem ga podpirala pri tem 11D

mislim, da ima nova partnerka prava orodja, da ga tako učinkovito obvlada. 22T

- **PONOVNI ŠOK**

ponovni šok, ko sta prišla domov otroka, ko sta bila z njim pet dni po ločitvi in mi povedala, da bosta dobila bratca. 2T

- **NOV ČLAN**

sin je bil precej zadržan, hčerka pa je vsa vesela pripovedovala, kako bo fino, ker bo dobila majhnega bratca in to že zelo kmalu. 3T

FLEKSIBILNI ODNOSI

- **ZAUPANJE**

Moževe čustven rane so se lažje zapirale, hčerka je sprejela »očitove prijateljice« za nekaj samoumevnega, zaupala je, da jo bo vzel očka vedno s seboj. 13D

- **POGOVOR**

Ko je bila še manjša, sva se pogovarjali o »novih očitih« in »novih mamicah«. 14D

REAKCIJA PARTNERJA

- **ČUSTVA**

....vendar so bila čustva še zelo močna, prav tako navezanost 5B

- **OBVLADOVANJE SAMEGA SEBE**

Obvladovanje same sebe na teh področjih, da ne bi podlegla, mi je jemalo ogromno moči... 6B

- **ODREŠITEV**

....zato je prišla selitev kot odrešitev. 7B

ENOSTARŠEVSKO GOSPODINSTVO

- **ŽIVETI SAM**

Vsak zase sva prvič v življenju skusila, kaj pomeni živeti sam, odgovoren za svoje potrebe in izdatke. 16D

Čeprav je bilo težko, sva oba odkrila samoto kot novo kvaliteto življenja. 17D

PRIMARNA SOCIALNA MREŽA

- POMOČ DEDKOV IN BABIC

Kadar sem bila v stiski s časom glede otrok, so mi vedno na pomoč stopili moji starši. 10T
moja starša sta oba otroka vozila na dodatne dejavnosti, ki sta jih imela poleg šole, če sem bila jaz poslovno zadržana. 11T

moja starša sta se počutila zelo koristna, jaz pa sem bila mirna, ker sem točno vedela, da se lahko nanju sto procentno zanesem. 13T

7. FAZA - NOVI ZAČETKI

NOVI ZAČETKI

- NOVI ZAČETKI

Do te faze pri meni ni prišlo. 1B

...do sedaj nisem imela neke resne partnerske zveze. 2B

- ŽELJA PO NOvem PARTNERTNERJU

Zase sem upala prav tako najti partnerja, s katerim bi ustvarila novo družino. 7D

- ODNOS V NOVO NASTALI DRUŽINI

Kasneje sta postali prijateljici... (nista pa razvili odnosa mačeha-hči, čeprav je odnos trajal šest let).
otroka sta začela po treh letih hoditi tja. 10D

paziti morata na mlajšega bratca, ker gospa enostavno pusti otroka mojemu bivšemu in gre 11D

najina otroka sta presenečena, kako se mora njun očka ukvarjati s tamalim...12D

...polet tega pa sta kar sprejela to novo gospo. 13D

...pravita da je zlo kul in prijazna. 14D

problem se je pokazal v mozevi drugi zvezi po meni, ko je njegova mlada partnerka zahtevala, da popolnoma izbriše svojo preteklost, vključno z otrokom 8D

SOCIALNO EKONOMSKI STATUS

EKONOMSKA NEODVISNOST

Trenutno se posvečam svoji ekonomski neodvisnosti 3B

STARŠEVSTVO PO RAZVEZI

- SOSTARŠEVSTVO 4B

problemom pri odraščanju svojih sinov. 4B

Otroka ločitve nista dobro prenesla, še posebej mlajši sin. 5B

oba z bivšim možem mu želiva pomagati in sodelujeva 6B

da bi se rešil sveta opojnih substanc. 7B

Z možem sva se kot starša zelo povezala 4D

Posebno v hčerini puberteti sem spoznavala, kako dragocen je otrokov oče in kako nezadostna je mati sama. 5D

... z njim sem delila svoje boljše poznavanje hčerke, on pa mi je prišel na pomoč v večjih starševskih krizah. 6D

Tega nisem dopustila, mož je kmalu povzel moj odnos do problema in se zavzel za hčer, vendar je trajalo dve leti 9D

BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO

- NOVA ZVEZA

Očetove nove partnerke je hči gledala kot nekaj normalnega 1D

Vsako je gledala po svoje, v skladu s svojimi takratnimi leti 2D

Večinoma so jo tudi vključevale v svoje življenje. 3D

8. FAZA - NAPORI ASIMILACIJE

FORMIRANJE NOVIH ODNOSOV

- NOV ODNOS

Strah pred možno novo zvezo sem imela le enkrat, v času, ko še nisem mogla skrbeti za svoje preživetje 1D

Posredovala sem le, kadar je šlo kaj v očitno škodo mojega otroka, sicer so uravnavali odnose sami. Pripovedovali so mi o svojih potovanjih, gledala sem fotografije in filme ... 2D

- NOVA PARTNERSKA ZVEZA

trenutno še ne razmišljam o novi partnerski zvezi, čeprav sem začela zahajati v družbo in si dovoliti biti vesela. 5T

POGLED NA RAZVEZO

- PRAVILNOST ODLOČITVE

Svoje odločitve nisem nikoli obžalovala 4D

Prva leta sem se ob vsakem pomembnejšem dogodku vprašala, ali hočem nazaj v staro zvezo. 5D

- ČUSTVA

V času najine zveze sem bila precej ljubosumna, po razhodu pa nikoli več. 6D

To me še zmeraj boli, ker ga imam na trenutke še vedno na nek način rada, čeprav me je zapustil. 3T

- ZAUPANJE

...več zaupanja in medsebojno zaupanje je postalo glavna kvaliteta najinega odnosa. 7D

- RAZVEZA

sem po eni strani vesela, da ne živim več z njim, hudo mi je le zaradi otrok, ker nismo več družina. 1T

- OBČUTKI 2T

krivda, da sem premalo naredila me še dostikrat razjeda, pa mogoče to, kaj ima ona česar jaz nimam, da ga je uspela umiriti, ker baje ni več nasilen in nesramen 2T

Varanja po mojem prepričanju ni mogoče kar tako pozabiti niti oprostiti 4T

PRIMARNA SOCIALNA MREŽA

- VLOGA DEDKOV IN BABIC 6T

Brez pomoči staršev ne bi bila danes v takšni poziciji 6T

Ves čas so mi stali ob strani, me spodbujali in vedno bili pripravljeni paziti na otroke, če sem varstvo potrebovala. 7T

oba otroka navezana na moja starša, saj sta že pred ločitvijo zelo sodelovala tudi onadva predvsem pri njunem varstvu. 8T

9. FAZA - OZAVEŠČENOST

OZAVEŠČENOST

- SPREMEMBE

To mi ni bilo težko, ker sem zamejevala z domom 1D

Moj dom je bil moj svet in njihovi domovi njihov svet 2D

Moje in njihove vezi pa so se dopolnjevale, ne izrivale 3D

RAZŠIRJENA DRUŽINA

- RAZŠIRJENI ODNOSI

hči je pa lahko samo pridobila z vsakim novim odnosom. 5D

dejstvo so mi nevede razkrivale možne nove partnerke. 6D

Tudi dedka in babico od njunega pol brata poznata in se z njima dobro razumeta. 3T

- STABILIZIRANJE ODNOSOV

Otroka imata redne stike tudi z drugim dedkom in babico, le da njihova povezava ni tako globoka in stiki niso tako pogosti. 1T

- STABILIZIRANJE ODNOSOV

Otroka sta vključena v vsa družinska srečanja in praznovanja 2T

POZICIJA BIOLOŠKIH STARŠEV

KLJUČNA POZICIJA BIOLOŠKIH STARŠEV

Čudila sem se nad to naravno pravico, hkrati pa mi je gotovost dobro dela in me krepila v materinstvu. 7D

ŽELJA PO PONOVI POROKI

- NOV PARTNERSTVO 7D

Zase sem želela kvalitetno partnerstvo že od razhoda z možem 7D

Žal se mi želja do zdaj še ni uresničila. 8D

Mož se je z novimi partnerkami poroki bolj približal, poročil se pa tudi on ni 9D

10. FAZA - RESTRUKTURIRANJE - PREZRAČEVANJE

SPREJEM SPREMEMB

- OSEBNA ZRELOST

Nisva se več zapletala v konflikte 1D

dragoceno je , da ni nihče med seboj skregan, poleg tega ne gojimo zamere drug do drugega 1T

Čeprav sem na trenutke strahotno trpela, nisem nikoli pred otroci grdo govorila o bivšem in njegovih starših. 2T

Kadar sem imela napade besa in žalosti, sem to podelila s prijatelji pa tudi z mojimi starši 3T
sem spoznala, da tudi starši niso najboljši naslov, ker so preveč vpleteni v skupno zgodbo. 4T

FORMIRANJE NOVIH ODNOSOV

- PREOBLIKOVANJE DRUŽINE

Moževu tretjo partnerko sem spoznala že takoj na začetku njune zveze. 2D

Občasno smo se obiskovali, skupaj smo praznovali nekatere rojstne dneve. 3D

Hči, ki je bila takrat že v puberteti, jo je odklanjala 4D

Motilo jo je, da sta oče in partnerka tako tesno povezana, a jo je potem sprejela. 5D

11. in 12. FAZA - AKCIJA

SODELOVANJE

- PONOVA REORGANIZACIJA

Možu se tudi tretji poskus partnerstva ni posrečil, zato so se reorganizirali naši odnosi. 1D

- OSEBNA ZRELOST

Z bivšim možem sva se veliko bolj zlahka dogovarjala in sporazumevala kot pred razhodom 2D

Najino prijateljstvo se je deloma ločilo od družinskega življenja 6D

- ODGOVORNOST SOSTARŠEVSTVA 7D

... njun odnos se je izboljšal 7D

Glede hčerkinih potreb se pogovoriva in uskladiva 8D

Trenutno ima on pogostejše stike s hčerko ... 9D

RAZŠIRJENA DRUŽINA

- RITUALI, PRAVILA

Vpeljali smo družinsko praznovanje božiča. 3D

Skupaj praznujemo rojstne dneve. 4D

- RAZŠIRJENA DRUŽINA

Hči se je pridružila družinskim ritualom, tako da zdaj tudi že ona vabi družino in razširjeno družino na kosila 10D

SOCIALNO EKONOMSKI STATUS

- **RAZVEZA KOT IZZIV 1T**

na poslovnem področju sem napredovala, saj sem pustila javno službo, se osamosvojila, finančno okrepila in mi gre dobro. 1T

V času zakona nisem imela poguma, saj me je moj bivši ves čas poniževal in govoril, da sem nesposobna iti na svoje, pa še premalo strokovno usposobljena. 2T

Sem dokazala, da to ni res, ampak če sem odkrita takrat tudi sama sebi nisem verjela, da sem res sposobna popolnoma sama uspešno voditi svoje podjetje. 3T

OSEBNO NAPREDOVANJE

- **SOCIALNA MREŽA 4T**

krog prijateljev se mi je razširil, oziroma bi lahko rekla kar zamenjal 4T

začela sem se športno udeleževati in se bolj počutiti v svoji koži. 5T

- **OSEBNO NAPREDOVANJE**

Počutim se bolj polno, bolj samozavestno, predvsem pa sem začela poslušati sebe, svoje želje in potrebe. 6T

13. FAZA- ODLOČITEV ZA DVOJEDRNO DRUŽINO

DVOJEDRNA DRUŽINA

- **KAKOVOSTNO ŽIVLJENJE**

Samsko življenje, ki ga živim je izredno kakovostno. 1D

Sicer pa danes živim polno življenje 2T

- **NOVE MOŽNOSTI**
- **DRUŽINSKO ŽIVLJENJE 1T**

Včasih mi je sicer hudo, ker nismo več družina v celoti, ampak hitro mine...

- **UREJENO STARŠEVSTVO 3T**

Bivšega partnerja ne pogrešam več, mogoče tudi zato ker stvari lepo tečejo z otroci.

Do možnosti za novo družino sem še vedno odprta

- **DOBER KONEC 3D**

Ne občutim, da je najin razhod ostal na pol poti

4. Definiranje pojmov

1. FAZA – PRIZNANJE ZLOMA ZAKONA ALI PARTNERSTVA

RAZPAD ZAKONSKE ZVEZE

Zlom zveze se lahko začne počasi in traja daljše obdobje v času zakonske zveze

»Razpad moje zakonske zveze se je začel že mnogo prej, zelo počasi in tiho in sicer z mojim osebnim nezadovoljstvom, neizpolnjenostjo, neustvarjalnostjo, ki je bila posledica preteklih poslovnih neuspehov.« »Do zloma zveze med možem in menoj je prišlo po petnajstih letih povezanosti in štirih letih zakona.«

Izguba zaupanja pojem, ki pomeni, da so porušeni temelji za funkcionalno partnersko zvezo.

»...zaupanje je bilo porušeno in natančno sem vedela, da ga ni mogoče več zgraditi.« »Po 15 letih skupnega življenja je zaupanje odplavalo.«

Premalo komunikacije pomeni, da partnerska zveza ne more funkcionalno delovati, če med partnerjema ni dovolj komunikacije»Propadla je brez kakega posebnega vzroka, med nama je bilo v tistem času premalo komunikacije«

Nezvestoba pomeni prevaro partnerja. Nezvestoba ne pomeni nujno konca partnerske zveze, vendar zelo globoko prizadene odnos med partnerjema. Je ena najbolj bolečih izkušenj, ki jih partnerja

doživljata zakonu. Večina, ki odkrije, da ga je partner prevaral, se počuti izdanega in izrabljenega, zato je prva misel po odkritju nezvestobe navadno konec partnerske zveze. Takšno zvezo je težko ohraniti, saj je zaupanje v partnerja izgubljeno.

(»...srečal mlado moldavko v katero se je močno zaljubil« »prej kot v 1 mesecu sem odkrila kaj se dogaja.« »Bila sem jezna, užaljena, počutila sem se izpraznjeno in kot ženska ob vso vrednost« Imel je več krajših izvenzakonskih zvez, vendar tega nikoli ni priznal. »

Šok predstavlja prvo najbolj običajno reakcijo na izgubo, bodisi zaupanja v partnerja, izgubo partnerja zaradi ločitve ali smrti.

»Mogoče bi lažje razumela, da se je partner zaljubil v neko mlado žensko, vendar zaljubiti se v prostitutko, to mi je bilo absurdno in šokantno.« »Zame je bil to velik šok.«

Partner kot tujec spoznanje, ko partner izgubi zaupanje in spoštovanje in dobi občutek, da svojega partnerja v skupaj preživetih letih zakonskega odnosa sploh ne pozna.

(»Svojega partnerja sem zelo cenila in ga spoštovala, zato mi je bilo toliko težje, ugotovila sem, da po 15 letih skupnega življenja partnerja sploh ne poznam« »Najbolj grozen občutek je, ko ugotoviš, da si spal 15 let s popolnim tujcem.«

Alkohol : sredstvo, ki osebam, katere se soočajo in spopadajo z najrazličnejšimi težavami pomeni regulacijo za lažje spopadanje s težavami, notranjimi stiskami in napetostmi. (»Pozneje je prihajal domov, včasih je smrdel po alkoholu. »Ko sem zahtevala, naj ne pije in prihaja prej, se je skušal izmakniti z malimi lažmi.«

Ljubosumje je čustvena reakcija na strah pred razpadom medsebojnega partnerskega odnosa, ali pa prepričanje, da ga partner na kakršen koli način vara. Ponavadi se pojavlja pri ljudeh s krhko samopodobo in nizkim samospoštovanjem. Je čustvo, ki duši partnersko razmerje »... je moj partner postal ljubosumen... ob vsakem mojem odhodu prestajal duševne muke).

Odsotnost partnerja lahko prinaša partnerski odnos veliko vznemirjenja. Nalaga večjo obremenjenost in odgovornost partnerju, ki je doma z otroci in pomeni ustvarjanje drugačnih pravil, meja družinskega ritma in njenega funkcioniranja. »Veliko je bil odsoten tudi med vikendi in ponoči« »On je vedno prihajal in odhajal, njemu je bilo dovoljeno vse.«

NEZADOVOLJSTVO V ZAKONSKI ZVEZI

Nezadovoljstvo v zakonski zvezi predstavlja širok pojem najrazličnejših vzrokov, ki so povezani s razpadom partnerske oziroma zakonske zveze.

»V trenutku odločitve, da nočem več nadaljevati, sem razmišljala predvsem o svojih nezadovoljstvih«

ODNOS MED PARTNERJEMA je dinamično razmerje, je prostor, kjer partnerja uresničujeta svoje potenciale in osebne izpolnitve. Ko le teh ne uspeta oziroma ne moreta več uresničevati, se v njun odnos naseli stiska, bolečina, strah, manipulacije in napetosti.

Prijateljski odnos je izmed temeljev zakonskega odnosa, vendar ne more biti dovolj za funkcionalen partnerski odnos (»iz moje strani temeljila bolj na prijateljstvu kot partnerstvu«)

Izguba vere pomeni, da eden izmed partnerjev ali oba ne verjameta več v skupni odnos (»Moža sem že mesece opozarjala, da izgubljam vero v najino zvezo).

Nasilje ne pozna meja. Dogaja se v vseh družbenih razredih in skupinah. V družini gre ponavadi za ponavljajoč vzorec nasilnega vedenja enega partnerja do drugega in do ostalih družinskih članov, s katerim zlorablajoči partner doseže tisti kar hoče, na račun drugega partnerja oziroma ostalih članov, njihovih pravic, želja in prepričanj. Nasilno vedenje se lahko pojavlja v fizični, spolni, ekonomski, čustveni in psihični obliki. Gre za zlorabe, ki povzročajo strah in trpljenje. (»Pošteno me je mrcvaril, že med 15 letnim zakonom, za svoje orodje pa je uporabljal tudi otroke.« »Že v času zakonske zveze sem se ga bala, ker je izvajal nad mano nasilje«»Bila sem tudi na urgenci, sicer pa je ves čas vršil nad mano in otroci psihično nasilje...«

Preračunljiv odnos je značilen za osebe, ki so v svoji notranjosti v bistvu krhke in prestrašene, vendar znajo to s svojimi manipulacijami zelo dobro prikrivati in manipulirati z okolico. S kontroliranjem in manipulacijo poskušajo zlorabljačim vzeti samospoštovanje z namenom, da povzdignejo svojega. (»... je znana in vplivna osebnost v slovenskem prostoru, zato je uporabljal zveze in naveze...«

PRIČAKOVANJA V ZAKONSKI ZVEZI

Pričakovanja Partnerja ponavadi pričakujeta drug od drugega pripadnost, ljubeč, iskren in razumevajoč odnos, aktivno manifestiranje skupnih interesov, skupno preživljanje prostega časa ter funkcionalno posvečanje otrokom oziroma celotni družini.

(»pričakovala sem, da se bo, ker ima spet čas, posvetil meni in otroku.«

»To se ni zgodilo in prevzeli so me dvomi (ne prvič), ali ima sploh smisel vztrajati v zvezi« »Hotela bi več pogovorov, več čustvene intimnosti, več skupnih interesov...«

ODNOS STARŠA Z OTROCI

Odnos starša z otroci Odnos med otrokom in starši je ključni pogoj in hkrati prostor razvoja otroka. Medsebojni odnos zariše obseg, globino in varnost otrokovega sveta. Preko čustvene sprejetosti in varnosti gradi zaupanje v samega sebe in do zunanjega sveta. Otrok se v družini nauči kaj pomeni ljubezen, spoštovanje in razumevanje drugega. Če otrok teh izkušenj nima razvije nizko samopodobo, postane nesamozavesten, dvomljiv in nezaupljiv vase in v druge. »Z otrokoma se ni ukvarjal, ker je imel toliko obveznosti za službo« Sicer so se ga otroci tudi bali, saj so vedeli kako zna bit nasilen, če se stvari ne odvijajo...«

RAZMIŠLJANJE O RAZVEZI

Razmišljanje o razvezi zakonske zveze je odločitev partnerjev, da ne bosta več živela skupaj, zato mora biti skrbno premišljena in načrtovana. (»Odločitev za ločitev je bila moja; enostranska in na nek način prehitra.«

SOCIALNA MREŽA lahko pomeni neprecenljiv vir moči, podpore osebam, ki so se znašle v najrazličnejših kriznih situacijah.(»Veliko svojega časa sem začela posvečati temu gibanju, ker sem se tam počutila dobro«).

2. FAZA - ODLOČITEV ZA RAZVEZO

ODLOČITEV ZA RAZVEZO

Nezaupanje pomeni, da partner zaradi prevare, nezvestobe ali drugih vzrokov ne more več zaupati svojemu partnerju »natanko sem se zavedala, da po vsem tem sama ne bi bila sposobna nikoli več zaupati svojemu partnerju in če bi v taki zvezi vztrajala, bi z ljubosumjem slej ko prej uničila sebe in partnerja«

Odločitev za razvezo sprejme eden ali oba zakonca skupaj, ker zveze zaradi napetosti in konfliktov ni mogoče nadaljevati.(»Vlogo za ločitev sem vložila sama, pri pravem poskusu na CSD sem čustveno popustila in ločitev odložila za 6 mesecev.«

Vzrok za odhod je tesno povezan z odločitvijo enega ali obeh partnerjev za razvezo.

»Ne prenašam te več, ob tebi se samo matram, ti me utesnjuješ, me ne razumeš, organsko ob tebi več ne zdržim, na bruhanje mi gre, ko te pogledam«

PARTNER ODIDE

Partner se odseli Ko se eden ali oba partnerja odločita za razvezo, ponavadi eden od partnerjev zapusti skupno bivališče in se odseli.(»Ko je prišel neke noči domov iz službene poti, je zjutraj vstal in začel pakirati svoje stvari Mirno sem ga vprašala kam se odpravlja, on pa mi je rekel, najina zgodba je končana«).

DOŽIVLJANJE LOČITVE

Doživljanje ločitve pojem, ki pove, da vsak izmed partnerjev ločitev doživlja drugače, na svoj način. (»Skupaj sva jokala in se spraševala, kako sva pristala, kjer sva.«

REAKCIJA PARTNERJA

Šok predstavlja prvo najbolj običajno reakcijo na izgubo, bodisi zaupanja v partnerja, izgubo partnerja zaradi ločitve ali smrti. (»Meni se je v tistem trenutku sesul svet.«)

Občutek nemoči pomeni, da posameznik čuti, da nima nastale situacijo pod kontrolo, da ne ve kako se spoprijeti z nastalim problemom.(»Bilo me je groza, da ne bom zmogla in kaj naj rečem otrokom« »Imela sem občutek, da sem razdrobljena na koščke, da se ne bom uspela sestaviti v celoto«).

Občutek krivde posameznik se sprašuje, kaj je v odnosu naredil narobe, česa ni naredil oziroma kaj bi moral narediti, da bi preprečil propad partnerskega odnosa »v mene se je začel naseljevati občutek krivde, da v najini zvezi nisem naredila dovolj, da sem razočarala moža, otroke in še sebe« »Po njegovem odhodu sem bila čustvena razvalina«)

NEGOTOVA PRIHODNOST

Strah in negotovost pomenita negotovo prihodnost, saj v družini nič ni na ustaljenem mestu, poleg tega partner, ki ni pobudnik razveze, pogosto ne ve, kako bo partner, ki je odšel, ravnal v prihodnje. V družini vlada negotovost in neravnotežje v medsebojnih odnosih (»Mene je postajalo strah« »nisem vedela kaj sploh lahko od njega pričakujem«)

SEZNANITEV OTROK Z ODLOČITVIJO O RAZVEZI

Kako povedati otrokom Otroci imajo pravico biti obveščeni , kaj se v družini dogaja. vendar na način, ki ga razumejo in ga lahko sprejmejo.(»Otrokom o nastali situaciji ni bilo potrebno pripovedovati, ker so bili dogodki tako burni, da jim je bilo vse jasno.«)

STIKI Z ODOSTNIM STARŠEM

Stiki z odsotnim staršem Konvencija ZN o otrokovih pravicah določa, da ima otrok ki je ločen od enega ali obeh staršev pravico, da redno vzdržuje osebne stike, razen če je to v nasprotju z njegovimi koristmi. Uspešni stiki so tisti, ki upoštevajo potrebe otroka in želje obeh staršev. (»Stiki očeta z otroki so bili več ali manj normalni razen v začetku«)

SOCIALNA MREŽA

Socialna mreža lahko pomeni neprecenljiv vir moči, podpore in pomoči osebam, ki so se znašle v najrazličnejših kriznih situacijah. Gre za stike s sodelavci, prijatelji in znanci, sorodniki.(»...s sorodniki pa situacije nisem obravnavala« »To je zajemalo tudi odnose z mojo taščo, ki je nisem marala«)

3. FAZA - PRIPRAVA IN NAČRTOVANJE ŽELJENIH IZIDOV

ODNOS S PARTNERJEM

Odnos s partnerjem: je lahko eden od pokazateljev, kako bosta partnerja urejala in načrtovala medsebojni odnos in odnos z otroci v prihodnje.

(»...pol leta po njegovem odhodu je bilo razmeroma mirno obdobje, saj se ni dosti ukvarjal ne z mano in ne z otroci«).

NAVEZANOST

Navezanost partnerja igra pomembno vlogo pri osamosvajanju in formiranju enostarševske družine in lahko pomeni boleče psihične reakcije. (»Najtežja naloga je bila zmanjšati navezanost na partnerja« »čutila fizično bolečino, ki je trajala več kot 1 leto.«)

REAKCIJA PARTNERJA

Žalost: ko partner spozna resničnost izgube, lahko občuti globoko žalost in potrnost.

(»Žalovanje.«)

RAZLOŽITI OTROKU NASTALO SITUACIJO

Otrok je seznanjen z nastalo situacijo : otroci so seznanjeni z nastalo situacijo na način, ki je primeren njihovi starosti in razumevanju Pomembno je, da so otroci seznanjeni kaj se v družini dogaja in kaj nameravata starša storiti v prihodnje. (»Ob njeni prizadetosti sem spoznala, da vse dojemam«

Biti odkrit do otroka je pomembno, da si otrok ne ustvarja iluzij in lažnih predstav.

(»Odločila sem se, da bom do nje kolikor se da poštena.(»To jo je nekoliko pomirilo.«

REAKCIJA OTROK

Reakcija otroka Odziv na ločitev je pri vsakem otroku različen, v večini primerov pa ločitev otroka pretese, mu povzroči duševno neravnovesje, občutek strahu, zmedenosti, osamljenosti in razdvojenosti (»Hčerka se je ustrašila, kam očka gre, ker je odnašal obleke.«)

Molčečnost otrok – mnogi otroci se odzovejo z molkom in ne želijo govoriti o nastali situaciji.

(»Otroka o tem nista želela govoriti« »Otroci se o ločitvi niso želeli pogovarjati.«)

Otroci pogrešajo odsotnega očka: otrok je bil navajen, da je imel ob sebi oba starša, čeprav enega bolj poredko.(»Najhuje je bilo, ker sta ga otroka pogrešala...«)

Projekcije napetosti : se usmerjajo v tistega starša, ki živi z otroci(»...postala sem tarča za napetosti, ki sta jih nosila otroka«)

Težave v šoli se kažejo na najrazličnejše načine .Poslabšanje učnega uspeha: otrok se težko koncentrira, ker je psihično zaseden z ločitvijo (»V šoli je sin popustil in začel dobivati slabše ocene...«)

Agresivno vedenje: otrok notranje napetosti in stiske izraža z agresijo, oziroma s tovrstnim vedenjem pripoveduje, da nekaj ni v redu. (»...razredničarka je povedala, da je pogosto agresiven, zato si je mislila, da se znotraj naše družine nekaj dogaja.«)

STARŠEVSTVO MED RAZVEZO

Vloga starša Starševstvo odigrava med razvezo eno najvažnejših vlog, saj razveza starša ne osvobaja starševske dolžnosti.

(»Nisem razumela moža, ki se je brez skupnega doma počutil oropanega možnosti za kakršnokoli delovanje za družino«).

ODNOS ODSOTNEGA STARŠA

Odnos odsotnega starša je pomemben za otrokov psihofizični razvoj.

(»Do otrok je bil prijazen, videl jih je enkrat na mesec«...»vedno jima je kupil kakšno darilo in nikoli ju ni peljal k sebi domov«)

STIKI Z ODSOTNIM STARŠEM

Stiki z odsotnim staršem Konvencija ZN o otrokovih pravicah določa, da ima otrok ki je ločen od enega ali obeh staršev pravico, da redno vzdržuje osebne stike, razen če je to v nasprotju z njegovimi koristmi. Uspešni stiki so tisti, ki upoštevajo potrebe otroka in želje obeh staršev. (»Stiki med otroci in mano so bili normalni, skoraj taki kot v času zakonske zveze«)

SOCIALNA MREŽA

Odnos s prijatelji in znanci družina ima družinske prijatelje in znance, s katerimi se redno družijo (»Prijatelji in znanci so vedeli za razmere, zato jih ločitev ni presenetila«)

Komunikacija z razširjeno družino komunikacija z družinskimi člani in sorodniki

(»Nihče razen mojih staršev ni vedel, da ne živimo več skupaj«)

Komunikacija s prijatelji : pretok informacij med prijatelji (»Podobno je bilo s prijatelji«)

4. FAZA - LOČITEV

ODLOČITEV ZA RAZVEZO

Ločitev Partnerja prideta do točke, ko spoznata, da ne moreta skupaj nadaljevati partnerski odnos.

(»Do ločitve ni prišlo tako hitro, kot sem si predstavljala. Skoraj eno leto je trajalo, preden sva se res razšla.« »...nekega večera me je poklical in mi povedal, da je prek odvetnika vložil papirje za ločitev.«)

DRUŽINSKI PROCESI

Stiki in odnosi med vsemi udeleženi. (»...tako da stiki med nami niso bili prekinjeni.)

Procesi med razvezo: dogajanje v partnerskem odnosu med razvezo (»Še dvakrat sva se združila in spet razšla«)

Odnos med razvezo: odnos partnerjev med razvezo. (»Hkrati pa je bilo vsako srečanje povod za nove prepire in napetosti.«)

REAKCIJA PARTNERJA

Čustveno stanje: čustvene reakcije posameznega partnerja (»Ker pa je bilo moje čustveno stanje še precej labilno, sem se želela čim bolj zaščiti -izolirati, čustveno«)

Separacijska kriza se pojavi, zaradi premočne navezanosti na drugega partnerja. (»Pri meni se je sprožila separacijska kriza in poiskala sem pomoč psihologa«)

Alkohol: sredstvo, ki osebam, katere se soočajo in spopadajo z najrazličnejšimi težavami pomeni regulacijo za lažje spopadanje s težavami, notranjimi stiskami in napetostmi.

(»Mož je pil in včasih prihajal pijan k meni domov« »Skrbelo me je, da se bo zapil.«)

Žalost in bes ko partner spozna resničnost izgube, lahko občuti globoko žalost in potrnost, hkrati pa se pojavljajo napadi besa (»Jokal je in zmerjal«)

Ponižanje in sram se pojavi zaradi poraženosti in neuspeha neuspele zveze. (...mož je bolj trpel zaradi sramu in ponižanja, ker zveza ni uspela)

Šok predstavlja prvo najbolj običajno reakcijo na izgubo, bodisi zaupanja v partnerja, izgubo partnerja zaradi ločitve ali smrti. (»Doživela sem ponovni šok.«)

.ODNOS Z BIVŠIM PARTNERJEM

Spoznanje, kaj je ljubezen (»Spoznala sem, da razhod ne pomeni, da je tudi ljubezni konec«)

Upanje: da partnerskega odnosa še ni konec se pogosto pojavlja pri partnerju, ki si razveze ne želi.

(»...saj sem vseeno še upala, da se bo mogoče vrnil.«)

NAVEZANOST

Navezanost: od vrste oziroma stila navezanosti je odvisno, kakšen odnos bosta partnerja vzpostavila med seboj. (»Navezanost je oba presenetila« »Oddahnila sva si vsakokrat, ko sva se sešla«)

Nesamostojnost pomeni še dodatno navezanost na partnerja (»Pokazalo se je, da sem precej nesamostojna, kar je upočasnilo ločitev«)

CSD

Dogajanje na CSD Naloga CSD-ja je, da ob razvezi zakonske zveze opravi svetovalni razgovor z zakoncema in ju seznani s posledicami, ki z razvezo zakonske zveze nastanejo zanju in družinsko skupnost. Glavno vodilo strokovnih delavcev je slediti koristi otroka.

(»Na center sva šla zgolj formalno, saj sva že prej dorekla vse glede stikov in alimentov.«

»Dogovorili smo se, da otroci ostanejo pri meni, on pa bo plačeval za njih preživnino« »).

Vzrok za razvezo: zakaj želi eden izmed partnerjev prekiniti skupno zvezo («...rekel, da z mano ni mogoče več živeti, da nad njim izvajam psihične pritiske, zato se želi ločiti.«)

STARŠEVSTVO PO RAZVEZI

Spodbujanje : tako za otroka kot za odsotnega starša je pomembno, da ohranita stike po razvezi(»Spodbujala sem oba, naj se družita, pokličeta...«)

Odgovornost odsotnega starša: starševstvo po razvezi ne preneha.(»Mož mi je dajal del svoje plače, kot alimente za hčer.«)

SOCIALNO EKONOMSKI STATUS

Odvisnost od partnerja predstavlja materialno in psihično odvisnost (»Bila sem nezaposlena, materialno popolnoma odvisna, osebnostno nezrela...«)

UREDITEV RAZMER

Stanovanjske razmere: po razvezi si partnerja ponavadi uredita dve gospodinjski

(»Stanovali smo v istem bloku, samo v različnih stanovanjih.) (» Jaz pa sem si najela stanovanje v pritličju«)

Delitev premoženja: partnerja si razdelita ob razvezi skupno premoženje

(»Iz premoženja, ki je ostalo, sva kupila majhno lastniško stanovanje, tam je živel on.«)

SOCIALNA MREŽA

Komunikacija znotraj socialne mreže: pomeni komunikacijo med sodelavci, prijatelji, znanci in sorodniki (»okolici ni bilo treba kaj dosti razlagati o razhodu z možem«)

5. FAZA - RAZVEZA – PRAVNI PROCES

PRAVNI PROCES

Sodni postopek Zakonca sta pravno-formalno ločena, ko se razvežeta pred sodiščem

(»Pravni proces je bil zelo hiter » »naju so oba na sodišču premagala čustva, takrat je bilo dokončno«

»UREDITEV RAZMER

Delitev premoženja : partnerja si razdelita ob razvezi skupno premoženje

(»Premoženja sva imela zelo malo in sva ga brez težav razdelila že, ko je mož odšel

Glede delitve premoženja ni bilo večjih težav, ker sva živela v stanovanju, ki sem ga dobila od svojih staršev.«)

REAKCIJA PARTNERJA

Zamenjava priimka Ob razvezi bivša zakonca lahko obdržita ali zamenjata tedanji priimek. (»Čutila sem, da moram zamenjati priimek...)

ODNOS PO RAZVEZI

Upoštevanje zahtev: dogovarjanje bivših partnerjev (»Partner je upošteval vse moje zahteve brez pripomb in jim sledil...«)

Odnos med partnerjema: kaže, kako funkcionalna sta partnerja postala po razvezi

(»V največjo oporo sva bila spet drug drugemu.«)

SOCIALNA MREŽA

Reakcija socialne mreže: kako so se na razvezi odzvali sodelavci, prijatelji,znanci, sorodniki.

(»Drugi, tudi domači in sodelavci pa niso imeli posebnega posluha za ta del najine zgodbe2« »kupni prijatelji niso bili presenečeni, ko so izvedeli za ločitev...«)

6. FAZA - DRUŽINA PO RAZVEZI

NOVO PARTNERSTVO

Nova zveza: partnerja po razvezi vzpostavita in si ustvarita nov partnerski odnos(»...novega partnerja nikoli nisem predstavila svojim otrokom, ker ga nisem jemala kot za stalnega partnerja ampak bolj kot celitelja čustvenih ran.«)

STARŠEVSTVO PO RAZVEZI

Sostarševanje po razvezi:starševstvo z razvezo ne preneha(... nisva imela nobenih težav z odnosom kot starša«).

Pomembnost sostarševanja je nujna za otrokov psihofizični razvoj, kakor tudi za starša, ki ne živi z otrokom (»Trdno sem ga zagovarjala pred vsemi, tudi pred možem in hčerjo«).

Odnos z odsotnim staršem je pomemben za otroka kakor tudi za odsotnega starša

Čeprav sta imela mož in hči redne stike, sta si vendar ostala tuja.

obdobje, ko otroka praktično nič nista bila pri očetu, ker zanju ni imel časa

Stiki : stiki so tisti, ki upoštevajo potrebe otroka in želje obeh staršev.

(»Tri leta sta imela otroka zelo malo stikov z očetom, zelo ga je pogrešal zlasti sin«).

Odgovornost sostarševstva: pomeni odgovornosti obeh roditeljev, ne samo enega.

(»Velikokrat sem bila besna na njega, ker je bila vsa odgovornost in teža vzgoje na meni«).

Preobrat: zaradi ponovnih stikov prišlo do spremembe odnosov med otroci in materjo

»Ko sta se vrnila sem bila za njiju zadnje kolo. Začela sta me poniževati, da za njiju nič ne naredim in da se želita preseliti k očetu prišlo do nekega preloma, ko je šel sam z njima na dopust, brez njegove partnerke in njenega otroka«).

ODNOS Z BIVŠIM PARTNERJEM PO RAZVEZI

Odnos po razvezi Odnosi se morajo po razvezi na novo formirati in usklajevati.

Bivši partner je želel najino vezo obnoviti, jaz pa razumsko tega nisem hotela...

Stike sva ohranila na začetku in jih še zdaj. (»Z leti so izgubljali burnost in prepiri so se nehali«).

Dogovarjanje je zelo pomemben faktor za fleksibilne odnose.

(»...takrat mi je bilo dovolj in sem poklicala bivšega, dogovorila sva se...«)

BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO

Nova zveza :partnerja po razvezi vzpostavita nov partnerski odnos.

(»Mož je vzpostavil prvo novo zvezo dve leti po razhodu Popolnoma sem ga podpirala pri tem«).

Nov član: družina se širi

(»ko sta bila z njim pet dni po ločitvi in mi povedala, da bosta dobila bratca, sin je bil precej zadržan, hčerka pa je vsa vesela pripovedovala, kako bo fino, ker bo dobila majhnega bratca in to že zelo kmalu«).

FLEKSIBILNI ODNOSI

Zaupanje je zelo pomembno za ustvarjanje fleksibilnih odnosov med dvema družinama.

Moževe čustvene rane so se lažje zapirale, hčerka je sprejela(»očitove prijateljice« za nekaj samoumevnega, zaupala je, da jo bo vzel očka vedno s seboj«).

Pogovor pripomore k fleksibilnim odnosom (»Ko je bila še manjša, sva se pogovarjali o »novih očitih« in »novih mamicah«).

ENOSTARŠEVSKO GOSPODINSTVO

Živeti sam je pogosta realnost bivših partnerjev po razvezi (»Vsak zase sva prvič v življenju skusila, kaj pomeni živeti sam, odgovoren za svoje potrebe in izdatke«).

PRIMARNA SOCIALNA MREŽA

Pomoč dedkov in babic predstavlja neprecenljiv vir pomoči in podpore po razvezi zakonske zveze.

(»Kadar sem bila v stiski s časom glede otrok, so mi vedno na pomoč stopili moji starši.

7. FAZA - NOVI ZAČETKI

NOVI ZAČETKI

Novi začetki pomenijo ustvarjanje in formiranje novega partnerskega odnosa in s tem drugačnih potreb po sostarševanju (» Do te faze pri meni ni prišlo«)

Želja po novem partnerju kaže na povsem normalno potrebo po novi skupnosti.

(»zase sem upala prav tako najti partnerja, s katerim bi ustvarila novo družino«).

Odnos nova partnerka – otroci: odnos, ki se vzpostavi med otroci in novo partnerko razvezanega starša. (»Kasneje sta postali prijateljici...nista pa razvili odnosa mačeha-hči, čeprav je odnos trajal šest let«).

Odnos v novo nastali družini : odnos, ki se je vzpostavil znotraj vseh v novonastali družini (»otroka sta začela po treh letih hoditi tja....paziti morata na mlajšega bratca, ker gospa enostavno pusti otroka mojemu bivšemu in gre najina otroka sta presenečena, kako se mora njun očka ukvarjati s tamalim...«)

.SOCIALNO EKONOMSKI STATUS

Ekonomska neodvisnost pomeni pomemben faktor za samostojno življenje.

(»Trenutno se posvečam svoji ekonomski neodvisnosti«)

STARŠEVSTVO PO RAZVEZI

Sostarševstvo z razvezo zakonske zveze ne preneha

(»Posebno v hčerini puberteti sem spoznavala, kako dragocen je otrokov oče in kako nezadostna je mati sama«).

BIVŠI PARTNER USTVARI NOVO DRUŽINO

Nova zveza partnerja po razvezi vzpostavi nov partnerski odnos.

(»Očetove nove partnerke je hči gledala kot nekaj normalnega. Vsako je gledala po svoje, v skladu s svojimi takratnimi leti Večinoma so jo tudi vključevale v svoje življenje.«)

8. FAZA - NAPORI ASIMILACIJE

FORMIRANJE NOVIH ODNOSOV

Nov odnos pomeni za razširjeno družino nove prilagoditve »Strah pred moževno novo zvezo sem imela le enkrat, v času, ko še nisem mogla skrbeti za svoje preživetje Posredovala sem le, kadar je šlo kaj v očitno škodo mojega otroka, sicer so uravnavali odnose sami. Pripovedovali so mi o svojih potovanjih, gledala sem fotografije in filme ...«).

Nova partnerska zveza je eden izmed pokazateljev, kako daleč je posamezna oseba v procesu transformacije (» trenutno še ne razmišljam o novi partnerski zvezi, čeprav sem začela zahajati v družbo in si dovoliti biti vesela«).

POGLED NA RAZVEZO

Pravilnost odločitve pomeni ali je oseba glede odločitve za razvezo ravnala pravilno

(»Svoje odločitve nisem nikoli obžalovala«).

Prva leta sem se ob vsakem pomembnejšem dogodku vprašala, ali hočem nazaj v staro zvezo.

Čustva, ki so povezana z bivšim partnerjem in bivšim partnerski odnosom

(»To me še zmeraj boli, ker ga imam na trenutke še vedno na nek način rada, čeprav me je zapustil«).

Zaupanje, ki ga je prinesel odnos z bivšim partnerjem po razvez i(»...več zaupanja in medsebojno zaupanje je postalo glavna kvaliteta najinega odnosa«).

Razveza pomeni olajšanje glede odnosa z bivšim partnerjem po eni strani, po drugi strani pa žalost po družini kot celoti. (»sem po eni strani vesela, da ne živim več z njim, hudo mi je le zaradi otrok, ker nismo več družina«).

Občutki povezani z bivšim partnerjem (»krivda, da sem premalo naredila me še dostikrat razjeda, pa mogoče to, kaj ima ona česar jaz nimam, da ga je uspela umiriti, ker baje ni več nasilen in nesramen«).

PRIMARNA SOCIALNA MREŽA

Vloga dedkov in babic predstavlja neprecenljiv vir podpore in pomoči

»Brez pomoči staršev ne bi bila danes v takšni poziciji. Ves čas so mi stali ob strani, me spodbujali in vedno bili pripravljeni paziti na otroke, če sem varstvo potrebovala«).

9. FAZA - OZAVEŠČENOST

OZAVEŠČENOST

Spremembe pomenijo novo mejo med gospodinjstvi (»To mi ni bilo težko, ker sem zamejevala z domom. Moj dom je bil moj svet in njihovi domovi njihov svet. Moje in njihove vezi pa so se dopolnjevale, ne izrivale«).

RAZŠIRJENA DRUŽINA

Razširjeni odnosi se vzpostavijo v okvirjih razširjene družine (»hči je pa lahko samo pridobila z vsakim novim odnosom«).

Stabiliziranje odnosov: Odnosi se počasi in sčasoma uravnajo in postavijo na svoje mesto »Otroka imata redne stike tudi z drugim dedkom in babico, le da njihova povezava ni tako globoka in stiki niso tako pogosti. Otroka sta vključena v vsa družinska srečanja in praznovanja«).

POZICIJA BIOLOŠKIH STARŠEV

Ključna pozicija bioloških staršev : Spoznanje, da imajo biološki starši ključno pozicijo v odnosu z otroci »Čudila sem se nad to naravno pravico, hkrati pa mi je gotovost dobro dela in me krepila v materinstvu«).

ŽELJA PO PONOVI POROKI

Novo partnerstvo pomeni željo po novem partnerstvu (»Zase sem želela kvalitetno partnerstvo že od razhoda z možem«).

10. FAZA - RESTRUKTURIRANJE - PREZRAČEVANJE

SPREJEM SPREMEMB

Osebna zrelost pomeni sprejeti spremembe (»dragoceno je, da ni nihče med seboj skregan, poleg tega ne gojimo zamere drug do drugega«).

FORMIRANJE NOVIH ODNOSOV

Preoblikovanje družine pomeni formiranje novih odnosov (»Moževo tretjo partnerko sem spoznala že takoj na začetku njune zveze«).

11. in 12. FAZA AKCIJA - INTEGRACIJA

SODELOVANJE

Ponovna reorganizacija pomeni sodelovanje za spremembe medsebojnih odnosov (»Možu se tudi tretji poskus partnerstva ni posrečil, zato so se reorganizirali naši odnosi«).

Osebna zrelost pomeni sprejeti spremembe

(»Z bivšim možem sva se veliko bolj zlahka dogovarjala in sporazumevala kot pred razhodom«).

Odgovornost sostarševstva pomeni, da starša tudi po razvezi poskrbita in zadostita otrokove fizične, psihične, čustvene in materialne potrebe. (»Glede hčerkinih potreb se pogovoriva in usklajiva«).

RAZŠIRJENA DRUŽINA

Rituali in pravila pomenijo usklajevanje in upoštevanje pravil razširjene družine ob praznikih in drugih družinskih praznovanjih. (»Vpeljali smo družinsko praznovanje božiča.

Skupaj praznujemo rojstne dneve.«)

SOCIALNO EKONOMSKI STATUS

Razveza kot izziv za izboljšanje socialno ekonomskega statusa.

(»na poslovnem področju sem napredovala, saj sem pustila javno službo, se osamosvojila, finančno okrepila in mi gre dobro. V času zakona nisem imela poguma, saj me je moj bivši ves čas poniževal in govoril, da sem nesposobna iti na svoje, pa še premalo strokovno usposobljena«).

OSEBNO NAPREDOVANJE

Socialna mreža pomeni osebno napredovanje posameznika, ko se preko najrazličnejših druženj, hobijev in drugih interakcij, počuti bolj polno, samozavestno.

(»krog prijateljev se mi je razširil, oziroma bi lahko rekla kar zamenjal, začela sem se športno udeleževati in se bolje počutiti v svoji koži«).

13. FAZA- ODLOČITEV ZA DVOJEDRNO DRUŽINO

DVOJEDRNA DRUŽINA

Kakovostno življenje : bivša partnerja si po razvezi ustvarita kakovostno življenje

Nove možnosti: bivša partnerja dopuščata odprte poti za novo družino. (»Do možnosti za novo družino sem še vedno odrt in ne vem, kaj mi bo prineslo življenje«).

Dober konec pomeni, da je dolg proces transformacije razveze zakonske zveze uspešno zaključen (»Ne občutim, da je najin razhod zaradi tega ostal na pol poti«).

Družinsko življenje : bivši partner sprejme, da se družina spremenila in na novo zaživela. (»Včasih mi je sicer hudo, ker nismo več družina v celoti, ampak hitro mine...«).

Urejeno starševstvo je tesno povezano z urejenim odnosom med bivšima partnerjema. Urejen in funkcionalen odnos med bivšima partnerjema, pomeni tudi funkcionalno in urejeno starševstvo.(»Bivšega partnerja ne pogrešam več, mogoče tudi zato, ker stvari lepo tečejo z otroci »)..

b. Analiza podatkov intervjujev – socialnih delavk na CSD

1. Kodiranje izjav

Namen svetovalnega razgovora ob ločitvi ali razvezi

Ana

če starša ne bosta več živela skupaj se morata sporazumeti komu bodo dodeljeni otroci.

KOMU BODO DODELJENI OTROCI NAMEN

Dogovoriti se morata o vzgoji in varstvu otrok v skladu z njihovimi koristmi in o poteku stikov in preživnini. DOGOVOR O VZGOJI IN VARSTVU CILJI

Moj cilj ni, da starša ostaneta skupaj, vendar skušamo razrešiti konflikt, ki je prisoten med njima.

SKUŠAMO RAZREŠITI KONFLIKT

Ko se dva med seboj bodeta, ponavadi popolnoma pozabita na otroke, na posledice, ki jih prinaša njun konflikt, vendar v mnogih primerih ljudje tega preprosto nočejo slišati in sprejeti. POSLEDICE KI JIH PRINAŠA KONFLIKT

Tina

Procesi pomoči in svetovanja so v primerih razveze vedno usmerjeni na konkretno situacijo, na konkretno družino, konkretnega otroka in njihove starše. KONKRETNA DRUŽINA

Za svetovanje se pari v glavnem odločajo takrat, ko še niso popolnoma prepričani v razvezo. V teh primerih vidim velik doprinos stroke in svetovalnih delavcev, saj na tej vstopni točki s strokovno pomočjo partnerja lahko naredita ogromne pozitivne premike in spremembe za njun odnos

Svetovanje

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
ANA		
če starša ne bosta več živela skupaj se morata sporazumeti komu bodo dodeljeni otroci. A1	DOGOVOR O VZGOJI IN VARSTVU	NAMEN SVETOVALNEGA RAZGOVORA
Dogovoriti se morata o vzgoji in varstvu otrok v skladu z njihovimi koristmi in o poteku stikov in preživnini. A2	DOGOVOR O VZGOJI IN VARSTVU	NAMEN SVETOVALNEGA RAZGOVORA
Moj cilj ni, da starša ostaneta skupaj, vendar	SKUŠAMO RAZREŠITI	NAMEN

skušamo razrešiti konflikt, ki je prisoten med njima. A3	KONFLIKT	SVETOVALNEGA RAZGOVORA
Ko se dva med seboj bodeta, ponavadi popolnoma pozabita na otroke, na posledice, ki jih prinaša njun konflikt, vendar v mnogih primerih ljudje tega preprosto nočejo slišati in sprejeti. A4	POSLEDICE KI JIH PRINAŠA KONFLIKT	NAMEN SVETOVALNEGA RAZGOVORA
TINA		
Procesi pomoči in svetovanja so v primerih razveze vedno usmerjeni na konkretno situacijo, na konkretno družino, konkretnega otroka in njihove starše. T1	KONKRETNA DRUŽINA	NAMEN SVETOVALNEGA RAZGOVORA
Za svetovanje se pari v glavnem odločajo takrat, ko še niso popolnoma prepričani v razvezo. V teh primerih vidim velik doprinos stroke in svetovalnih delavcev, saj na tej vstopni točki s strokovno pomočjo partnerja lahko naredita ogromne pozitivne premike in spremembe za njun odnos T2	SVETOVANJE	NAMEN SVETOVALNEGA RAZGOVORA

Način dela

Ana

Da se skupaj pogovorita z otroci o razvezi in jima predstavita, kako bo potekalo njihovo življenje v bodoče ter jim tako nekako zagotoviti, da bodo tudi v prihodnje varni in ljubljani. DAM STARŠEMA DOMAČO NALOGO

Že na prvem svetovalnem razgovoru jima skušam predstaviti in dopovedati, da je pravica otrok, da imajo in ohranijo oba starša, čeprav ne bosta več živela skupaj. DOPOVEDATI DA JE PRAVICA OTROK OHRANITEV STARŠEV

Rdeča nit skozi celoten postopek dogovarjanja in svetovanja, je korist otroka. RDEČA NIT

Vztrajam, da se z družino večkrat dobim, bodisi na centru, ali pa grem na dom, pogovorim se tudi z otroci. Z DRUŽINO SE VEČKRAT DOBIM

Še posebej moramo biti pazljivi in osredotočeni pri postopkih, ki nam jih nalaga ZUP, saj nas ravno na vodenjih postopkov, lovijo odvetniki, ker nam na področju stroke bistveno težje dokažejo nepravilnosti. MORAMO BITI PAZLJIVI PRI ZUPU

Tako ves čas našega dela balansiramo med uradniškim in strokovnim socialnim delom.

BALANSIRAMO MED URADNIŠKIM IN SD

Socialno delo je delo centimeter po centimeter, je počasno delo tudi zato, da se kaj ne spregleda. SD JE POČASNO DELO

Glede na predmet dela večina ljudi ne zazna, da je lahko že malenkost uspeh. MALENKOST JE USPEH

Nič se ne konča, korak po koraku se premikamo v osebnotnem in profesionalnem razvoju tudi svetovalni delavci. KORAK PO KORAKU

Tina

Pomoč temelji na definiranju problema, iskanju možnih rešitev in svetovalnem procesu. POMOČ TEMELJI NA ISKANJU REŠITEV

Gre za socialnovarstvene storitve in javna pooblastila, ki jih ima CSD JAVNA POOBLASTILA ..da se uporabljajo ustrezne metode dela in pristopi, ki so v skladu s stroko in etiko socialnega dela. OSREDOTOČENOST NA METODE DELO

Splošna praksa je, da otroci ne sodelujejo v svetovalnem razgovoru oziroma se ga opravi takrat, ko to zahteva družinska situacija, vendar se razgovor opravi samo s tistimi otroci, ki to želijo in razumejo pomen dogajanja in se že zavedajo posledic svojih odločitev, če je potrebno sodeluje pri razgovoru tudi psiholog. OTROCI NE SODELUJEJO PRI SVETOVANJU

V obravnavo jih vključim vedno v dogovoru s starši. DOGOVOR S STARŠI

Vedno se sledi koristi otroka, zato na podlagi posameznega primera presodim in pripravim načrt, kako bom opravila razgovor z otrokom, običajno ga izpeljem brez prisotnosti staršev. KORIST OTROKA
Kadar presodim, da je vzdušje v družini in odnos med staršema tak, da je v podporo otroku, opravim razgovor z vsemi udeleženi hkrati. VZUŠJE V PODPORO OTROKU

So tudi primeri sporazumnih razvez, ko je odnos med staršema kooperativen in sodelujoč in se pri nas na CSD-ju oglasita le zaradi formalnosti, ki jih je potrebno doreči glede varstva in vzgoje otrok.

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
ANA		
da se skupaj pogovorita z otroci o razvezi in jima predstavita, kako bo potekalo njihovo življenje v bodoče ter jim tako nekako zagotoviti, da bodo tudi v prihodnje varni in ljubljeni. A1	DOMAČA NALOGA	NAČIN DELA
Že na prvem svetovalnem razgovoru jima skušam predstaviti in dopovedati, da je pravica otrok, da imajo in ohranijo oba starša, čeprav ne bosta več živela skupaj A2	DOPOVEDATI DA JE PRAVICA OTROK OHRANITEV STARŠEV	NAČIN DELA
Rdeča nit skozi celoten postopek dogovarjanja in svetovanja, je korist otroka. A3	RDEČA NIT	NAČIN DELA
Vztrajam, da se z družino večkrat dobim, bodisi na centru, ali pa grem na dom, pogovorim se tudi z otroci. A4	ODLOČITEV ZA DODELITEV	NAČIN DELA
Še posebej moramo biti pazljivi in osredotočeni pri postopkih, ki nam jih nalaga ZUP, saj nas ravno na vodenjih postopkov, lovijo odvetniki, ker nam na področju stroke bistveno težje dokažejo nepravilnosti. A5	MORAMO BITI PAZLJIVI PRI ZUPU	NAČIN DELA
Tako ves čas našega dela balansiramo med uradniškim in strokovnim socialnim delom. A6	USKLAJEVANJE MED URADNIŠKIM IN SD	NAČIN DELA
Socialno delo je delo centimeter po centimeter, je počasno delo tudi zato, da se kaj ne spregleda. A7	SD JE POČASNO DELO	NAČIN DELA
Socialno delo je delo centimeter po centimeter, je počasno delo tudi zato, da se kaj ne spregleda. A8	SD JE POČASNO DELO	NAČIN DELA
Nič se ne konča, korak po koraku se premikamo v osebnostnem in profesionalnem razvoju tudi svetovalni delavci, lahko je že malenkost uspeh A9	KORAK PO KORAKU	NAČIN DELA
TINA		
Pomoč temelji na definiranju problema, iskanju možnih rešitev in svetovalnem procesu. T1	POMOČ TEMELJI NA ISKANJU REŠITEV	NAČIN DELA
Gre za socialnovarstvene storitve in javna pooblastila, ki jih ima T2	CSD JAVNA POOBLASTILA	NAČIN DELA
..da se uporabljajo ustrezne metode dela in pristopi, ki so v skladu s stroko in etiko	OSREDOTOČENOST NA METODE DELA	NAČIN DELA

socialnega dela. T3		
otroci ne sodelujejo v svetovalnem razgovoru oziroma se ga opravi takrat, ko to zahteva družinska situacija, vendar se razgovor opravi samo s tistimi otroci, ki to želijo in razumejo pomen dogajanja in se že zavedajo posledic svojih odločitev... T4	OTROCI NE SODELUJEJO PRI SVETOVANJU	NAČIN DELA
V obravnavo T5 jih vključim vedno v dogovoru s starši	DOGOVOR S STARŠI	NAČIN DELA
Vedno se sledi koristi otroka, zato na podlagi posameznega primera presodim in pripravim načrt, kako bom opravila razgovor z otrokom, običajno ga izpeljem brez prisotnosti staršev. T6	KORIST OTROKA	NAČIN DELA
Kadar presodim, da je vzdušje v družini in odnos med staršema tak, da je v podporo otroku, opravim razgovor z vsemi udeleženi hkrati. T7	VZUŠJE V PODORO OTROKU	NAČIN DELA
So tudi primeri sporazumnih razvez, ko je odnos med staršema kooperativen in sodelujoč in se pri nas na CSD-ju oglasita le zaradi formalnosti, ki jih je potrebno doreči glede varstva in vzgoje otrok. T8	PRIMERI SPORAZUMNIH RAZVEZ	NAČIN DELA

Uporaba konceptov SD

Ana

Družino je potrebno gledat celostno in sistemsko, zelo pomembno je opolnomočenje družinske mreže in posameznika, pa koncept zaveznitva in vlog v družini, najpomembnejši se mi pa zdi zaupljiv odnos, ker če ti uporabniki ne zaupajo, je nemogoče narediti kakršnokoli spremembo, pa slišati njihovo zgodbo, videti stvari skozi njihovo prizmo in upoštevati njihovo mnenje.

Jungovstvo me veseli – delo s sencami- kaj čutite, kaj občutite, kaj manjka, kaj vas ovira., da delaš z ljudmi de profundis.

Močno orodje je tudi mediacija- osnovno orodje komunikacije

Supervizija je pri našem delu zelo pomembna. Gre za občutljivo populacijo s katero delamo, zato je nujno redno »notranje osebno čiščenje«, ki je potrebno za osebni in profesionalni razvoj.

Tina

Sicer pa pri svetovanju kombiniram različne koncepte in pristope nudenja podpore in pomoči: sistemski vidik obravnave, dodajanje moči družini, Robinson,- v pomoč pri svetovalnem procesu razveze, redko- je preobsežen, TA-Transakcijska analiza po Bernu- mi je v pomoč pri komunikaciji in pri doseganju osebnostnih sprememb uporabnikov in njihovih izkustev)

Pri svojem delu ne vidim toge razmejitve med storitvami in javnimi pooblastili.

Pri obravnavi družine gre največkrat za prehajanje iz enega koncepta v drugega.

Pomembna je osebna naravnost in osebna zrelost strokovnega delavca oziroma svetovalca, njegova fleksibilnost, in sposobnost delati v timu.

Supervizija je pri našem delu nujna, šele ob reflektiranju svojega dela poglobljaš svojo profesionalnost, se osebno razvijaš, iščeš uspešne poti premagovanja stresa in preprečuješ poklicno izgorelost.

IZJAVE	POJMI	KATEGORIJE
Ana		
Družino je potrebno gledat celostno in	SISTEMSKO SD	Koncepti SD

sistemska A1		
zelo pomembno je opolnomočenje družinske mreže in posameznika A2	PERSPEKTIVA MOČI	Koncepti SD
koncept zavezništva in vlog v družini A3	ZAVEZNIŠTVO	Koncepti SD
najpomembnejši se mi pa zdi zaupljiv odnos, ker če ti uporabniki ne zaupajo, je nemogoče narediti kakršnokoli spremembo, pa slišati njihovo zgodbo, videti stvari skozi njihovo prizmo in upoštevati njihovo mnenje . A4	ETIKA UDELEŽENOSTI	Koncepti SD
Jungovstvo me veseli – delo s sencami- kaj čutite, kaj občutite, kaj manjka, kaj vas ovira..., da delaš z ljudmi de profundis A5	JUNG	DRUGO
Močno orodje je tudi mediacija A6	MEDIACIJA	DRUGO
Supervizija je pri našem delu zelo pomembna. Gre za občutljivo populacijo s katero delamo, zato je nujno redno »notranje osebnostno čiščenje«, ki je potrebno za osebni in profesionalni razvoj. A7	SUPERVIZIJA	Koncepti SD
Tina		
sistemski vidik obravnave T1	SISTEMSKO SD	Koncepti SD
dodajanje moči družini T2	PERSPEKTIVA MOČI	Koncepti SD
Robinson,- v pomoč pri svetovalnem procesu razveze, redko- je preobsežen. T3	M. ROBINSON	KonceptiSD
TA-Transakcijska analiza po Bernu– mi je v pomoč pri komunikaciji in pri doseganju osebnostnih sprememb uporabnikov in njihovih izkustev T4	TRANSAKCIJSKA A.	DRUGO
Pomembna je osebna naravnost in osebna zrelost strokovnega delavca oziroma svetovalca, njegova fleksibilnost, in sposobnost delati v timu. T5	OSEBNA NARAVNANOST	DRUGO
Supervizija je pri našem delu nujna, šele ob reflektiranju svojega dela poglobljaš svojo profesionalnost, se osebno razvijaš, iščeš uspešne poti premagovanja stresa in preprečuješ poklicno izgorelost. T6	SUPERVIZIJA	Koncepti SD

2. Združevanje pojmov v kategorije

Namen svetovalnega razgovora ob ločitvi ali razvezi

- KOMU BODO DODELJENI OTROCI
če starša ne bosta več živela skupaj se morata sporazumeti komu bodo dodeljeni otroci. A1
- DOGOVOR O VZGOJI IN VARSTVU CILJI
Dogovoriti se morata o vzgoji in varstvu otrok v skladu z njihovimi koristmi in o poteku stikov in preživnini. A2
- SKUŠAMO RAZREŠITI KONFLIKT
Moj cilj ni, da starša ostaneta skupaj, vendar skušamo razrešiti konflikt, ki je prisoten med njima. A3
- POSLEDICE KI JIH PRINAŠA KONFLIKT
Ko se dva med seboj bodeta, ponavadi popolnoma pozabita na otroke, na posledice, ki jih prinaša njihov konflikt, vendar v mnogih primerih ljudje tega preprosto nočejo slišati in sprejeti. A4
- KONKRETNA DRUŽINA

Procesi pomoči in svetovanja so v primerih razveze vedno usmerjeni na konkretno situacijo, na konkretno družino, konkretnega otroka in njihove starše. T1

- SVETOVANJE

Za svetovanje se pari v glavnem odločajo takrat, ko še niso popolnoma prepričani v razvezo. V teh primerih vidim velik doprinos stroke in svetovalnih delavcev, saj na tej vstopni točki s strokovno pomočjo partnerja lahko naredita ogromne pozitivne premike in spremembe za njun odnos T2

Način dela

- DOMAČA NALOGA

Da se skupaj pogovorita z otroci o razvezi in jima predstavita, kako bo potekalo njihovo življenje v bodoče ter jim tako nekako zagotoviti, da bodo tudi v prihodnje varni in ljubljeni. A1

- DOPOVEDATI DA JE PRAVICA OTROK OHRANITEV STARŠEV

Že na prvem svetovalnem razgovoru jima skušam predstaviti in dopovedati, da je pravica otrok, da imajo in ohranijo oba starša, čeprav ne bosta več živel skupaj. A2

- RDEČA NIT

Rdeča nit skozi celoten postopek dogovarjanja in svetovanja, je korist otroka A3

- ODLOČITEV ZA DODELITEV

Vztrajam, da se z družino večkrat dobim, bodisi na centru, ali pa grem na dom, pogovorim se tudi z otroci. A4

- MORAMO BITI PAZLJIVI PRI ZUPU

Še posebej moramo biti pazljivi in osredotočeni pri postopkih, ki nam jih nalaga ZUP, saj nas ravno na vodenih postopkih, lovijo odvetniki, ker nam na področju stroke bistveno težje dokažejo nepravilnosti. A5

- USKLAJUJEMO MED URADNIŠKIM IN SD

Tako ves čas našega dela balansiramo med uradniškim in strokovnim socialnim delom. A6

- SD JE POČASNO DELO

Socialno delo je delo centimeter po centimeter, je počasno delo tudi zato, da se kaj ne spregleda. A8 Nič se ne konča, korak po koraku se premikamo v osebnotnem in profesionalnem razvoju tudi svetovalni delavci, lahko že malenkost uspeh. A9

- POMOČ TEMELJI NA ISKANJU REŠITEV

Pomoč temelji na definiranju problema, iskanju možnih rešitev in svetovalnem procesu.

- CSD JAVNA POOBLASTILA

Gre za socialnovarstvene storitve in javna pooblastila, ki jih ima..

- OSREDOTOČENOST NA METODE DELO

da se uporabljajo ustrezne metode dela in pristopi, ki so v skladu s stroko in etiko socialnega dela.

- OTROCI NE SODELUJEJO PRI SVETOVANJU

Splošna praksa je, da otroci ne sodelujejo v svetovalnem razgovoru oziroma se ga opravi takrat, ko to zahteva družinska situacija, vendar se razgovor opravi samo s tistimi otroci, ki to želijo in razumejo pomen dogajanja in se že zavedajo posledic svojih odločitev, če je potrebno sodeluje pri razgovoru tudi psiholog.

- DOGOVOR S STARŠI

V obravnavo jih vključim vedno v dogovoru s starši.

- KORIST OTROKA

Vedno se sledi koristi otroka, zato na podlagi posameznega primera presodim in pripravim načrt, kako bom opravila razgovor z otrokom, običajno ga izpeljem brez prisotnosti staršev

- VZUŠJE V PODPORO OTROKU

Kadar presodim, da je vzdušje v družini in odnos med staršema tak, da je v podporo otroku, opravim razgovor z vsemi udeleženi hkrati.

- PRIMERI SPORAZUMNIH RAZVEZ

So tudi primeri sporazumnih razvez, ko je odnos med staršema kooperativen in sodelujoč in se pri nas na CSD-ju oglasita le zaradi formalnosti, ki jih je potrebno doreči glede varstva in vzgoje otrok.

Uporaba konceptov SD

- **SISTEMSKO SD**

Družino je potrebno gledat celostno in sistemsko A1

sistemski vidik obravnave T1

- **PERPEKTIVA MOČI**

zelo pomembno je opolnomočenje družinske mreže in posameznika A2

dodajanje moči družini T2

- **ZAVEZNIŠTVO**

koncept zavezništva in vlog v družini A3

najpomembnejši se mi pa zdi zaupljiv odnos, ker če ti uporabniki ne zaupajo, je nemogoče narediti kakršnokoli spremembo, pa slišati njihovo zgodbo, videti stvari skozi njihovo prizmo in upoštevati njihovo mnenje . A4

- **SUPERVIZIJA**

Supervizija je pri našem delu zelo pomembna. Gre za občutljivo populacijo s katero delamo, zato je nujno redno »notranje osebno čiščenje«, ki je potrebno za osebni in profesionalni razvoj. A7

Supervizija je pri našem delu nujna, šele ob reflektiranju svojega dela poglobljaš svojo profesionalnost, se osebno razvijaš, iščeš uspešne poti premagovanja stresa in preprečuješ poklicno izgorelost T6

- **M. ROBINSON**

Robinson,- v pomoč pri svetovalnem procesu razveze, redko- je preobsežen T3

- **DRUGO**

Jung

Jungovstvo me veseli – delo s sencami- kaj čutite, kaj občutite, kaj manjka, kaj vas ovira..., da delaš z ljudmi de profundis A5

Mediacija

Močno orodje je tudi mediacija A6

Transakcijska analiza

TA-Transakcijska analiza po Bernu– mi je v pomoč pri komunikaciji in pri doseganju osebnostnih sprememb uporabnikov in njihovih izkustev T4

Osebna naravnost

Pomembna je osebna naravnost in osebna zrelost strokovnega delavca oziroma svetovalca, njegova fleksibilnost, in sposobnost delati v timu T5

3. Definiranje pojmov

NAMEN SVETOVALNEGA RAZGOVORA OB LOČITVI ALI RAZVEZI

Svetovanje je socialno varstvena storitev za zakonce, ki vidijo še možnosti za skupno življenje, vendar potrebujejo podporo in pomoč

(»Za svetovanje se pari v glavnem odločajo takrat, ko še niso popolnoma prepričani v razvezo. V teh primerih vidim velik doprinos stroke in svetovalnih delavcev, saj na tej vstopni točki s strokovno pomočjo partnerja lahko naredita ogromne pozitivne premike in spremembe za njun odnos«).

komu bodo dodeljeni otroci: ob razvezi partnerske skupnosti se morata starša sporazumeti kateremu od njiju bodo dodeljeni otroci.

(»če starša ne bosta več živela skupaj se morata sporazumeti komu bodo dodeljeni otroci«).

dogovor o vzgoji in varstvu: starša se morata dogovoriti o vzgoji in varstvu, o stikih in preživnini skladno s koristjo otrok

(»Dogovoriti se morata o vzgoji in varstvu otrok v skladu z njihovimi koristmi in o poteku stikov in preživnini«).

razrešiti konflikt: cilj svetovalnega razgovora ni, da partnerja ostaneta skupaj, ampak, da se poskuša razrešiti med njima konflikt, ki je nastal med njima

Moj cilj ni, da starša ostaneta skupaj, vendar skušamo razrešiti konflikt, ki je prisoten med njima.

posledice ki jih prinaša konflikt: Partnerja sta premočno obremenjena z lastnimi konflikti, zato popolnoma pozabita na otroke, vendar tega ne želita slišati in sprejeti.

(»Ko se dva med seboj bodeta, ponavadi popolnoma pozabita na otroke, na posledice, ki jih prinaša njun konflikt, vendar v mnogih primerih ljudje tega preprosto nočejo slišati in sprejeti«).

konkretna družina: procesi pomoči in svetovanja so v primerih ločitev ali razvez partnerskih zvez vedno usmerjeni na konkretno družino, konkretno situacijo, konkretnega otroka in njihove starše.

(»Procesi pomoči in svetovanja so v primerih razveze vedno usmerjeni na konkretno situacijo, na konkretno družino, konkretnega otroka in njihove starše«).

NAČIN DELA

domača naloga: svetovalna delavka da staršema domačo nalogo, da se doma skupaj pogovorita z otroci, jih seznani z odločitvijo o razvezi in jim predstavi, kako bo potekalo njihovo življenje v prihodnje in jim zagotovi, da jih imata rada.

(»...se skupaj pogovorita z otroci o razvezi in jima predstavi, kako bo potekalo njihovo življenje v bodoče ter jim tako nekako zagotoviti, da bodo tudi v prihodnje varni in ljubljeni«).

dopovedati da je pravica otrok ohranitev staršev: starševstvo z razvezo partnerskega odnosa ne preneha, dolžnost staršev in pravica otrok je odgovorno starševstvo tudi po razvezi.

(»Že na prvem svetovalnem razgovoru jima skušam predstaviti in dopovedati, da je pravica otrok, da imajo in ohranijo oba starša, čeprav ne bosta več živela skupaj«)

rdeča nit celotnega procesa razveze je slediti in upoštevati korist otroka.

Rdeča nit skozi celoten postopek dogovarjanja in svetovanja, je korist otroka

odločitev za dodelitev: kadar se starša ne moreta sporazumeti kateremu izmed njiju, bo otrok zaupan v vzgojo in varstvo, je potrebno opraviti z otrokom svetovalni razgovor in se temeljito seznani z družinsko situacijo.

(»Vztrajam, da se z družino večkrat dobim, bodisi na centru, ali pa grem na dom, pogovorim se tudi z otroci«).

moramo biti pazljivi : svetovalni delavci morajo biti še posebej osredotočeni na postopke, ki jih nalaga ZUP (»Še posebej moramo biti pazljivi in osredotočeni pri postopkih, ki nam jih nalaga ZUP, saj nas ravno na vodenjih postopkih, lovijo odvetniki, ker nam na področju stroke bistveno težje dokažejo nepravilnosti«).

balansiranje med uradniškim in SD: z družino je potrebno ves čas delati na osnovi konceptov socialnega dela in upravnim postopkom, ki je zelo jasno opredeljen.

Tako ves čas našega dela balansiramo med uradniškim in strokovnim socialnim delom.

Socialno delo je počasno delo, je trdo delo, tudi zato, da se kaj pomembnega ne bi spregledalo

(»Socialno delo je delo centimeter po centimeter, je počasno delo tudi zato, da se kaj ne spregleda«).

malenkost je uspeh : Glede na področje dela in kompleksnost posameznih primerov, je že malenkost uspeh (»Glede na predmet dela večina ljudi ne zazna, da je lahko že malenkost uspeh«).

korak po koraku si sledijo spremembe, k zastavljenim in želenim ciljem, kar pa ne velja le za uporabnike, temveč tudi za strokovne delavce

(»Nič se ne konča, korak po koraku se premikamo v osebnotnem in profesionalnem razvoju tudi svetovalni delavci«).

pomoč temelji na iskanju rešitev: vedno se skupaj z uporabnikom kot ekspertom iz izkušenj, iščejo in soustvarjajo možne rešitve (»Pomoč temelji na definiranju problema, iskanju možnih rešitev in svetovalnem procesu«).

csd javna pooblastila: v okviru socialno varstvenih storitev ima csd javna pooblastila pri nudenju podpore in pomoči uporabnikom (»Gre za socialnovarstvene storitve in javna pooblastila, ki jih ima...«).

osredotočenost na metode dela : Za primere dobre in uspešne prakse je potrebno uporabljati koncepte in metode dela, ki so v skladu s stroko in etiko socialnega dela

(»da se uporabljajo ustrezne metode dela in pristopi, ki so v skladu s stroko in etiko socialnega dela«).

otroci ne sodelujejo pri svetovanju: kadar sta partnerja v skupnih dogovarjanjih o pomembnih vprašanjih, ki so vezana na skupne otroke sodelujoča in skleneta sporazum. (»Splošna praksa je, da otroci ne sodelujejo v svetovalnem razgovoru oziroma se ga opravi takrat, ko to zahteva družinska

situacija, vendar se razgovor opravi samo s tistimi otroci, ki to želijo in razumejo pomen dogajanja in se že zavedajo posledic svojih odločitev, če je potrebno sodeluje pri razgovoru tudi psiholog«).

dogovor s starši : v obravnavo se otroke vključi v dogovoru s starši

(»V obravnavo jih vključim vedno v dogovoru s starši «).

korist otroka Zmeraj je potrebno slediti in upoštevati korist otroka, kot to nalaga zakon

(»Vedno se sledi koristi otroka, zato na podlagi posameznega primera presodim in pripravim načrt, kako bom opravila razgovor z otrokom, običajno ga izpeljem brez prisotnosti staršev«).

vzdušje v podporo otroku : še posebej takrat, ko je vzdušje v podporo otroku, in odnos med staršema v podporo otroku, se opravi razgovor z vsemi udeleženi (»Kadar presodim, da je vzdušje v družini in odnos med staršema tak, da je v podporo otroku, opravi razgovor z vsemi udeleženi hkrati«).

primeri sporazumnih razvez: v primerih sporazumnih razvez se starša oglasita na centru za socialno delo in opravita formalni svetovalni razgovor, ki je pogoj za pravno- formalno razvezo pri pristojnem sodišču (»So tudi primeri sporazumnih razvez, ko je odnos med staršema kooperativen in sodelujoč in se pri nas na CSD- ju oglasita le zaradi formalnosti, ki jih je potrebno doreči glede varstva in vzgoje otrok«).

UPORABA KONCEPTOV SD

Sistemska SD –celovitost in socialna vzajemnost sistemskega pristopa omogočajo reševanje problema skozi temeljna načela socialnega dela: Socialna delavka/ delavec vzpostavlja projekt rešitve tako, da upošteva vse interese udeleženi v problemu, kar pomeni, da dogovorjena rešitev prinese vsem uresničljive koristi. (»Družino je potrebno gledat celostno in sistemsko«).

Perspektiva moči – usmerjenost na uporabnikovo moč (..«zelo pomembno je opolnomočenje družinske mreže in posameznika«).

Etika udeleženi in zaupljiv, izviren delovni odnos Etika udeleženi nas usmeri k sodelovanju, kjer nima nihče zadnje besede, sodelovanje, Je dogovor, ki ga raziščemo, ubesedimo in definiramo skupaj z uporabnikom (»...najpomembnejši se mi pa zdi zaupljiv odnos, ker če ti uporabniki ne zaupajo, je nemogoče narediti kakršnokoli spremembo, pa slišati njihovo zgodbo, videti stvari skozi njihovo prizmo in upoštevati njihovo mnenje«)

Supervizija je proces specifičnega učenja in razvoja, pa tudi metoda podpore pri profesionalnem reflektiranju, ki strokovnjakom omogoča, da osvojijo nove profesionalne in osebne uvide kot lastno izkušnjo. Strokovnjakom pomaga, da praktične izkušnje integrirajo s svojimi teoretičnimi znanji in, da pridejo do svojih lastnih rešitev problemov, s katerimi se srečujejo pri delu, da uspešneje obvladujejo stres in gradijo svojo profesionalno identiteto (»Supervizija je pri našem delu zelo pomembna. (»Gre za občutljivo populacijo s katero delamo, zato je nujno redno »notranje osebno čiščenje«, ki je potrebno za osebni in profesionalni razvoj«).

M. Robinson razvila koncept proces transformacije družine ob razvezi (»:::v pomoč pri svetovalnem procesu razveze, redko- je preobsežen«).

Jung- analitična psihološka smer, ki pravi, da je bistvo razvoja posameznika je v preraščanju nasprotij med osebno komponentami. («Jungovstvo me veseli – delo s sencami- kaj čutite, kaj občutite, kaj manjka, kaj vas ovira..., da delaš z ljudmi de profundis »).

Mediacija način reševanja konfliktov, ki temelji na konstruktivni komunikaciji, poslušanju drug drugega upoštevanju želja in potreb ter iskanju rešitev, ki bo zadovoljila vse vpletene. (»Močno orodje je tudi mediacija «).

Transakcijska analiza je psihološka in socialna teorija, ki predstavlja celovit znanstveno- humanistični pristop. (»TA-Transakcijska analiza po Bernu– mi je v pomoč pri komunikaciji in pri doseganju osebnostnih sprememb uporabnikov in njihovih izkustev«).

Osebna naravnost je pomembna piri opravljanju strokovnega dela in nudenja pomoči (»Pomembna je osebna naravnost in osebna zrelost strokovnega delavca oziroma svetovalca, njegova fleksibilnost, in sposobnost delati v timu«).

9 POVZETEK

Osrednja tema moje diplomske naloge je razveza zakonske oziroma razpad partnerske zveze. Nalogo začnem z opisom družine s sociološkega in psihološkega vidika. Čas postmoderne nam je prinesel čas tveganosti, negotovosti in nejasnosti. Spremembe se kažejo na vseh področjih našega življenja, še posebej v medsebojnih odnosih, sklepanju partnerstev, romantični zaljubljenosti in odločanju za starševstvo. Družinske oblike se spreminjajo in pluralizirajo. Zmanjšuje se število nuklearnih družin, narašča število reorganiziranih, dopolnjenih in enostarševskih družin. Družina ni za posameznika pomembna le v njegovem razvojnem obdobju, svojo družino nosi vsak posameznik v sebi celo življenje.

Včasih družinam zaradi različnih razlogov ne uspe ohraniti povezanosti in medsebojne naklonjenosti, zato se partnerja razvežeta. Razveza partnerske skupnosti je praviloma boleča, stresna in žalostna izkušnja tako za starše kot za otroke, čeprav lahko za nekatere družine predstavlja najboljšo alternativo, saj pomeni konec napetosti, preprirov in psihičnega ali celo fizičnega nasilja. Razveza je dolgotrajen proces prekinjanja skupnega odnosa, ki se ne konča z administrativnim in sodnim postopkom. Razpad zakonske skupnosti prizadene vse družinske člane in od njih zahteva reorganizacijo družinskih odnosov. Potrebni je veliko sprememb in dogovorov, da bi vsi udeleženi lahko zaživel drugače, v reorganizirani obliki. Ker predstavlja model Margaret Robinson (1993) za socialno delo koncept možnega dobrega izida kompleksnega procesa transformacije družine in partnerjev po ločitvi ali razvezi, sem želela ugotoviti, kaj se v praksi dogaja znotraj posameznih faz omenjenega modela.

V raziskavi sem izvedla tri intervjuje z osebami, ki imajo izkušnjo razveze. Podrobneje sem analizirala, kaj se dogaja in kaj doživljajo osebe z izkušnjo razveze znotraj trinajstih faz, kot jih opredeli M. Robinson (1993). Stroki socialnega dela želim skozi zgodbe ljudi z izkušnjo razveze in njihovimi čustvenimi procesi prikazati večjo razvidnost kompleksnih problemov, ki jih povzroči razpad partnerske zveze.

V raziskavi sem opravila tudi dva intervjuja s socialnima delavkama centra za socialno delo, ki opravljata svoje strokovno delo na področju družine. Zanimalo me je, kakšni so namen svetovalnega razgovora ob razvezi, način dela svetovalnih delavk in katere koncepte ter metode socialnega dela uporabljajo pri svojem strokovnem delu.

Na osnovi intervjujev sem naredila kvalitativno raziskavo. Raziskava je pokazala, da je proces transformacije partnerske zveze, kot ga prikaže M. Robinson (1993), tudi v praksi resnično dolgotrajen, kompleksen in emocionalno zahteven proces. Otroci ob razvezi staršev doživljajo stisko in reagirajo na svoj način. Potrebujemo dovolj časa, da sprejmemo bolečo in novonastalo

situacijo, vsekakor pa jo lažje, če razvezana starša med seboj sodelujeta. Rezultati raziskave kažejo, da se posamezne faze v praksi med seboj prepletajo in združujejo. Najintenzivnejše, čustveno in psihično obremenjujoče dogajanje v družini z izkušnjo razveze je v prvih šestih fazah. Ugotovila sem, da je model M. Robinson (1993) uporaben za socialno delo, da bi socialni delavci lažje razumeli, kaj se dogaja in kaj doživljajo osebe z izkušnjo razveze. Da se ne sme zmanjševati pomena časa, ki ga sam proces zahteva od uporabnikov in je merljiv v letih, saj morajo posamezni družinski člani izgubo nuklearne družinske oblike in partnerjev ob razvezi sprejeti, izžalovati in v reorganizirani obliki integrirati v svoje življenje. Prav tako se ne sme zmanjševati pomena pomoči in podpore, ki jo socialno delo lahko nudi družinam in posameznikom, kadar ne zmorejo sami opraviti procesa transformacije po razvezi partnerske zveze. Model M. Robinson (1993) je posebej uporaben takrat, ko želimo ugotoviti, v kateri fazi procesa je posamezni uporabnik in njegova družina, katere spremembe drugega reda je že dosegel v procesu transformacije ter katere so še potrebne, da bi se proces lahko nadaljeval. Na ta način lažje skupaj z njim sooblikujemo in definiramo, kakšno podporo in pomoč potrebuje na poti reorganizacije, da bi se proces preoblikovanja družine ob razvezi za vse udeležene uspešno končal. Vodenje svetovalnega razgovora ob razvezi partnerske zveze je odgovorna in pomembna naloga socialne delavke. Socialni delavki uporabljata pri svojem strokovnem delu naslednje koncepte in metode socialnega dela: izviren delovni projekt pomoči, etiko udeležnosti (Hoffman), sistemsko socialno delo (Lüssi), perspektivo moči (Saleebey). Koncept M. Robinson uporablja le ena, vendar tudi ta poredko, saj se ji zdi preobsežen. Supervizija se zdi obema socialnima delavkama pomembna, ker poteka strokovno delo in svetovanje z občutljivo populacijo, zato je nujno »notranje čiščenje«, ki je potrebno za osebni in profesionalni razvoj.

Pri svojem svetovalnem delu uporabljata tudi druge koncepte: koncept po K.G. Jungu, metodo mediacije, koncept transakcijske analize. Menita, da je pri strokovnem delu pomembna osebna naravnost in zrelost, fleksibilnost, strokovna zavzetost in sposobnost delati v timu.